

**BURSA İLİNDE TÜRBELER
(XVI.-XIX. YÜZYIL)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Ufuk GÖKARSLAN

2010

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

BURSA İLİNDE TÜRBELER (XVI.-XIX. YÜZYIL)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ufuk GÖKARSLAN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Alptekin YAVAŞ

anakkale – 2010

TAAHHÜTNAME

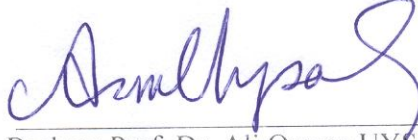
Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ Bursa İlinde Türbeler (XVI.-XIX. Yüzyıl)” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03. 09. 2010

Ufuk GÖKARSLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne ait
“ Bursa İlinde Türbeler (XVI.-XIX. Yüzyıl)” adlı çalışma, jürimiz tarafından Sanat Tarihi
Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
oy birliğiyle / oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

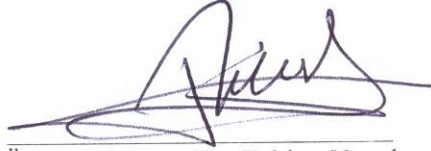
Başkan: Prof. Dr. Ali Osman UYSAL
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

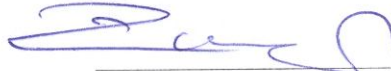
Üye: Doç. Dr. Ayşe Çaylak TÜRKER
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Alptekin YAVAŞ
Akademik Ünvanı, Adı, Soyadı

Üye: Yrd. Doç. Dr. Zekiye Uysal
Akademik Ünvanı, Adı, Soyadı

Üye: Yrd. Doç. Dr. Derya Yalçıklı
Akademik Ünvanı, Adı, Soyadı

Tez No : 382635

Tez Savunma Tarihi :03.09. 2010

ONAY

Doç. Dr. Yücel ACER
Enstitü Müdürü
24./09/2010

ÖZET

BURSA İLİNDE TÜRBELER (XVI.-XIX. Yüzyıl)

Türkler tarafından yaygınlaşan anıtsal mezar yapma geleneği İslamiyet öncesinde başlamış olup, İslamiyetin kabulüyle birlikte devam etmiştir. Türklerin Anadolu'yu fethetmesiyle birlikte Anadolu öncesi türbe mimarisinde oluşan birikimin Anadolu'daki zengin kültürle harmanlanmasıyla önemli bir gelişim sağlanmıştır. Bu gelişim özellikle Bursa'da başlayan ve İstanbul'da zirveye ulaşan Osmanlı sanatında görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türk Sanatında yüzyıllar öncesine dayanan türbe mimarisinde klasik şemanın oluşumunda Bursa'nın önemli bir paya sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bursa'nın erken dönem Osmanlı türbeleriyle ilgili yeterli sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak XVI. yüzyıldan sonra yapılmış Bursa Türbeleri hakkında derli toplu bir çalışma yoktur. Bu çalışma XVI. yüzyıldan sonra yapılan Muradiye Türbelerini de içine alıp, XIX. yüzyıla kadar olan Bursa İlindeki Türbeler tanıtılmıştır. Osmanlı'nın ilk devrinde yapılmış olmalarına rağmen XIX. yüzyılda yapılan onarımlarla yenilenen Osmangazi, Orhangazi ve Emir Sultan Türbeleri de katalog'da yer verilmiştir.

“Bursa İlinde Türbeler (XVI.-XIX. Yüzyıl)” adlı çalışmada Bursa ilindeki 25 türbenin plan, mimari, malzeme ve süslemeleri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bu yapılar fotoğraf ve çizimlerle desteklenerek dönemi içindeki yeri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca incelenen yapıların Anadolu Selçuklu, Beylikler ve erken Osmanlı türbelerindeki benzer örnekleri dipnotlarla belirtilmiştir.

ABSTRACT

TOMBS OF THE BURSA (XVI.-XIX. CENTURY)

The tradition that was making the monumental tombs was become widespread by Turks before Islam, and continued with the adoption of İslam. With the conquering Anatolia, Turks achieved a significant improvement with blending the rich culture of Anatolia and the tomb architecture of before Anatolia. This progress is seen in Ottoman Art that starts from Bursa to İstanbul. Viewed from this angle, it isn't wrong to say the evolution of classic schema of the tomb architecture in Turkish Art, there is an important effect of Bursa.

In Bursa, there isn't enough study of early times Ottoman Tombs. There isn't well organized study about Bursa Tombs that made after XVI. century. This study includes Muradiye Tomb that made in XVI. century and the tombs of Bursa that made until XIX. century. Also Osmangazi, Orhangazi and Emirgazi Tombs take place in this catalogue. Although these tombs made in the first times of Ottoman, they repeated in XIX. century.

In the study called "Tombs of the Bursa (XVI.-XIX. Century)" the plan, architecture, materials and decorations of 25 tombs were discussed in detail. These structures are supported by photographs and drawings with in the period where we have tried out. The examples of Anatolian Seljuks Emirates and similar examples of early Ottoman tombs studies was mentioned in footnotes.

ÖNSÖZ

Anadolu Türk sanatında önemli bir yere sahip olan türbeler Bursa’da özel bir gelişim gösterir. Bu gelişim Osmanlı devletinin Bursa’yı başkent yapmasıyla başlayıp, İstanbul’un fethine kadar devam etmiştir. İstanbul’un fethinden sonra Bursa’da inşa edilen türbelerin hanedan mensupları yerine din adamları veya evliyalar için yapılması plan, mimari, malzeme ve süsleme özelliklerine de yansımıştır. Bu dönem türbeleri başkent üslubundan farklı olarak yerel özellikler göstermektedir.

“Bursa İlinde Türbeler (XVI.-XIX. Yüzyıl)” adlı çalışma katalog içinde yer alan yapıların plan, mimari, malzeme ve süsleme özelliklerinin anlatılıp, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve erken Osmanlı döneminin benzer örnekleriyle karşılaştırarak Türk Sanatı içindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma’da Esir dede Türbesi ilk defa bilimsel aleme tanıtılmıştır. Ayrıca yayınlarda planları olmayan Şeyh Abdülazia, Yeşil Güranlı, Eskici Mehmed Dede, Selahattin Efendi ve Esir Dede Türbelerinin planları çizilerek yapıların daha kolay anlaşılması sağlanmıştır. Günümüze mezar olarak ulaşan Alaattin Mısri, Huysuzlar, Musa Baba, Selimzade ve Abdülrezzak Türbelerinin ise fotoğrafları çekilip türbeler hakkında bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kaynaklarda mezar olarak ulaştığı bilinen İznik Altıparmak Türbesinden günümüze hiçbir iz bulunmadığı tespit edilmiştir.

Yüksek Lisans tez çalışmasının her safhasında katkılar sağlayan Prof. Dr. Ali Osman Uysal’a ve Yrd. Doç. Dr. Alptekin Yavaş’a, hayatımın her anında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen annem ve babama, teşekkürü bir borç bilirim.

03. 09. 2010

Ufuk GÖKARSLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
ÇİZİM LİSTESİ	ix
I. GİRİŞ	1
A) Araştırmanın Amacı ve Kapsamı.....	1
B) Araştırmanın Yöntemi.....	2
C) Konuyla İlgili Kaynak ve Yayınlar.....	3
II. BURSA’NIN KISA TARİHİ	6
III. TÜRBE MİMARİSİNİN GELİŞİMİ	10
A) Kavram Olarak Türbe ve Türbelerin Kökeni.....	10
B) İslamiyet’ten Önce Anıt Mezar Geleneği.....	10
C) Türbe Mimarisi’nin Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi.....	11
D) Anadolu’da Osmanlı Öncesi Türbe Mimarisi.....	13
E) Osmanlı Devri Türbeleri.....	14
1. Erken Devir Osmanlı Türbe Mimarisi.....	14
2. Klasik Devir Osmanlı Türbe Mimarisi.....	17
3. Batılılaşma Devri Osmanlı Türbe Mimarisi.....	19
IV. KATALOG	22
A) Günümüze Asli Haliyle Ulaşanlar.....	22

1. Şehzade Ahmet Türbesi.....	22
2. Şehzade Mustafa Türbesi (Mustafa-î Cedid).....	25
3. Şehzade Mahmut Türbesi.....	28
4. Mükreme Hatun Türbesi.....	31
5. Şirin Hatun Türbesi.....	34
6. Gülruh Sultan Türbesi.....	36
7. Pir Emir Türbesi.....	39
8. Şeyh Muhiddin Üftade Türbesi.....	41
9. Esir Dede Türbesi.....	43
10. Orhaneli Sırl Köyü Kurtçu Mehmet Efendi Türbesi.....	45
B) Asli Halini Yitirmiş Türbeler.....	46
1. Günümüze Sadece Mezar Bölümü Ulaşabilen Örnekler.....	46
1.1. Selimzade Türbesi.....	46
1.2. Abdülrezzak Türbesi.....	47
1.3. İznik Alaattin Mısrî Türbesi.....	48
1.4. İznik Huysuzlar Türbesi.....	49
1.5. İznik Musa Baba Türbesi.....	50
2. Onarımlarla Asli Halini Yitirmiş Örnekler.....	51
2.1. Hatice Sultan Türbesi.....	51
2.2. Mustafa Kemal Paşa Şeyh Müftü Türbesi.....	54
2.3. Eskici Mehmet Dede Türbesi.....	55
2.4. Yeşil Güranlı Türbesi.....	57
2.5. Keles Dedeler Köyü Selahattin Efendi Türbesi	58
2.6. Mustafa Kemalpaşa Koşuboğazı Köyü Şeyh Abdülazîa Türbesi.....	59

3. XVI. Yüzyıldan Önceye Ait Olup, Bugünkü Durumlarıyla Geç Dönem Özelliklerini Gösteren Örnekler.....	60
3.1. Osmangazi Türbesi.....	61
3.2. Orhangazi Türbesi.....	64
3.3. Emir Sultan Türbesi.....	67
C) Günümüze Hiçbir İz Kalmayanlar.....	71
1. İznik Altıparmak Türbesi.....	71
V. DEĞERLENDİRME- KARŞILAŞTIRMA.....	72
A) Plan Tipleri:.....	72
1. Kare Prizmal Gövdeli Türbeler	72
2. Poligonal Gövdeli Türbeler.....	73
3. Dikdörtgen Planlı Türbeler.....	74
4. Münferit Planlı Türbeler.....	74
B) Malzeme ve Teknik:.....	74
C) Mimari Öğeler:.....	76
1. Kapı	76
2. Revak	77
3. Pencere.....	77
4. Kemerler	78
5. Kasnak.....	79
6. Geçiş Unsurları	80
7. Örtü.....	81
8. Mihrap	82
D) Süsleme:.....	82

1. Kalemîşi	82
2. Çini.....	85
3. Taş.....	87
4. Ahşap.....	88
5. Tuğla.....	89
6. Sanduka Şebekeleri ve Örtüleri.....	90
SONUÇ	93
KAYNAKÇA	97
RESİMLER	106
ÇİZİMLER	183

KISALTMALAR

C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
m.	: Metre
S.	: Sayı

ÇİZİM LİSTESİ

- Çizim 1: Bursa Fiziki Haritası
Çizim 2: Bursa'nın Mahalleleri
Çizim 3: Şehzade Ahmet Türbesi
Çizim 4: Şehzade Ahmet Türbesi Duvarlardaki Bordür Süslemesi
Çizim 5: Şehzade Mustafa Türbesi
Çizim 6: Şehzade Mustafa Türbesi Duvar Yüzeyi Süslemesi
Çizim 7: Şehzade Mustafa Türbesi Duvar Yüzeyi Bordür
Çizim 8: Şehzade Mustafa Türbesi Kitabe Süslemesi
Çizim 9: Şehzade Mahmut Türbesi
Çizim 10: Şehzade Mahmut Türbesi Duvar Çinileri
Çizim 11: Şehzade Mahmut Türbesi Duvar'daki Bordür Süslemesi
Çizim 12: Mükrim Hatun Türbesi
Çizim 13: Şirin Hatun Türbesi
Çizim 14: Gülruh Hatun Türbesi
Çizim 15: Pir Emir Türbesi
Çizim 16: Esir Dede Türbesi
Çizim 17: Kurtçu Mehmet Efendi Türbesi
Çizim 18: Hatice Sultan Türbesi
Çizim 19: Şeyh Müftü Camii ve Türbesi
Çizim 20: Eskici Mehmed Dede Türbesi
Çizim 21: Yeşil Güranlı Türbesi
Çizim 22: Selahattin Efendi Türbesi
Çizim 23: Şeyh Abdülazia Türbesi
Çizim 24: Osmangazi Türbesi
Çizim 25: Orhangazi Türbesi
Çizim 26: Emir Sultan Camii ve Türbesi
Çizim 27: Emir Sultan Camii ve Türbesi Kesit

1. GİRİŞ

A) Araştırmanın Amacı ve Kapsamı:

Osmanlı İmparatorluğunun ilk başkenti olan Bursa’da, türbe mimarisi önemlidir. Özellikle Bursa’daki erken dönem Osmanlı türbeleri, Klasik Osmanlı türbelerine örnek oluşturması bakımından ayrı bir yere sahiptir.

Bursa’daki erken dönem Osmanlı ve Muradiye Türbeleriyle ilgili plan, mimari ve süslemeleri hakkında yeterli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen XVI. yüzyıldan sonra yapılan türbeler hakkında ayrıntılı çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada XVI. yüzyıl’dan XIX. yüzyıl sonuna kadar yapılmış olan Bursa İli Türbelerini; plan, mimari ve süsleme özelliklerini ayrıntılı olarak ele aldıktan sonra Anadolu Selçuklu, Beylikler ve erken Osmanlı dönemi türbeleriyle benzer özellikleri karşılaştırarak Osmanlı sanatı içindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bursa’da XVI. yüzyılda yapılmış türbelerin tarihlendirilmesi konusunda sıkıntılar bulunmaktadır. Bu dönem özelliklerini taşıyan Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmut, Mükrime Hatun, Şirin Hatun ve Gülrüh Sultan Türbelerinin de katalog içine dahil edilmesi XVI. yüzyıl Bursa türbelerinin plan, mimari ve süslemesini kavramak ve türbeler arasında kıyaslamalar yapmak açısından zorunlu görülmüştür. Türbelerin tarihlendirilmesi sırasında varsa kitabe ve belgelerden yararlanılmış bu tür belgeler yok ise yapının plan ve mimari üslubuna dayanılarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu tarihlendirmelerde dönemin türbe mimarisi ve şehrin diğer türbeleriyle benzer özelliklerden hareketle Osmanlı sanatı içindeki yerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Plan ve mimari üslubuna göre tarihlendirme yapılan türbeler Şehzade Mahmut, Şirin Hatun, Pir Emir ve Hatice Sultan’dır.

Kapsam olarak çalışma Bursa İlindeki XVI.-XIX. Yüzyıl Türbelerini içermekle birlikte, erken Osmanlı’da yapılmış olmasına rağmen plan, mimari ve süslemeleri itibariyle geç dönem özelliklerini taşıyan Osmangazi, Orhangazi ve Emir Sultan Türbeleri de katalog

içine dahil edilmiştir. Çalışmada, yayınlarda tanıtılan yapıların dışında Esir Dede'ye ait türbe ilk defa bilim alemine sunulmuştur.

B) Araştırmanın Yöntemi:

“Bursa İlinde Türbeler (XVI.-XIX Yüzyıl)” adlı çalışmada öncelikle katalog içinde yer alacak türbeler tespit edilmiştir. Daha sonra belirlenen türbelerin yerinde incelenip fotoğrafları çekilmiştir. Fotoğrafları çekilen türbelerin büyük bir bölümünün kitabesi olmadığı için bu türbelerden bahseden kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Kaynaklara ulaşmada İzmir, Bursa, Manisa, Çanakkale ve İstanbul'daki kütüphanelerden faydalanılmıştır.

Türbelerin altı farklı yerde bulunması ve köylerde yer alan türbelere ulaşımın yetersiz olması araştırmanın sürecini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca bazı türbelerin apartmanlar arasında kalmış olması, farklı isimle anılması ve kaynaklarda bahsedilen durumlarından farklı bir şekilde ulaşmaları tespit edilmesinde yaşanan güçlüklerden bazılarıdır.

“Bursa İlinde Türbeler (XVI.-XIX. Yüzyıl)” adlı çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümü, “GİRİŞ” kısmı oluşturur. Bu kısımda konunun amacı, niteliği, kapsamı ve araştırmanın yöntemi ilgili kaynaklardan bahsedilmektedir.

İkinci bölüm, “BURSANIN KISA TARİHİ” başlığıyla ele alınarak, Bursa'nın coğrafi konumu ve tarihçesi hakkında kısa bilgiler sunulmaktadır.

Üçüncü bölüm, “TÜRBE MİMARİSİNİN GELİŞİMİ” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Devri Türbelerinin mimarisi üzerinde durulmaktadır.

Dördüncü bölüm “KATALOG” kısmını oluşturur. Bu kısımda türbeler belirli bir anlatım düzeninde ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Beşinci bölüm, “DEĞERLENDİRME- KARŞILAŞTIRMA” başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde yapıların plan tipleri, mimari ve süsleme özellikleriyle malzeme ve teknik açıdan değerlendirilip, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve erken Osmanlı sanatındaki türbelerin benzer örnekleriyle karşılaştırmalar yapılmıştır.

“SONUÇ” kısmı ise çalışmada ortaya konulan bilgilerle XVI-XIX. Yüzyıl Bursa Türbelerinin Osmanlı sanatı içindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Katalog’da yer alan türbelerin fotoğrafları çalışmaya dahil edilmiştir. Alıntı fotoğraflar ise kaynakları göstererek kullanılmıştır.

Asli haliyle günümüze ulaşan Esir Dede ve onarımlarla asli halinden uzaklaşan türbelerden planları olmayan, Eskici Mehmed Dede, Yeşil Güranlı, Selahattin Efendi ve Şeyh Abdülazia Türbesi’nin planları çizilmiştir. Günümüze mezar olarak ulaşan Alaattin Mısri, Huysuzlar, Musa Baba, Selimzade ve Abdülrezzak Türbelerinin ise fotoğraflarla son durumları hakkında bilgi verilmiştir. Kaynak araştırmaları sırasında mezar olarak ulaştığı bilinen İznik Altıparmak Türbesinden günümüze hiçbir iz bulunmamaktadır. Ayrıca Şeyh Abdülazia ve Selahattin Efendi Türbesi kaynaklardan bahsedilen plan şekline farklı şekilde olduğu tespit edilmiştir.

C) Konuyla İlgili Kaynak ve Yayınlar:

Bursa’nın XVI. yüzyıldan sonra yapılmış türbeler hakkında derli toplu çalışma yoktur. Ancak katalog içinde yer alan türbelerin, Esir Dede Türbesi hariç, tanıtıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalara Hakkı Önkal’ın Osmanlı Hanedan Türbeleri, (Önkal 1992) Zeynep Altıntaş’ın Muradiye Külliyesi ve Haziresindeki Türbeler, (Altıntaş 2008) Uğur Eker’in İznik’te Türk Devri Eserleri (Eker 2007) ve Neriman Beşbaş - Hikmet Denizli’nin Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler III. cildi örnek olarak verilebilir (Beşbaş; Denizli 1983).

Mehmet Oluş Arık’ın “Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri” (Arık 1969: 57-119) adlı makalesi Selçuklu ve Beylikler dönemi türbelerinin plan ve

mimari özelliklerinin anlatıldığı ilk çalışmalardandır. Bu çalışmada türbelerin ortaya çıkışı hakkında da önemli bilgiler bulunmaktadır.

Semavi Eyice'nin "Osmangazi ve Orhangazi Türbeleri" adlı çalışması ise türbelerin yıkılmadan önceki durumlarının nasıl olduğu hakkında bilgiler verip, geçirmiş olduğu onarımlardan bahsedilmiştir (Eyice 1962: 131-147).

Orhan Cezmi Tuncer'in "Anadolu Kümbetleri" adlı üç ciltten oluşan çalışmasında Selçuklu, Beylikler ve erken Osmanlı dönemlerini incelenmektedir. İlk ciltte Selçuklu, ikinci ve üçüncü ciltte ise Beylikler ve erken Osmanlı dönemi türbeleri hakkında çizim ve değerlendirmelerde bulunulmuştur (Tuncer 1986). Hakkı Önkal'ın "Anadolu Selçuklu Türbeleri" adlı kitabında ise Anadolu Selçuklular dönemi türbelerinin plan, kesit ve mimarileri ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır (Önkal 1996).

Osmanlı dönemi türbelerinin tamamını inceleyen çalışma bulunmamaktadır. Ancak Ekrem Hakkı Ayverdi, Hakkı Önkal ve Ertan Daş'ın çalışmaları önemli bir yere sahiptir. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin kitapları (Ayverdi 1972-1973-1989) ve İ. A. Yüksel tarafından hazırlanan V. Cilt Osmanlı dönemi yapıların plan, mimari ve süslemelerinin incelendiği önemli bir çalışmadır (Yüksel 1983).

Hakkı Önkal'ın "Osmanlı Hanedan Türbeleri" ve "Selçuklu-Osmanlı sultanları Türbeleri" adlı çalışmalar sadece Osmanlı sultanları ve hanedan mensuplarına ait türbeleri incelenmiştir (Önkal 1999). Bu çalışmalarda katalog'da yer alan Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmut, Şirin Hatun, Gülrüh Sultan ve Mükrim Hatun Türbeleri hakkında yapılan detaylı çalışmalar yapıların plan, mimari, süslemeleriyle ilgili önemli bilgilere ulaşılmasını sağlamıştır.

Neriman Beşbaş-Hikmet Denizli'nin "Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler III" adlı eseri hanedan türbelerinin yanısıra incelenen yapılardan Selimzade, Abdülrezzak, Hatice Sultan, Eski Mehmed Dede Türbeleriyle ilgili plan, mimari ve kitabeler hakkında önemli bilgiler vermektedir (Beşbaş- Denizli 1983).

Ertan Daş'ın "Erken Dönem Osmanlı Türbeleri" (Daş 2003) adlı doktora tezi Osmanlı türbeleri hakkında yapılmış en önemli çalışmalardan birisidir. Bu çalışmada erken Osmanlı dönemi türbeleri plan, mimari ve süslemeleriyle ele alınarak, çizimlerle desteklenen kapsamlı türbe çalışmalarından biridir.

Sevinç Gök Gürhan'ın "Bursa'daki Türk Yapılarında Yer Alan Çini Süslemeli Örnekler" adlı yüksek lisans tezi Bursa'daki yapıların çini süslemeleri hakkında ayrıntılı bilgilerin verildiği önemli çalışmalardandır (Gürhan 2000). Katalog içinde yer alan Şehzade Ahmet, Mustafa ve Mahmut Türbeleriyle ilgili yapılan çizimler çinilerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

Kazım Baykal'ın "Bursa ve Anıtları" (Baykal 1950) ve Albert Gabriel'in "Bir Türk Başkenti Bursa" (Gabriel 1958) adlı kitapları Bursa'daki yapıların plan, mimari ve süslemesi hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Kazım Baykal'ın kitabında incelenen yapılardan Hatice Sultan ve Abdülrezzak Türbesinden; Albert Gabriel'in ise Abdülrezzak, Hatice Sultan ve Yeşil Güranlı Türbeleriyle ilgili bilgilerden faydalanılmıştır.

Uğur Eker'in "İznik'te Türk Devri Eserleri" (Eker 2007) ve Aynur Durukan'ın "Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler IV" (Durukan ve Diğerleri 1986) adlı eserleri Bursa'nın ilçelerindeki yapılar hakkında bilgilere ulaşılmaktadır. Uğur Eker'in İznik'te Türk Devri Eserleri adlı yüksek lisans tezinde Huysuzlar ve Alaattin Mısri Türbelerinden; Aynur Durukan'ın "Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler IV" adlı çalışması ise Alaattin Mısri, Musa Baba, Şeyh Müftü, Selahattin Efendi ve Altıparmak Türbesi'nin plan, mimari ve kitabelerinden bahsetmektedir. Uğur Eker'in yüksek lisans tezinde yer almayan Altıparmak ve Musa Baba Türbeleri katalog'da bulunmaktadır.

Örcün Barışta'nın Osmanlı İmparatorluğu Dönemi 19. ve 20. Yüzyıl Sedef İşlerine İstanbul Türbelerinden Sanduka Parmaklıkları adlı çalışması (Barışta 2005: 465-480) katalog içinde yer alan Osmangazi, Orhangazi ve Emir Sultan Türbelerinin İstanbul'daki geç dönem sanduka parmaklıklarıyla malzeme, teknik ve süslemelerinin karşılaştırılmasında önemli katkı sağlamıştır.

II. BURSA'NIN KISA TARİHİ

Bursa, Anadolu yarımadasının kuzeybatısında ve Marmara denizinin güneyinde bulunur. Doğusunda Bilecik, batısında Balıkesir, güneyinde Kütahya, kuzeyinde Yalova ve Marmara Deniziyle çevrilidir (Akkılıç 2002: 278). (Çizim 1). Bursa'nın genelinde Akdeniz iklimi egemen olup, Karadeniz iklimine de rastlanmaktadır (Akkılıç 2002: 286).

Bursa'nın ismi Antik çağlardaki adı olan Prusa'dan gelir. Araştırmacılar tarafından genellikle Bitinya krallarından Prusias tarafından kurulduğu kabul edilen Bursa, Antik dönemdeki diğer şehirlerden ayırt edilmek için Prusa ad Olypium adıyla bilinmektedir (İnalçık 1992: 446).

Şehrin kuruluş tarihi tam olarak belli değildir. Ancak kaynaklarda M. Ö. 7. yüzyılda yerleşen ve M.Ö. 327'de bağımsız bir krallık haline gelen Bitinya tarafından kurulduğu yazılıdır (Dostoğlu 2001: 30).

Roma İmparatorluğunun parçalanmasından sonra Doğu Roma hakimiyetinde kalan Bursa, Müslüman Arapların ve Türklerin hücumlarına maruz kalmıştır. İznik'in 1097'de yeniden Bizans hakimiyetine girmesinden sonra Bursa'nın alınıp alınmadığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmaz. Fakat 1107'de I. Kılıçarslan'ın ölümü ile şehzadeler arasında başlayan mücadeleler esnasında şehir Türklerin hakimiyetinden çıkmıştır. Bursa, 1113'te Türkler tarafından fethedildiyse de İmparator Aleksios Komnenos geri almıştır (İnalçık 1992: 446).

1204'te İstanbul'da Latin İmparatorluğu kurulmasından sonra Aleksi Lanj'ın damadı Teodor Laskaris, İznik'i merkez yaparak Bizans İmparatorluğunu devam ettirmek istemiştir. Ancak Bursa bu yıllarda İznik'te bulunan Bizans İmparatorluğuna bağlıydı. 1261 yılında Laskaris ailesinden Michael Palaiologos'un İstanbul'u Latinlerden alarak merkezi İznik'ten İstanbul'a naklettirmesiyle birlikte Bursa, Kestel, Harmankaya, Atranos (Orhaneli), Kite ve Ulubat Osmanlı kuruluncaya kadar Bizans tekfurı olarak devam etmiştir (Baykal 1950: 10).

XIV. yüzyıl Bizans tarihçisi Pachymeres 1300'lerde Türklerin Batı Anadolu'ya yayılışları sırasında Bizans'ın elinde kalan üç önemli kale-şehirlerden birinin Bursa olduğunu belirtir (İnalcık 1992: 446).

Şehir, 1308'de Osman Bey tarafından kuşatma altına alındı. Bu kuşatmanın amacına ulaşamaması üzerine şehirde abluka siyaseti uygulanmıştır. On yıldan fazla bir süre herhangi bir yardım almayan Bursa halkı abluka yüzünden Osmanlılara teslim olmuştur. Fetihden sonra Bizanslı kumandanın İstanbul'a gitmesine izin verilirken, şehrin Osmanlılara teslimini sağlayan baş danışman Osmanlı hizmetine girmiştir (İnalcık 1992: 446). Bizans tarihçisi Ostrogorsky Bursa'nın fethinin Bizans için çok ağır bir bedel olduğunu Anadolu'da Türklerin fütuhatlarını sürdürdüğünden bahsetmektedir (Ostrogorsky 1981: 460-463). 1326 yılında Osmangazi'nin vefatı üzerine yerine Orhan Bey geçmiştir. Osman Bey ise vasiyeti üzerine Saint Elias için yapılmış olan Gümüşlü Kümbed'e defnedilmiştir (Uzunçarşılı 1995: 113).

Orhan Bey döneminde; imar faaliyetlerine başlanmış olup, ilk olarak kale içine cami yaptırılmıştır. Hisar dışında ise Orhangazi tarafından şehrin doğusuna cami, imaret, han ve hamamdan oluşan bir külliye yapılmıştır. Bu dönemde yapılan değişik işlevli yapılar günümüze ulaşan şehir merkezinin temelini oluşturmuştur (Başol 2008: 41). Orhan Bey dönemi kaynaklarına göre Orhangazinin ilk olarak surlar içindeki sarayı kullandığı bilinmektedir (Oğuzoğlu 1996: 36).

Orhan Gazinin vefatı üzerine yerine geçen I. Murad Hüvendigar döneminde, imar çalışmaları daha çok şehrin batı kısmında yoğunluk verilmiş olup, cami, imaret, ve kaplıcalar yapılmıştır. Bu dönemde Türkçe isim taşıyan köylerde nüfusun arttığı görülmektedir (Bursa 1996: 42).

Yıldırım zamanında devletin sınırları bir yandan genişlerken, diğer yandan dini ve sosyal müesseseler yapılmıştır (Koca 2007: 88). Bu eserler arasında en önemlileri Bursa Ulu Camisi ve Uludağ eteklerindeki Yıldırım Külliyesidir (Aksun 1994: 89).

Yıldırım Beyazıd; mücahit emirlerle Rumeli ve Anadolu'da Türk birliğini sağlamaya çalışıyordu. Bu süreç içerisinde bilginler ve mutasavvıflar Bursa'ya gelip yerleşiyordu.

Şemseddin Mehmed El Cezri, Şemseddin Mehmed El Fenari ve Şemseddin Mehmed El Buhari gelen büyükler arasındadır. Böylece Yıldırım Devrinde Bursa, Murad Hüvendigar devrine göre daha canlı ve ünlü bir şehir haline gelmiştir (Bursa 1973: 10). Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Hatun, saray mensupları arasında en kapsamlı yapılar topluluğunu meydana getirmiştir. Bu yapılar arasında Emir Sultan Camii, imareti, türbesi ve hamamı bulunmaktadır (Keleş 2001: 83).

Çelebi Mehmet, Anadolu'da birliği sağladıktan sonra imar çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönemde yapılan en önemli yapılardan biri Bursa Yeşil Camisi ve Türbesidir (Demir 2006: 63). Bursa'ya gelen seyyahlardan Lamii Çelebi, Yeşil Türbe'nin kubbe ve revaklarının zümrüt yeşili çinilerden yapıldığından bahseder (Armağan 2006: 159).

II. Murad döneminde, ilk olarak karışıklıklar bastırılmış; daha sonra Bursa ve Rumeli'de birçok yapı inşa etmiştir. (Aksun 1994: 70) II. Murad zamanında Bursa'da meydana getirilen en önemli yapıların Bursa Muradiye Camisi, medresesi ve imareti olduğu söylenebilir (Uzunçarşılı 1995: 450). Bu külliye'nin yapılmasıyla kentin batısında Muradiye Mahallesi'nin oluşması sağlanmış, aynı zamanda şehrin doğusu ile batısı arasında gelişme ve yerleşmenin daha dengeli olmasına katkıda bulunulmuştur (Başol 2008 : 42). (Çizim: 2).

İstanbul'un 1453 yılında fethedilmesi, Bursa'nın siyasi ve kültürel olarak önemini kaybetmesine neden olmuştur (Özendes 1999: 22). İstanbul'un fethine kadar Bursa'da kalan birçok vezir, komutan ve alimlerin İstanbul'a taşınmasıyla imar faaliyetlerinde azalma görülmüştür.

Evliya Çelebi; iç kalede 2000 hane, yedi mahalle, yedi mescid, yirmi dükkan, bir hamam, bir çarşıyla Sultan Orhan Camisi ve Türbesinin bulunduğu bahsetmektedir. Aşağı surların III. Mehmet zamanında Celali eşkiyasının hücumlarından korunmak için yapıldığını, şehrin kat kat yükseldiğini 23000 kadar ev ile 176 Müslüman, dokuz Rum, yedi Ermeni mahallesi, dokuz Yahudi cemaati ve bir de Miskinler Mahallesi, pazar ve çarşılarında 9000 dükkan ile 1040 kadar cami olduğunu belirtir (İnalcık 1992: 447). XVII. yüzyılda şehir, Celali isyanlarına maruz kalmış ve 1608 yılında Kalenderoğlu tarafından tahrip edilmiştir (Ergenç 2006: 106).

Bursa, 9 Şubat 1855 depreminde büyük zarar görmüştür. 1878 yılında Bursa'ya gelen İngiliz seyyah Henry Berkley, Yeşil Cami'nin tüm duvarlarında yarık ve çatlaklar olduğundan bahsetmektedir (Lowry 2004: 107). Bu depremde Bursa Ulu Cami, Yıldırım, Şehadet ve Emir Buhari Camisi ile birçok cami, medrese, türbe, han, hamam ve çarşıların bir kısmı yıkılmış yada zarar görmüştür.

1860'ta Abdülaziz, Bursa'da para bastırmıştır. 1861'de ise Gazi Osman Paşa başkanlığında şehrin haritası yapılmıştır (Bursa 1973: 16).

Bursa, 8 Temmuz 1920'de Yunanlılar tarafından işgal edilmiş olup, 10-11 Eylül 1922'de geri alınmıştır (İnalcık 1992: 447).

III. TÜRBE MİMARİSİNİN GELİŞİMİ

A) Kavram Olarak Türbe ve Türbelerin Kökeni:

İslam dünyasında Türkler tarafından yaygınlaştırılan yapı türü olan türbe, Arapça’da “türb” kökünden türemiş olup, Türkçe’de içine mezar konulan bina anlamında kullanılmıştır. Bu yapılar için türbe dışında kubbe, kümbet, meşhed, makbere ve ravza gibi isimlerin kullanıldığı da bilinmektedir (Kaya 2007: 16).

Türk sanatında anıtsal mezarlar türbe ve kümbet olarak iki ayrı formda ifade edilmiştir. Türbe, ölünün doğrudan toprağa verildiği biçimi ne olursa olsun üzeri genellikle kubbe ile örtülü çoğunlukla kare veya çokgen anıtlardır. Kümbet ise; cenazelik, kripta veya mumya gibi isimlerle anılan bir zemin katın üzerinde ziyaret yeri olarak kullanılan gövde ve bunun üzerindeki kubbeli örtü olarak anlaşılmaktadır (Altun 1998: 84-85). Bu iki tanımla türbe ve kümbet arasındaki farklar ortaya konulmuş olmasına rağmen onikigen planlı üzeri külahla örtülü Kayseri Döner Kümbet’in kitabesinde yapıdan türbe olarak bahsedilmesi külahla örtülü birimlerin de türbe olabileceğini göstermektedir.

B) İslamiyet’ten Önce Anıt Mezar Geleneği:

Türklerin Müslüman olmadan önce meydana getirdiği en erken mezar yapıları kurganlardır (Önkal 1996: 1). Türkistan’da; Nain- Ula, Katanda, Pazırık, Şibe, Tuhayta, Yako-nur, Berel ve Kızart gibi bölgelerde en önemli kurgan örnekleri tespit edilmiştir. XX. Yüzyılda yapılan kazılar esnasında ortaya çıkarılan kurganlar, yığma bir tepe ve mezar odasından meydana gelir (Ögel 1962: 57).

Göktürkler zamanında Hunlarda olduğu gibi ölümler kurganlara gömülürdü. Mezarların yanına ahşap, tuğla veya taştan bark ve uzaktan görülmesi için sırk dikilirdi (Tunçel 1989: 5-6). Barklarda, gömülü olan hakanın ve beylerin savaşlarını anlatan resimlere de yer verilirdi (Hasol 1993: 416).

Uygurlar döneminde ise Budaların külleri ve kutsal emanetlerin korunması amacıyla kubbeyle örtülü “Stupa” adı verilen anıt mezarlar oluşturulmuştur (Hasol 1993: 416). Uygur stupasının en güzel örnekleri Hoço şehrinin kuzeydoğusundaki Kuş- Gambaz olarak adlandırılan yapılardadır (Çoruhlu 1998: 111-112).

C) Türbe Mimarisi’nin Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi:

İslam inancında anıtsal mezar yapısı hoş karşılanmaz. Buna rağmen IX. Yüzyıldan itibaren İslam dünyasında mezar yapıları ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Türklerde yaygınlaşan mezar anıtlarının menşei tam olarak aydınlatılmış değildir (Arık 1969: 57-61).

Kümbetlerin prototipi hakkında yerli ve yabancı birçok araştırmacı değişik görüşler ortaya koymuştur. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

Strzygowski, Mil-i Radkan Kümbeti’nin dış cephesindeki sırlı tuğla bezemeler ve saçak kesiminden dolayı çadırlarla benzerliği olduğundan bahsetmektedir (Özkan 1995: 11).

Mehmet Oluş Arık; göçebe çadırından kerpiç ve tuğla mimariye geçişi sağlayan arkeolojik bilgilerin bulunmadığını, göçebe Türk çadırıyla türbe bağlantısının aranması gereken yerin Türkistan olduğu ve bu bölgede kübik alt yapı üzerine tromplarla oturan kubbeli yapıların ilk ve yaygın örnek olduğunu belirtir. Kule mezarlarının türbelere prototip oluşturması konusunda ise kule mezarların menşeleri hakkında maddi verilere dayanan bilgi olmadığından bahseder. Türbelerin tarihi ve maddi deliller takip ederek ispatlamanın mümkün olmadığını Strzygowski’nin yalnız günümüze kalmış olan anıtların değil yok olmuş yapılarında genel sanat gelişmelerini etkilemiş olabileceğinden dolayı iki yolu da kabul etmek gerektiğini ifade etmektedir (Arık 1969: 57-61).

A. U. Pope, Sasani ateşgedeleriyle Budist Stupalarının biçim ve işlevi bakımından kümbetlere öncü olmuş olabileceğine dikkat çekmektedir (Daş 2003: 7).

Ahad Paressay Godssi'ye göre ise Samanoğlu İsmail ve Arslan Cazip Türbesinin dört cephesinde yer alan girişten hareketle Sasani ateşgedelerinin türbelere öncülük etmiş olabileceğini düşünmektedir (Godssi 1976: 16).

A. A. Novello ise Ermeni kiliselerin orta sahn üzerindeki yüksek kasnağın Selçuklu sanatındaki türbelerde ve bazı kervansaraylarda benzer şekilde yapıldığından bahseder.

Doğan Kuban'a göre yuvarlak planlı ve yuvarlak örtülü veya yuvarlak planlı konik örtülü çadır formların doğrudan doğruya mezar yapılarına veya kubbeli yapılara bağlamanın güç olduğu şeklinde görüş belirtir (Kuban 1965: 29).

İslam mimarisinde en eski türbe 862 yılında Abbasi Halifesi el Mustansır için yapılan Samarra'daki Kubbetüs Süleybiye'dir (Alakuş 1990: 14). Sekizgen planlı ve kubbeyle örtülü türbelerin erken örneklerine İran ve Suriye' bölgelerinde rastlamak mümkündür.

Karahanlılar Devrindeki mimari eserlerden günümüze en çok türbeler ulaşmıştır. Bu dönemin en önemli örnekleri arasında Tim Arap Ata, Ayşe Bibi ve Balacı Hatun Türbesi sayılabilir. Karahanlılar Devrinde 978 yılında yapılan Tim Arap Ata Türbesi, (Aslanapa 1999: 32), kare planlı ve kubbeyle örtülü olup, gerek plan gerekse süsleme bakımından Karahanlılardan sonraki türbelere öncülük etmiştir. Talas'taki Ayşe Bibi ve Balacı Hatun Türbesi (Aslanapa 1999: 33-34), ise XII. Yüzyıl başlarındaki Karahanlı sanatının geliştiğini gösteren önemli örneklerdendir.

Gazneliler devrinde, Sengbest'teki Aslan Cazip Türbesi dışında mimari bakımından önemli bir gelişim sağlanamamıştır. 1028 yılında Tus valisiyken inşa edilmiş olan türbe; kare planlı ve üzeri kubbeyle örtülü olup, kubbeyle geçişleri tromplardır (Cezar 1977: 135).

Harzemşahlar Dönemi türbe mimarisinde, ön plana çıkan iki yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan biri Sultan Tekeş, diğeri ise Fahreddin Razi Türbesi'dir. Sultan Tekeş Türbesi; 1172/1200 yılları arasına tarihlenmekte olup, kare planlı, yivli gövdeli ve külahla örtülü olarak yapılmıştır (Önkal 1996: 9). Fahreddin Razi Türbesi ise kübik gövde üzerinde on iki kenarlı kasnağın külahla örtüldüğü plan şemasına sahiptir (Önkal 1996: 11-12).

Büyük Selçuklu Devrinde, türbelerin sayılarının arttığı ve süslemelerin zenginleştiği görülmektedir. Bu türbeler silindirik veya çokgen gövdeden oluşmakta olup, alt katta mumyalık üstte ise lahit yer almaktadır.

Büyük Selçuklu devri türbelerinde, Karahanlı ve Gazneli devrinin etkisinin devam ettiği görülmektedir. Karahanlı ve Gazne etkisinin görüldüğü 1098 yılında yapılan Yartı Kümbeti; (Cezar 1977: 312) kare planlı ve yonca tromp geçişli bir düzenlemeye sahiptir (Sayan 1999: 93). Ayrıca 1157 yılındaki Sultan Sencer Türbesi gerek 17 m kubbe çapı, gerekse dış galeriyle kubbenin yükseltilmesi bakımından önemli bir adım olarak kabul edilebilir (Aslanapa 1999: 77).

Büyük Selçuklu türbe mimarisinin önemli örneklerinden biri de Harrekan türbeleridir. Harrekan nahiyesine bağlı olan iki türbe aynı tarihte yapılmıştır. Bu türbeler gerek mimari gerekse süsleme bakımından Büyük Selçukluların gelişim içinde olduklarının kanıtıdır (Daş 2003: 5).

D) Anadolu’da Osmanlı Öncesi Türbe Mimarisi:

Anadolu’nun tarihi, kültürü ve coğrafi şartları yapıların mimariyle süslemesine farklı şekilde yansımıştır. Anadolu Selçuklular’da ilk olarak Büyük Selçuklu dönemi türbelerinden etkilenerek tuğla veya kesme taş işçiliği görülürken, daha sonraları tamamen kesme taş işçiliği kullanılmıştır (Özkan 1995: 14).

Anadolu Selçuklu türbeleri, genellikle cenazelik ve ziyaret odası şeklinde iki kattan oluşur. Cenazelik katı, farklı plan ve örtülere sahiptir (Önkal 1988: 732). Ziyaret odası ise; ölen kişiye dua etmek için yapılmış mekan olup, mihrap ve sandukalardan oluşmaktadır.

Dış görünüşleri itibariyle kaide üzerinde yükselen ve değişik formlara sahip Anadolu Selçuklu türbeleri, gövdenin külahla örtülmesinden meydana gelir. Ayrıca Anadolu’da ortaya çıkan eyvan türbe ve kubbeye örtülü örnekler de bulunmaktadır (Arık 1969: 57-119).

Anadolu Selçuklu türbeleri, gövdeleri bakımından farklılık göstermekte olup, en çok sekizgen gövdeli inşa edilmiştir. Sekizgen gövdeli örnekler içte ve dışta farklılık göstermektedir. İçte ve dışta sekizgen planlı yapılara, Divriği Sitte Melik Türbesi; dışta sekizgen içte daire planlılara Kemah Mengücek Gazi Türbesi; dışta sekizgen, içte kare gövdeli yapılara ise Konya Ateş- baz-ı Veli Türbesi örnek olarak verilebilir.

Anadolu Selçuklular döneminde sekizgen gövdeli dışında, ongen ve onikigen gövdeli türbeler de bulunmaktadır. Ongen gövdeli yapılara Konya II. Kılıç Arslan Türbesi, onikigen gövdeliye ise Kayseri Döner Kümbet örnek verilebilir.

Anadolu Selçuklular devrinde; kare, dikdörtgen, silindirik, kübik, dilimli gövdeli, eyvan ve dahil olduğu yapının bünyesini işgal eden türbe tipleri de bulunmaktadır. Dikdörtgen gövdelilere, Amasya Torumtay Türbesi; silindirik gövdelilere, Hüseyin Timur Türbesi; kübik gövdelilere, Develi Seyyid Şerif Türbesi; dilimli gövdelilere, Tercan Mama Hatun Türbesi; eyvan planlılara Konya Gömeç Hatun Türbesi, dahil olduğu yapının bir hacmini işgal eden yapılara ise Konya Bedreddin Müslîh Türbesi örnek olarak verilebilir.

Bu plan tipleri dışında hiçbir gruba girmeyen türbeler de bulunmaktadır. Bu gruba Tercan Mama Hatun Türbesi örnek olarak verilebilir. Tercan Mama Hatun Türbesi; kare kaideli, silindirik gövdeli ve konik külahlı olup, gövde ve kasnak kısmının yivli olarak yapılmış olmasıyla Türk sanatında önemli bir yere sahiptir (Özkan 1995: 15).

E) Osmanlı Devri Türbeleri

1. Erken Devir Osmanlı Türbe Mimarisi:

Erken dönem Osmanlı türbeleri, İstanbul'un fethine kadar Bursa'da yoğunluk gösterir. Bu dönem türbeleri Anadolu Selçuklularda yaygın olarak görülen sekizgen ve silindirik gövdeli plan şeması yerine kare planlı yapılar ön plandadır. Ayrıca erken Osmanlı türbelerinde, Anadolu Selçuklulardan farklı olarak cenazelik katına yer verilmemiştir. Bu dönemde revaklar ve yan kanatlara sahip taçkapılar ilk defa görülmektedir.

Erken Osmanlı'da primidal yada konik külahla örtülü türbe sayısı oldukça azdır. Bu  rt ye Gebze Malko o lu, Mustafa Kemal Paşa'daki Lala  ahin Paşa ve Devlet  ah Hatun Türbesi  rnek olarak söylenebilir (Aslanapa 1999: 285). Gebze Malko o lu Türbesi; 1385 yılında İstefanos adlı Rum tarafından yapılmış, kare planlı içeriden ve dışarıdan primidal külahla örtülü bir plan şemasına sahiptir (Da  2003: 340-341). 1412 yılında yapılmış olan Devlet  ah Hatun Türbesi, plan olarak baldaken türbeler grubuna girmektedir. Ayrıca primidal külahla örtülü olması bakımından da Selçuklu geleneğini devam ettiren bir yapıdır ( nkal 1992: 11).

Erken Devir Osmanlı kübik gövdeli yapılardan G l  ek Hatun, Yıldırım ve II. Murad Türbesi revak unsurunun gövdeye ilave edildiği başarılı örneklerdendir. XIV. Yüzyılın sonlarına tarihlenen G l  ek Hatun Türbesi, içte ve dışta kare planlı olup, ( nkal 1992: 8)  rt s  yıkık bulunan revaka sahip olmasıyla en eski Osmanlı hanedan türbesidir. Yıldırım Türbesi'nin üç bölümlü revakı ise erken Osmanlı devrinin en geli mi  revak örneklerinden biridir ( nkal 1992: 8). II. Murad Türbesi; dört paye ve dört sütun üzerine oturan mukarnas tromplu kubbenin üzeri açık şekilde yapılmıştır.

Osmanlı hükümdarlarından Osman ve Orhan Gazi Türbeleri, 1863 yılında Abd laziz tarafından yeniden yapıldığı için erken Osmanlı türbe mimarisini yansıtmaz. Orhan Gaziye ait türbenin, ortada dört sütun üzerine dayanan kubbeye örtülü eski Bizans yapısı olduğu bilinmektedir (Aslanapa 1999: 285).

Çelebi Mehmed'e ait Yeşil ve Fatih'in annesi Hüma Hatun Türbesi poligonal gövdelidir. 1421 yılında yapılan  elebi Sultan Mehmet Türbesi ise sekizgen gövdeli yüksek kasnak üzerine oturan 15 m çapında kubbeye örtülü olup, (Aslanapa 1999: 285) kesin olarak bilinen cenazelik katına sahip tek Osmanlı hanedan türbesidir ( nkal 1992: 10). 1449 yılındaki Hüma Hatun Türbesi ise altı kenarlı plan şemasına sahiptir.

Bursa'da Muradiye K llyesi çevresindeki örnekler kare yada sekizgen planı olup, bazı türbelerin önünde    bölümlü mermer revaktan oluşan bir düzenlemeye sahiptir. 1506 yılında yapılan  ehzade Mahmut Türbesi; (Altıntaş 2008: 46) sekizgen planlı gövdenin önünde    bölümlü revaktan oluşurken, XVI. yüzyıl ba larına tarihlenen Mükrime Hatun Türbesi ise kare planlı ve üç bölümlü revaklı yapılmıştır (Altıntaş 2008: 72).

XV. Yüzyıl ikinci çeyreğindeki İstanbul türbelerinde kesme taş malzeme kullanılmıştır. Plan olarak sekizgen plan şeması görülmekte olup, örnek olarak Mahmut Paşa (1473), (Kuban 2007: 190) Davut Paşa (1485) (Aslanapa 1999: 285) ve Rum Mehmet Paşa Türbesi (1471) söylenebilir (Aslanapa 1999: 287).

Erken devir Osmanlı'da türbeler gövdelerine göre kübik, poligonal ve baldaken türbeler olarak üç ana başlıkta incelenebilir:

a) Kübik Gövdeliler: Bursa Okçu Baba Türbesi (15. yüzyıl Ortaları)
(Kepecioğlu 1943: 5-9).

Bursa Azeb Bey Türbesi (1450-1451)
(Tüfekçioğlu 2001: 291-293).

Alaşehir Şeyh Sinan Türbesi (1482)
(Özergin 1970-1971: 68-72).

Tire Süleyman Şah Türbesi (1349-1350)
(Önköl 1991: 35).

Tire Alamadan Türbesi(XIV. Yüzyıl İkinci Yarısı)
(Önköl 1991: 35).

Tire İsa Baba Türbesi(XIV. Yüzyıl Sonları)
(Önköl 1991: 35).

Tire Sır Hatunlar Türbesi (XIV. Yüzyıl İkinci Yarısı)
(Önköl 1991: 35).

b) Poligonal Gövdeliler: Bursa Yeşil Türbe (1421)
(Daş 2003: 259).

Bursa Hamza Bey Türbesi (XV.Yüzyıl İkinci Yarısı)
(Daş 2003: 299).

Edirne Hüseyin Çelebi Türbesi (1452)
(Ayverdi 1972: 384).

Gelibolu Saruca Paşa Türbesi (XV. Yüzyıl Ortaları)
(Uysal 2002: 574).

Manisa Yirmiiki Sultanlar Türbesi (1490-1503)
(Acun 1999: 413).

Hamza Baba Türbesi (XV. Yüzyılın İkinci Yarısı)
(Kuyulu 1994: 127-133).

Diyarbakır Şeyh Abdülcélil Türbesi (XV. Yüzyıl
Ortaları veya 16. Yüzyıl İlk Yarısı)
(Sözen 1971: 165).

c) Baldaken Türbeler: İznik Yakup Çelebi Türbesi (14. yüzyıl sonları)
(Daş 2003: 343).

İznik Saltuk Dede Türbesi (14. yüzyıl ortaları)
(Daş 2003: 337).

Bursa Devlet Hatun Türbesi (1412)
(Aslanapa 1999: 285).

Bursa Ebe Hatun Türbesi (XV. Yüzyıl ortaları)
(Daş 2003: 350).

2. Klasik Devir Osmanlı Türbeleri:

Klasik devir Osmanlı türbeleri, Mimar Sinan dönemine kadar plan ve mimari olarak erken devir özelliklerini devam ettirmiştir. Bu dönem türbelerin ilk örneklerinde erken Osmanlı'da yaygın olarak görülen sekizgen planlı ve revaklı yapılara yer verilmiştir. Sekizgen türbelerin dış cepheleri genellikle bezemesiz iken, iç mekanda çini ve kalem işi süslemeler bulunmaktadır.

1512 yılında ölen II. Bayezıt için yapılan türbe, (Çoruhlu 2000: 109) sekizgen planlı ve kesme taştan yapılmıştır. 1519-1522 yıllarında Yavuz Sultan Selim için yapılan türbe ise mermerden sekizgen planlı ve önünde üç bölümlü revaktan oluşmaktadır. Türbe; renkli sır tekniğinde çinilerle bezenmiş olup, ilk defa çin bulutu motifine yer verilmiştir (Aslanapa 1999: 580).

Klasik Osmanlı Devrinde Mimar Sinan tarafından yapılan türbeler önemli bir yer tutar. Mimar Sinan'ın yaptığı türbelerin ilk örnekleri geleneksel şemadadır. Bu plan şemasının en önemli örnekleri arasında, Barbaros Hayreddin Paşa, Şehzade Mehmet ve Rüstem Paşa Türbesi gelir (Kuban 2007: 340).

1541 yılındaki Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi, Mimar Sinan'ın ilk türbelerindendir (Kuran 1986: 78). Geleneksel plan şemasındaki sekizgen türbe, süslemesiz ve kesme taştan yapılmıştır.

1561 yılında yapılan Şehzade Mehmet Türbesi, (Aslanapa 1988: 171) sekizgen gövdeli dilimli kasnak üzerine dilimli kubbeden yapılmıştır (Ramazanoğlu 1995: 20). Ayrıca yapı içinde kullanılan renkli sır tekniğinde çiniler ve yapı dışındaki renkli taş süslemeler dikkat çekicidir.

1570'li yıllarda Mimar Davud tarafından yapılan İstanbul Şehzadeler Türbesi, haçvari plan şemasının ilk denemesini ortaya koyar (Kuran 1986: 207). Sekizgen gövde üzeri basık kubbeyle örtülüdür. Önünde dört sütun üzerine düz saçaklı bir revak bulunur. Sekizgen revakı taşıyan cephe dışa taşırılmıştır (Aslanapa 2004: 581).

Mimar Sinan türbelerinin bazılarında, yapıların dıştaki kenar sayısını içte iki katına çıkaran uygulamalar olduğu görülmektedir. Bu uygulamalar İbrahim Paşa, Topkapı Kara Ahmet Paşa ve Sokullu Mehmet Paşa Türbesinde görülmektedir. Gövdenin dışta onikigen, içte ise sekizgen planlı olan yapı Eyüp Siyavuş Türbesidir. 1602 yılında Dalgıç Mehmet Ağa tarafından tamamlanan İbrahim Paşa Türbesi; (Aslanapa 2004: 582) planı dışında mermer lahit ve kubbeye kadar devam eden çiniler bakımından da önemlidir.

Sinan'ın Osmanlı türbe mimarisine getirdiği yeniliklerden biri de çevre koridorlu plan ve çift kubbeli örtü sistemidir. Koridorlu mekanın en önemli denemelerden biri 1567 yılında yapılan Kanuni Türbesidir (Günay 2002: 120). II. Murat Türbesindeki dolanma koridoruna göre daha anıtsal şekilde yapılmıştır. Kanuni Türbesi; içten ve dıştan sekizgen plan şemasına sahip olup, 29 sütunlu revaktan oluşması bakımından Klasik Osmanlı türbelerinden farklılık gösterir. Ayrıca türbeden anıtsal görünüm elde etmek için çift kubbeli yapılmıştır (Kuban 2007: 340).

Mimar Sinan tarafından 1588-1589 yıllarında yapılan Eyüp'teki Sokullu Mehmet Paşa Türbesi; (Günay 2002: 118) dışarıdan sekizgen planlı olup, iç mekanda pencere niş almasıyla onaltıgen plan şemasına dönüşmüştür.

1577 yılında II. Selim için yapılan türbe, (Günay 2002: 120) içten sütunlar tarafından taşınan kubbe, dıştan kare bir duvar üzerine oturmaktadır. Mimar Sinan'ın Kanuni Türbesinde tasarladığı sekizgen çevre koridoru, II. Selim Türbesinde kare biçimli sekizgen çardakla uygulamıştır (Kuban 2007: 341).

Mimar Sinan tarafından 1580 yılında yapılan Eyüp Zal Mahmut Paşa Türbesi, (Demiriz 1989: 84) içte ve dışta farklı bir mimariye sahiptir. İçte dört eyvan şemasından oluşurken, dışarıdan sekizgen plan şemasında görülmektedir.

1599 yılında Davut Ağa tarafından III. Murat adına türbe yapılmıştır (Kuban 2007: 390). Altıgen plan şemasına sahip olan türbe; içten sütunlarla taşınırken, dıştan duvar üzerine oturacak şekilde çift kubbeli olarak yapılmıştır.

1608 yılında Mehmet Ağa tarafından başlanıp, Sedefkar Mehmet Ağa tarafından tamamlanan III. Mehmet Türbesi, (Aslanapa 2004: 183) içten ve dıştan sekizgen planlıdır. İçten sütunlara oturan kubbe, dıştan duvarlar tarafından taşınmaktadır.

1617 yılında Sultan I. Ahmet adına Mimar Mehmet Ağa tarafından türbe yapılmıştır (Önkal 1999: 58). Türbe; kare planlı, sağır kasnaklı ve önünde üç gözlü revaktan oluşmakta olup, kapıdaki ahşap üzerine sedef kakmalar dikkat çekicidir.

3. Batılılaşma Devri Türbeleri:

XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren Batılılaşma devri etkileri Osmanlı türbelerine girmeye başlamış olup, XX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu dönemde klasik Osmanlı türbelerinden farklı olarak mimari'de dalgalı yay kemerleri, volüt payanda kemerleri, kırık kademeli kornişler, dışa taşkın yuvarlak kemerler ve köşelerin kule şeklinde yapılması olarak söylenebilir. Süslemede ise Türk Barok- Rokokosu adı verilen üslup klasik devrin hatayi, rumi ve stilize çiçekleri yerini buket haline getirilmiş, gül, lale, karanfil, şakayık ve zambaklardan oluşan çiçeklere bırakmıştır. İç mimari bezemede barok kartuşlar, girlandlar "C"- "S" kıvrımları, istiridye motifleri, çiçekler, natürmortlar, manzara tasvirleri gibi Batılı motif ve kompozisyonlar dönemin modası olmuştur.

Topkapı Sarayı'ndaki III. Ahmed'in Yemiş Odası bezemeleri, bu modanın en iyi örneklerini oluşturmaktadır (Hatipoğlu 2007 : 51-52).

Barok etkili yapıların ilk örneklerinden biri Nuruosmaniye Türbesidir. 1748 yılında başlanıp, 1755 yılında tamamlanan türbe; (Önkal 1992: 217) kare planlı ve üç gözlü revaklıdır. Türbedeki Barok etkilere dışa taşkın yuvarlak kemerler ve köşelerin kule şeklinde yapılması olarak söylenebilir.

Klasik Osmanlı ve Batılılaşma devrinde genellikle kare veya sekizgen planlı türbeler yapılmıştır. 1762 yılında yapılan Koca Ragıp Paşa Türbesi; basık yuvarlak kemerlerle oluşturulmuş altıgen biçimli açık türbedir (Aslanapa 2004: 590).

1773 yılında yapılmış olan III. Mustafa Türbesi, (Aslanapa 2004: 591) sekizgen planlı ve üç bölümlü revaktan oluşmaktadır. Türbe, planından ziyade iç ve dış mimarideki Barok ve Klasik dönem Osmanlı süslemeleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu süslemeler arasında Barok etkili akant yapraklarıyla, Klasik Osmanlı'da yaygın olarak kullanılan karanfil, lale ve çin bulutlarından oluşan çini süslemeye yer verilmiştir.

1789 yılında Mimar Mehmet Ağa tarafından yapılan I. Abdülhamit Türbesi, (Kuban 2007: 548) sekizgen planlı olarak yapılmış olmasına rağmen köşelerinin düzleştirilerek kare plana dönüşmüştür. Türbede, dönemine uygun olarak yapılmış Barok süslemelere de yer verilmiştir.

1795 yılındaki Eyüp Mihrişah Sultan Türbesi, (Demiriz 1989: 60) gerek mimari gerekse süsleme bakımından Barok etkilerin ön planda olduğu bir yapıdır. Onikigen olarak yapılmış türbe; dalgalı yay kemerleri, volüt payanda kemerleri, kırık kademeli kornişler ve iç mekanı süsleyen akant yapraklarıyla Barok etkilerin olgun örneklerindendir.

Batılılaşma Devri yapılarında mimari ve süslemenin yanısıra plan bakımından da oldukça değişik uygulamalar görülür. Bu uygulamalara Şah Sultan ve Nakşidil Sultan Türbesinde rastlanmaktadır. 1800 yılında Şah Sultan için yapılmış türbe; (Aslanapa

2004: 592) içten daire şeklindeyken, dıştan kemer ve köşe kuleleriyle kare biçime dönüşmektedir.

1817 yılında II. Mahmut'un annesi Nakşidil Sultan için yapılan türbe, (Kuban 2007: 548) iki katlı daire planlı yapılmıştır. Şah Sultan Türbesinden farklı olarak oval pencere arasında payelere, alt pencerelerin arasında ise sütunlara yer verilmiştir. Mimaride Barok etkiler devam ederken, Rokoko ve Ampir üslubunda süslemelere de rastlanmaktadır.

1840 yılında II. Mahmut adına sekizgen planlı yapılmış olan türbe, (Aslanapa 2004: 594) mimari olarak yuvarlak kemerli kapı ve pencerelerle Ampir üslubun etkilerinin yoğunlaştığı bir yapıdır.

1869 yılındaki Fuat Paşa Türbesi ise, Mağrip üslubunun etkilerinin görüldüğü atnalı kemerlerle farklı bir mimari anlayış içindedir (Aslanapa 2004: 596).

A) Günümüze Aslı Haliyle Ulaşanlar:

1. Şehzade Ahmet Türbesi

İnceleme Yılı: 2009- 2010

Resim No: 1-11

Çizim No: 3-4

Yeri:

Bursa'da, Muradiye Külliyesi içinde, II. Murad türbesinin yanında bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Türbe; içten ve dıştan sekizgen planlı olup, sekizgen kasnaklı kubbeye örtülüdür (Resim 1). (Çizim 3). Sekizgen planlı türbenin kuzey cephesine üç bölümlü revak yerleştirilmiştir.

Yapı'da; gövde, saçak, kasnak ve kubbeden oluşan dört kademeli bir düzen görülmektedir. Sekizgen bir kasnak üzerine oturtulmuş kubbe; dıştan kurşun levhalarla kaplanmıştır. Kubbeyi taşıyan kasnak iki sıra kirpi saçaktan oluşmaktadır. Kasnağın alt kısmında tüm yapıyı dolaşan mermer bir korniş bulunur.

Türbeye kuzey cephesinde önleri ve yanları açık üzeri çatıyla örtülü revakla girilir (Resim 2). Revak; mermer malzemeden yapılmış olup, bursa kemerlerle üç bölüme ayrılmıştır.

Giriş, basık kemerli ve iki renkli mermer malzemeden yapılmıştır. Basık kemerin üzerinde içi boş bırakılmış dikdörtgen formu panoya yer verilmiştir (Resim 3).

Kuzey ve güney cephe hariç, her cephede altlı üstlü pencerelere yer verilmiştir. Alttaki pencereler; mermer söveli, düşey dikdörtgen formu ve sivri kemerli çökertmeler içerisindeyken; üstteki pencereler, sivri kemerli ve alçı şebekelidir. (Resim 4) Bu pencerelerin dışında sekizgen kasnağın her kenarında sivri kemerli pencerelere de rastlanmaktadır.

Yapının güney duvarında mukarnas kavsaralı mihrap yer alır (Resim 5). Mihrabın iki yanı dikdörtgen çini levhalarla, üst kısmı ise dikdörtgen çerçeve içindeki yazılarla süslenmiştir.

İç mekanda sekizgen gövdenin her kenarında sivri kemerli kör nişlere yer verilmiştir (Resim 6). Gövde üzerine yerleştirilen kasnak üzerinde ise her yönde açılan pencereler bulunmaktadır.

Türbe içinde altı adet mezar bulunur. Bu mezarlar Şehzade Ahmet, II. Beyazıt'ın oğlu Şehin Şah, II. Beyazıt'ın kızı Sofu Sultan, II. Beyazıt'ın torunu Şehzade Mehmed, II. Beyazıt'ın zevcesi Bülbül Sultan ve Şehzade Ahmet'in kızı Kamer Sultan'a aittir.

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Türbe'de kesme taş, tuğla ve mermer malzeme kullanılmıştır. Mermer malzeme, revak kemerlerinde ve dış cephedeki alt sıra pencerelerinin sövelerinde görülürken; beden duvarları ise üç sıra tuğla ve bir sıra kesme taştan inşa edilmiştir.

Süsleme:

Yapının dış cephesindeki pencere alınlıklarında ve gövdenin üst kısmında süslemeler bulunmaktadır. Pencere alınlıklarında, tuğlaların dikey olarak yerleştirilmesinden oluşan süslemeye yer verilirken; gövdenin üst kısmındaki madalyon içerisinde Süleyman'ın mührü kullanılmıştır. Kasnağın alt kısmında ise tüm cepheyi dolaşan palmetlere yer verilmiştir. (Resim 7)

Şehzade Ahmet Türbesinin iç mekanında çini ve kalem işi süslemelere rastlanmaktadır. Çiniler; tek renk sırlı altıgen şeklinde, firuze ve lacivert renkli olup, yaklaşık 2.5 metre yüksekliğe kadar tüm duvarları süslemektedir.

Pano halindeki tek renk sırlı altıgen çiniler, mavi beyaz sır altı tekniğindeki çinili bordürle etrafı çevrilmiştir. Bordürlerde; palmet, rumi ve şakayıklardan oluşan süslemeler bulunmaktadır (Resim 8). (Çizim 4).

Alt pencerelerin üst kısımlarında, kubbe’de, giriş açıklığında ve mihrap duvarında sıva üzerine kalem işi süslemeler görülmektedir. Mihrap duvarında ve alt pencerelerin üzerinde Arapça yazılar dikkat çeker. Bu yazıların köşelerinde rumi motifli süslemelere yer verilmiştir (Resim 9).

Bursa kemerli giriş açıklığının kemer aynalığında, iç sövelerinde, “S” kıvrımları ve palmet motifleriyle oluşturulmuş kalem işi süslemeler görülmektedir (Resim 10). Bu süslemelerde sarı, kırmızı ve lacivert renkler kullanılmıştır.

Yapının kubbe eteğinde ve göbeğinde de kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Kubbe eteğindeki bordürde kurdele motifine; kubbe göbeğinde ise çiçek motif ve gülbezekler göze çarpar (Resim 11).

Şehzade Ahmet Türbesi gerek mimari gerekse süsleme bakımından Muradiye Türbeleri içinde en bakımlı türbelerden biridir.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbenin yapım kitabesi yoktur. Bazı kaynaklarda Sultan II. Beyazıt tarafından 919/1513 yılında yaptırıldığı yazılı olsa da II. Beyazıt’ın ölüm yılının 1512 olması türbenin II. Beyazıt tarafından yaptırılmadığını göstermektedir (Altıntaş 2008: 46). Hicri 13 Cemaziyelahir 919/Miladi 16 Ağustos 1513 tarihli vakfiyesi bulunmakta olup, mimar olarak ise Alaaddin’in ismi geçmektedir. Bursa sicillerinde Şehzade Ahmet adına yaptırıldığı ve 1514 yılında tamamlandığı kayıtlıdır (Önkal 1992: 117).

2. Şehzade Mustafa Türbesi (Mustafa-î Cedid)

İnceleme Yılı: 2009-2010

Resim No: 12-24

Çizim No: 5-8

Yeri:

Bursa'da, Muradiye Külliyesi içinde, II. Murad Türbesinin güneybatısında bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Türbe; dıştan sekizgen, içten ise dikdörtgen panolarla onikigen planlı olup, kubbeyle örtülü bir düzenlemeye sahiptir (Resim 12). (Çizim 5).

Yapı'da; gövde, saçak ve kubbeden oluşan üç kademeli bir düzen görülmektedir. Kubbe, kasnak yerine gövde üzerine oturtulmuştur.

Kuzey cephedeki düşey dikdörtgen basık kemerli kapıyla yapıya girilmektedir (Resim 13). Giriş; silmelerle kuşatılmış olup, mermer basık kemerin üzerinde inşa kitabesine yer verilmiştir.

Giriş hariç, her kenarın alt kısmında mermer söveli, dikdörtgen formlu ve sivri kemerli pencere açıklıklarına yer verilirken; üst kısmında sivri kemerli ve alçı şebekeli pencere açıklıkları bulunmaktadır (Resim 14). Girişin üzerinde ise diğer cephelerden farklı olarak dairesel formlu pencereye rastlanmaktadır.

Giriş açıklığı içten sivri kemerli ve iki renkli mermer malzemelidir (Resim 15). Girişin iki yanında simetrik olarak yer alan mihrabiyelere yer verilmiştir.

Yapının içinde dört adet sanduka bulunmaktadır (Resim 16). Bu sandukalardan ikisi Kanuni Sultan Süleyman'ın oğullarından Şehzade Mustafa ve Orhan'a ait olup, diğeri Kanuni'nin eşi Mahi Devran ve kimliği bilinmeyen çocuğa aittir. Şehzade Mustafa Türbesinin sanduka üzerindeki örtünün orijinal olup olmadığı hakkında bilgi yoktur.

Ancak türbenin geçmiş yıllardaki fotoğraflarında sanduka üzerinde örtünün bulunmadığı tespit edilmiştir.

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Şehzade Mustafa Türbesinde; kesme taş, tuğla, mermer ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Yapının beden duvarları üç sıra tuğla, bir sıra kesme taştan oluşan almalı bir örgüye sahiptir. Giriş kapısının basık kemerinde, beden duvarlarının alt sıra pencerelerinin lentoları ve sövelerinde mermer malzeme kullanılmıştır. Ahşap malzeme giriş kapı kanatları ve pencere kapaklarında görülmektedir.

Süsleme:

Türbenin dış mekanında süslemeye giriş kapısında rastlanmaktadır. Giriş kapısı; ahşap üzerine künde-kari tekniğinde yapılmış olup, farklı boyutlardaki yatay ve dikey dikdörtgen şekilli geometrik kompozisyonlardan meydana gelmektedir (Resim 17).

Türbe iç mekanında, çini ve kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Çini yerden yaklaşık 3 m yüksekliğe kadar İznik çinileriyle bezenirken üst kısımları kalemişleriyle süslenmiştir.

Şehzade Mustafa Türbesi'ndeki çini süslemeler alt pencerelerin üzerindeki yazı kuşaklarında, mihrabiyelerde ve dikdörtgen panolarda görülmektedir. Panolardaki süslemelerde beyaz zemin üzerinde lacivert, firuze, yeşil, kırmızı renklerle lale, sümbül, karanfil ve zambak motiflerine yer verilmiştir (Resim 18). Bu çini panoların üst ve alt kısımları palmet ve lotuslardan oluşan dar bordürle çerçevelenmiştir (Çizim 6-7). Girişin iki yanındaki mihrabiyelerin etrafı lale ve rozet çiçeklerinin alternatifli olarak yerleştirildiği çini bordürle çevrilidir (Resim 19).

Alt pencerelerin üst kısmında; lacivert zemin üzerine beyaz ve kırmızı renklerden oluşan yazı kuşaklarında besmele, Ayet-el Kürsü, Haşr suresi ve Esmâül Hüsnâ'ya yer verilmiştir. Ayrıca bu kuşakta "Peygamber (S.A.V.) buyurdu: Müminler ölmek fena aleminden beka alemine intikal ederler. Ölüm bir kasedir ve herkes ondan içecektir. Kabir

bir kapıdır, herkes ondan geçecektir. Bu sın iki cümle kelam-ı kibardır şeklinde yazı kuşağı mevcuttur” (Önkal 1992: 30). Ayet kitabesinin kartuş köşeliklerinde mavi zemin üzerine beyaz, kırmızı, lacivert renkli palmet, lotus ve kıvrık dallardan oluşan kalemişiler bulunmaktadır (Resim 20). (Çizim 8).

Kalem işi süsleme beden duvarlarının yaklaşık 3m yükseklikten sonra görülmektedir. Bu süslemelerde sıva üzerine vazo içinden çıkan selvi ağacı motifine yer verilmiş olup, motifler sivri kemer içine alınmıştır (Resim 21).

Kuzey cephedeki süslemeler diğer cephelerden farklı şekilde yapılmıştır. Bu cephede yuvarlak pencereye yer verilmesinden dolayı süslemeler onun etrafında bulunmaktadır. Pencerenin altında aşağıya ipe sarkan dilimli madalyon ve iki yanında vazo içinden çıkan selvi ağacı motifinin etrafı dilimli kemerle çevrilmiştir. Sivri kemerli kapının sövelerinde ise kıvrık dal ve rozet çiçeklerinden oluşan bitkisel süslemeye rastlanmaktadır (Resim 22).

Kubbenin ortasında büyük bir madalyon ve madalyonun içinde sekiz kolu yıldız bulunmaktadır (Resim 23). Sekiz kollu yıldız saran madalyonun etrafında ise kıvrık dallardan oluşan bitkisel süslemeye yer verilmiştir. Bu süslemenin benzeri kubbe eteğinde de görülmektedir.

Türbe'nin iç mekanı iyi durumdadır. Ancak dış cephesindeki duvarlarda dökülmeler olduğu tespit edilmiş ve onarılması gerekmektedir.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Yapının, giriş kapısı üzerinde bulunan inşa kitabesine göre II. Selim tarafından 1553 yılında yaptırılmıştır.

Kitabenin Türkçesi şöyledir:

- 1- Şeyh Salim Han bin Süleyman Emredüb –Oldu. Hoş bu ravza cennet-nüma

- 2- Ded tarihin Edayi bendesi-merkad-igülzar-ı Sultan Mustafa (Önkal 1992: 29). (Resim 24).

Kitabenin ikinci satırından ebced hesabıyla 981/1573 yılına ulaşılmaktadır. Ayrıca 981 Ramazan /1573 Aralık tarihli bir vesika türbe hakkında bilgiler vermektedir. Bu vesikada yeni yapılan türbede vazife alacaklara ödenecek miktar ve türbedar olarak Yusuf adında birinden bahsetmesi türbenin tamamlandığına işaret etmektedir (Önkal 1992: 29). Türbe, günümüzde ziyarete açıktır.

3. Şehzade Mahmud Türbesi

İnceleme Yılı: 2009- 2010

Resim No: 25-33

Çizim No: 9-11

Yeri:

Bursa'da Muradiye Camii bahçesinde, Cem Sultan Türbesinin yanında bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Şehzade Mahmut Türbesi; içten onaltıgen, dıştan sekizgen planlı olup, gövdenin üzeri kubbeye örtülüdür (Resim 25). (Çizim 9).

Yapı'da; gövde, saçak ve kubbeden oluşan üç kademeli bir düzen görülmektedir. Sekizgen gövde üzerinde iki sıra kirpi saçağa yer verilirken, saçak üzerinde ise kasnaksız kubbe görülmektedir.

Girişin önünde, bursa kemerlerle üç bölüme ayrılan revak bulunur (Resim 26). Revak; önleri ve yanları açık şekilde yapılmış olup, üzeri ahşap düz tavanla örtülmüştür. İç mekana geçişi sağlayan basık kemerli girişin kapı kanatları künde kari tekniğindedir (Resim 27).

Kuzey cephe ve sekizgen türbenin bir kenarı hariç, her cephede simetrik bir düzen görülmektedir. Cepheler, dikdörtgen çökertme içerisine alınmış ve sivri kemerler içerisinde altı üstlü birer pencerelere yer verilmiştir. Bu pencerelerden alt kısımdakiler sivri kemerli dikdörtgen formlu mermer söveli iken, üstteki pencereler ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Sekizgen türbenin kenarlarının birinde, üst kısımda, pencereye yer verilirken alt kısımda kemeri olmasına rağmen penceresi yoktur (Resim 28).

İç mekanda, sekizgen gövdenin her kenarında sivri kemerli kör nişlere yer verilmiştir. Bu kemerlerin gövde kısmında ikişer, kasnak kısmında birer pencereye rastlanmaktadır.

Yapının içerisinde mermer malzemeli dört adet mezar bulunur. Bu mezarlar II. Beyazıt'ın oğlu Şehzade Mahmut, Şehzade Mahmut'un oğulları Şehzade Emir, Orhan ve Musa'ya aittir.

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Şehzade Mahmut Türbesinde; kesme taş, tuğla, mermer ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Mermer malzeme; basık kemerli giriş açıklığı, üç bölümlü revak ve alt pencerelerin sövelerinde görülmektedir.

Yapının duvarları; üç sıra tuğla ve bir sıra kesme taşla oluşturulmuş almalı düzendedir. Kirpi saçığın altı ise beş sıra tuğla ve bir sıra kesme taşla örülüdür.

Ahşap malzemeye giriş kapı kanatlarında ve mermer revakın saçak kısmında rastlanmaktadır.

Süsleme:

Türbenin dış cephesinde, ahşap ve mermer süslemeye yer verilmiştir. Mermer süsleme, giriş kapısının iki yanındaki sövelerde görülmektedir. Bu sövelerde dikdörtgen çerçeve içinde palmetlere yer verilirken, palmetlerin üzerinde ise damla motifi bulunmaktadır (Resim 29).

Ahşap süsleme, kapı kanatlarında yer almaktadır. Kündekari tekniğindeki kapı kanatlarının alt kısmı geometrik geçmelerden, orta kısmı ise yatay ve dikey olarak yerleştirilen dikdörtgen şekillerden, üst kısım ise silmelerden oluşmaktadır. Bu süslemeler alt kısımda kare pano içerisine alınmış iken, orta ve üst kısımlar dikdörtgen pano içindedir (Resim 30).

İç mekanda, çini ve kalem işi süslemeler dikkat çekicidir. Çini süslemeler; alt sıra pencereleri sonuna kadar devam etmekte olup, türbenin tüm duvarlarını kuşatmaktadır (Resim 31). Bu süslemeler tek renk sırlı altıgenlerden oluşan, altın yaldızlı baskı tekniğiyle lacivert ve firuze renklerle yapılmıştır. Altıgenlerin ortasında dairelere yer verilmiş, daire içinde ise çiçek ve rumi motiflerine rastlanmaktadır (Çizim 10). Sır altına mavi-beyaz bordürlü çiniler ise bulut, rumi, şakayık ve çiçek motifleriyle bezenmiştir (Çizim 11).

Kalem işi süslemeler; sıva üzerine yapılmış olup, iç mekanda alt pencerelerin üzerinde, sivri kemerli pencere aralarında ve kubbede görülmektedir.

Kubbenin ortasındaki bitkisel süslemelerde sekiz parçalı çiçek motifi ve onu çevreleyen dairesel şekillerden oluşan kompozisyona yer verilmiştir (Resim 32).

Alt pencerelerin üzerinde, tüm cepheleri dolaşacak şekilde palmet motifleri bulunmaktadır. Sivri kemerli pencerelerin aralarında ise selvi ağacına benzer motifler yer almaktadır (Resim 33).

Türbe'nin; iç kısmında kalem işi süslemelerinde bozulma ve dökülmelerin olduğu görülmekte ve bir an önce onarım geçirmesi gerekmektedir.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Şehzade Mahmut Türbesi'nin inşa kitabesi bulunmaz. Ancak yapının H. 912/ M. 1506 yılında II. Beyazıt'ın Manisa'da ölen oğlu Şehzade Mahmud için annesi Bülbül Hatun tarafından Mimar Yakup'a yaptırıldığı bilinmektedir (Kaplanoğlu 2003: 37). Hicri 915/ Miladi 1509 yılına ait bir vakfiyesi bulunmaktadır (Gürhan 2000: 89). Türbe, plan ve

mimari olarak incelendiğinde Şehzade Ahmet Türbesiyle benzerlik göstermesi iki türbenin birbirine yakın tarihlerde yapıldığı ihtimalini arttırmaktadır.

4. Mükrime Hatun Türbesi

İnceleme Yılı: 2009- 2010

Resim No: 34-44

Çizim No: 12

Yeri:

Bursa Muradiye Türbeleri içinde, Gülşah Hatun türbesinin yanında bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Mükrime Hatun Türbesi; kare planlı, sekizgen kasnaklı kubbeye örtülüdür. (Çizim 12). (Resim 34).

Yapı; gövde, saçak, kasnak ve kubbeden oluşan dört kademeli bir düzenlemeye sahiptir. Kübik gövde ve sekizgen kasnak üzerine yükselen türbe, kubbe ile örtülüdür. Türbenin gövdesi tek sıra, kubbe kasnağı ise iki sıra kirpi saçakla son bulmaktadır.

Doğu cephedeki dışa taşıntılı taç kapıyla yapıya girilmektedir (Resim 35). Taç kapı; sivri kemerli, dikdörtgen formlu ve kaval silmelerle çerçevelenmiştir. Girişin iki yanında yarım yuvarlak niş bulunur (Resim 36). Basık kemerli giriş açıklığı mermerden yapılmış olup, kapı kanatları künde kari tekniğindedir (Resim 37).

Yapı, kasnakta ve cephelerde simetrik olarak açılan pencere açıklıklarıyla aydınlatılmaktadır (Resim 38). Cephelerde, mermer söveli, dikdörtgen formlu iki alt pencereye; kasnakta ise dört adet sivri kemer alınlıklı pencerelere yer verilmiştir.

Güney duvarı üzerinde, kavsarası mukarnas dolgulu mihrap yer almaktadır (Resim 39).

Türbede, iki mermer sanduka ve kireç sıvalı bir sanduka bulunmaktadır. Bu sandukaların Şehzade Şehin Şah'ın zevcesi Mükrim Hatun, Şehzade Alem Şah'ın kızı Fatma Hatun ve Şehzade Korkut'a ait olduğu bilinmektedir.

Sekizgen gövde üzerine oturan kubbenin geçişleri, köşelerde tromplarla ve kemerlerin oluşturduğu pandantifle sağlanmaktadır (Resim 40).

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Yapıda; tuğla, kesme taş, mermer ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Beden duvarlarında, üç sıra tuğla ve bir sıra kesme taş dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir. Alt sıra pencerelerinin ve giriş açıklığının sövelerinde, mermer malzeme kullanılmıştır. İç mekandaki alt sıra pencerelerin kapaklarında ve giriş kapısında, ahşap malzemeye yer verilmiştir.

Süsleme:

Türbe'nin dış mekanındaki süslemeler, giriş kapısında ve kasnakta görülmektedir. Giriş kapısı; ahşap kündekari tekniğinde yapılmış olup, kapının orta kısmında on kollu yıldızdan gelişen geometrik motiflerle, üst kısmı ise geometrik geçmelerle süslenmiştir (Resim 41). Kasnaktaki süslemelerde ise yapıyı saran meandır motifiyle çevrilmiştir (Resim 42).

Mükrim Hatun Türbesinin iç mekanı, kalem işi süslemeler bakımından oldukça zengindir. Duvarlar, pencere alınlıkları, mihrap ve kubbe'de sıva üzerine yapılmış kalem işi süslemeler görülmektedir.

Beden duvarlarında yaklaşık 2 m. yüksekliğe kadar daha önceki türbelerde rastlanmayan geometrik motifli kalem işi süslemeler görülmektedir. Bu süslemelerde eşkenar dörtgen, baklava, üçgen ve dairelere yer verilmiştir (Resim 43).

Pencere alınlıkları üzerinde, dilimli taç şeklinde işlenmiş dekorasyonlar bulunmaktadır. Bu dekorasyonlarda iç merkezdeki rumiyi çevreleyen kıvrık dallar ve yapraklarla doldurulmuştur (Resim 44).

Mihrap nişinin; iç kısmı ve alt sıra mukarnasları kalemişleriyle süslenmiştir. Kavsara üzerindeki yatay dikdörtgen panoda Al İmran suresinin 18. ayetinin baş tarafı okunmaktadır. Mihrap üzerinde ise rumi motiflerinden oluşan süslemeye yer verilmiştir.

İç mekanda; trompların altında kırmızı zemin üzerine, beyaz renklerden oluşan yazı şeridi bulunur. Bu şerit celi sülüsle yazılmış olup, iç kısmında rumilere yer verilmiştir. Yazı şeridinin alt kısmında; ortada büyük bir madalyon, madalyonun iki yanında kandile ve kandil aralarında ise iki küçük rozet görülmektedir. Kuzey duvar üzerindeki madalyonun ortasındaki yıldız üzerinde “Ya Vehhab”, “Ya Rezzak yazılarına yer verilmiştir. Batı duvarda ise kufi ve sülüs harflerle yazılmış ayetlerin bulunmaktadır.

Mükrim Hatun Türbesinin duvarları üzerindeki sıva tabakasının bir kısmı kaldırılarak kalem işi süslemeler ortaya çıkarılmıştır. Ancak türbenin sıvalarının tamamı sökülerek kalemişlerinin ortaya çıkarılması ve aslına uygun biçimde onarılması gerekmektedir.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Mükrim Hatun Türbesi’ne ait inşa kitabesi yoktur. Ancak 8 Cemaziyelevvel 923/ 29 Mayıs 1517 tarihli vakfiyesinde oğlu Mehmed’in ruhu için cüz okunmasını şart koşmuş olan Mükrim Hatun’un yaklaşık on gün sonraki bir sicilde kendisinden “merhume” şeklinde bahsedilmesinden hareketle 1517 Haziranında öldüğü söylenebilir. Bu vakfiye dışında Şehzade Ahmet Türbesinde, Mükrim Hatun’un medfun olduğuna dair 953/1546 tarihli bir kayda da rastlanmaktadır (Önköl 1992: 94).

Türbe, plan ve mimar olarak incelendiğinde Gülşah Hatun ve Şirin Hatun Türbeleriyle benzerlik gösterse de taç kapı ve kasağın gövdeye yerleştirilişi bakımından daha ileri düzeydedir. Bu açıdan yapının Gülşah Hatun ve Şirin Hatun Türbesinden sonra yapılma ihtimalini arttırmaktadır.

5. Şirin Hatun Türbesi

İnceleme Yılı: 2009-2010

Resim No: 45-53

Çizim No: 13

Yeri:

Bursa'da Muradiye külliyesinin batı köşesinde yer almaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Kare planlı gövdenin üzeri sekizgen kasnaklı kubbeye örtülüdür (Çizim 13). (Resim 45).

Yapı'da; gövde, saçak, kasnak ve kubbeden oluşan dört kademeli bir düzen görülmektedir. Kasnaktan kubbeye geçişte kirpi saçak uygulaması iki sıra iken, beden duvarlarında ise bir sıradır.

Batı cephesi üzerinde, dışa taşıntılı taç kapı bulunmaktadır (Resim 46). Taç kapı; dikdörtgen formu ve sivri kemerli olup, iki yanında yuvarlak kemerli mihrabiyelere yer verilmiştir. Taç kapı üzerinde yer alan basık kemerli giriş açıklığı ve söveleri mermer malzemeli olarak yapılmıştır (Resim 47).

Türbenin bütün cephelerinin alt kısmında; dikdörtgen formu ve sivri kemerli ikişer adet pencere açıklığına yer verilmiştir (Resim 48). Sekizgen kasnak üzerinde ise sivri kemerli ve alçı şebekeli dört pencere açıklığı bulunmaktadır.

İç mekan, 5.93 x 5.97m ebatlarındadır (Önkal 1992: 108). Şirin Hatun Türbesinin kubbeye geçişleri mukarnas tromplarla sağlanmıştır (Resim 49).

Türbe içerisinde üç adet mermer sanduka bulunmaktadır. Bu sandukalar II. Beyazıd'ın eşi Şirin Hatun, Şehzade Abdullah'ın eşi Feranşah Hatun ve kızı Aynışah'a ait olduğu bilinmektedir.

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Türbede; kesme taş, tuğla, ahşap ve mermer malzeme kullanılmıştır. Beden duvarları; iki sıra tuğla, bir sıra kesme taş ile almalı düzende örülmüştür. Kesme taşlar birer tuğlayla kasetlenmiştir. Ahşap malzeme, iç mekandaki alt pencerelerin kapakları ve giriş kapı kanatlarında görülür. Dış cephede, alt sıra pencerelerinin ve giriş açıklığının sövelerinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Süsleme:

Türbenin dış cephesi taş ve tuğla üzerine yapılan süslemelerden oluşurken, türbe içinde ise renkli kalem işi süslemeler görülmektedir.

Türbenin dış cephesindeki süslemeler, giriş açıklığındaki basık kemer üzerinde ve kasnakta yer alır. Basık kemerin üzeri yan yana dizilmiş palmet motiflerinden oluşurken; (Resim 50) kasnak meandır kuşağıyla tüm cepheyi kaplamaktadır (Resim 51).

Yapının iç mekanında; bitkisel, geometrik ve yazıyla oluşturulmuş renkli kalem işi süslemeler dikkat çeker. Bu süslemeler alt pencere aralarında, batı ve kuzey duvarda görülmektedir.

Türbenin kuzey duvarındaki madalyonlarda, renkli kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Kuzey duvardaki madalyonda “Ya Tevvab” ifadesi bulunmaktadır. Yazı kuşağının alt kısmında ise kandil ve rozetler görülmektedir (Önkal 1992: 108). (Resim 52).

Batı duvarın alt kısmındaki pencere aralarında, kare çerçeve içerisinde, sıva altından çıkarılmış kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Batı duvardaki kare çerçevenin üst kısmında sarı, mavi ve kırmızı renklerle oluşturulmuş palmet motiflerine yer verilmiştir. Kare çerçevenin iki yanında ise baklava dilimlerine rastlanmaktadır (Resim 53). Batı kenarındaki müsenna tarzında madalyonda, Rahman suresinin 27. ayetiyle aynı surenin 28. ayeti yazılıdır (Önkal 1992: 108).

Şirin Hatun’a ait sandukanın ayak ucunda ve sandukanın yanlarında taş üzerine kabartma tekniğinde palmet motifine yer verilmiştir. Sandukanın başucu taşının üst kısmında ise “Allah Baki” yazısı bulunmaktadır (Önkal 1992: 108).

Şirin Hatun Türbesinin iç mekanındaki sıvaların kaldırılarak kalem işi süslemelerin ortaya çıkarılması ve dış cephede dökülen duvar ve mihrabiyelerin ise onarılması gerekir.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Şirin Hatun Türbesinin inşa kitabesi ve ölüm tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak plan ve mimari unsurlar göz önüne alındığında Mükrime Hatun türbesiyle benzerlik göstermesinden hareketle türbenin XVI. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olabileceği söylenebilir. Ancak kasnak ve taç kapı bakımından Mükrime Hatun Türbesi daha ileri düzeydedir. 983/1575 senesine ait bir hesap cetvelinde cüzhanlara türbe muhafızlarına vakıf hizmetkarlarına toplam 46.680 akça masraf yapıldığı bilinmektedir (Önkal 1992: 109). Günümüzde oldukça bakımsız olan türbe, ziyarete kapalıdır.

6. Gülrüh Sultan Türbesi

İnceleme Yılı: 2009-2010

Resim No: 54-64

Çizim No: 14

Yeri:

Bursa’da Muradiye türbeleri içinde Cem Sultan Türbesinin batısında bulunur.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Kare planlı, sekizgen kasnaklı ve kubbeye örtülüdür (Çizim 14). (Resim 54).

Türbe; gövde, saçak, kasnak ve kubbeden oluşan dört kademeli bir düzenlemeye sahiptir. Yapının gövde kısmında bir sıra, kasnak kısmında ise iki sıra kirpi saçağa yer verilmiştir.

Doğu cephedeki sivri kemerli, mukarnas kavsaralı taç kapıdan türbeye girilmektedir (Resim 55). Taç kapının iki yanında sivri kemerli mihrabiyelere yer verilmiştir (Resim 56). Giriş açıklığı, basık kemerli ve mermer malzemelidir (Resim 57). Basık kemerli girişin üzerinde “Gülruh Sultan ve Sair” ifadesi yazılmıştır (Önkal 1992: 132).

Yapı, giriş dahil her cephede yer alan ikişer pencere açıklığı ve kasnakta yer alan dört pencereyle aydınlatılmaktadır. Bu pencerelerden gövde üzerindeki dikdörtgen formlu, sivri kemerli ve mermer söveli olarak yapılmıştır. (Resim 58) Kasnaktaki pencereler ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir.

İç mekan, 6.16 x 6.17 m. ebatlara sahiptir (Önkal 1992: 131). İç mekanda kubbeye geçişler mukarnaslı tromplarla sağlanmıştır (Resim 59).

Türbenin güney duvarında mihrap bulunmaktadır. Mihrap; mukarnas kavsaralı ve dikdörtgen nişli olarak yapılmıştır (Resim 60). Kuzey ve batı duvarlarda ise ahşap kapaklı dolapla onun üzerinde kaş kemerli yuvalardan oluşmaktadır.

İç mekanda, dört adet mermer sanduka bulunmaktadır. Bu sandukalar II. Bayezid’in eşi Gülruh Sultan, Gülruh Sultan’ın kızı Kamer Sultan, Şehzade Alemşah’ın kızı Fatma Sultan ve Kamer Sultan’ın oğlu Osman’a ait olduğu bilinmektedir.

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Türbede; kesme taş, tuğla, mermer ve ahşap malzemeye yer verilmiştir. Tuğla malzeme; beden duvarlarında iki sıra tuğla, bir sıra kesme taş ve aralara dik olarak yerleştirilen tuğlalardan oluşmaktadır. Mermer malzeme, alt sıra pencerelerin ve giriş açıklığının sövelerinde yer verilmiştir. Ahşap malzeme, kapı kanatları ve pencere kapaklarında görülmektedir. Doğu cephedeki kapı kanatları künde kari tekniğinde yapılmıştır. İç mekandaki kuzey ve batı duvarlardaki pencere kapakları ise ahşap malzemelidir.

Süsleme:

Türbe’de; ahşap, kalem işi ve tuğla süsleme görülmektedir. Tuğla süsleme, yapının kasnak kısmında tüm yapıyı çevreleyen meandırlar’da yer verilmiştir (Resim 61).

Ahşap süsleme, giriş kapısında ve pencere kapaklarında bulunmaktadır. Kapı kanatları; ahşap üzerine künde-kari tekniğinde yapılmış olup, üç bölüme ayrılmıştır. Alt ve üst kısımları kare, ortası dikdörtgen biçimindedir. Orta kısımda, eşkenar dörtgenler içinde sekiz kollu yıldızdan gelişen oldukça grift kompozisyona yer verilmiştir (Resim 62). Pencere kapaklarının ise alt ve üst kısımları kare, orta kısımları dikdörtgen silmelerden oluşmaktadır.

İç mekanın, kalem işi süsleme bakımından oldukça zengin olduğu söylenebilir. Sıvayla kapatılmış olan türbe duvarlarında, orijinal ve geç dönem etkili süslemeler bulunmaktadır.

Orijinal kalem işi süslemeler trompların üst ve alt kısmında olduğu görülmektedir. Trompların üst kısmında palmet, rumi ve lotuslardan oluşan bitkisel süslemeli kompozisyonlar bulunmaktadır. Trompların alt kısmında ise rumi motiflerinin de yer aldığı kırmızı zemin üzerinde, beyaz harflerle yazılmış Ayetel Kürsi bulunur (Resim 63).

Mihrap’ta ve pencere alınlıkları üzerinde, geç dönem özellikli süslemelere rastlanılır. Mihrap’ta perde motifine, pencerelerin alınlıklarında ise ‘S’ kıvrımlarıyla yapılmış geç dönem özellikli süslemeler bulunmaktadır (Resim 64).

İçten sıvalı olan türbenin orijinal kalemişleri yapılan onarımlarda ortaya çıkarılmıştır. Ancak bu kalem işlerinin tamamen elden geçirilmesi gerekmektedir.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Yapıya ait inşa kitabesi yoktur. Ancak Bursa sicillerindeki kayıta Hicri 933 Miladi 1526- 1527 yıllarında II. Beyazıd’ın zevcesi Gülrüh Hatun tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Buna karşın Gülrüh Hatun’un 1530-1531 yıllarında yaşamış olduğuna dair emarelerin

olması türbeyi ölmeden önce yaptırmış olduğu söylenebilir (Önkal 1992: 132). Türbenin onarımları hakkında bilgi bulunmamakta olup, bugün türbe ziyarete kapalı durumdadır.

7. Pir Emir Türbesi

İnceleme Yılı: 2009- 2010

Resim No: 65-70

Çizim No: 15

Yeri:

Bursa'nın Yıldırım İlçesinde, Işıklar Askeri Lisesinin güneyinde, Pir Emir Camisinin yanında bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Sekizgen planlı gövde üzerine yükselen türbe, kubbeye örtülüdür (Çizim 15). (Resim 65).

Gövde, saçak ve kubbeden meydana gelen üç kademeli bir düzenlemeye sahiptir. Sekizgen gövdenin üst kısmında, üç sıra kirpi saçak bulunur. Kirpi saçığın üst kısmı ise kurşun kaplı kubbeden oluşmaktadır.

Yapının kuzey cephesinde, girişi bulunur. Giriş; dışa taşıntısız, mermer ve basık kemerli olarak yapılmıştır (Resim 66). Basık kemer üzerinde, üç satırlık kitabe yer almaktadır.

Sekizgen türbenin her kenarında, pencereye yer verilmiştir. Alttaki pencereler, dikdörtgen formlu, mermer söveli ve sivri kemerli olarak yapılırken; üst kısımdaki pencereler ise bal peteği şeklinde ve sivri kemerli olarak düzenlenmiştir. Giriş hariç, alt kısmın her kenarında pencereye rastlanırken; üst kısımdaki pencereler birer atlamalı olarak yapılmıştır (Resim 67).

İç mekanda, bir tane sanduka bulunmaktadır. Bu sanduka Pir Emir'e aittir (Resim 68). Sanduka üzerinde sonradan ilave edilen örtü bulunur.

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Türbede; taş, tuğla, ahşap ve mermer malzeme kullanılmıştır. Yapının duvarları; iki sıra tuğla, bir sıra kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Ahşap malzeme, giriş kapısı ve pencere kapaklarında rastlanmaktadır. Mermer malzeme ise giriş kapısında ve pencere sövelerinde görülmektedir.

Süsleme:

Türbede pencere alınlıklarında ve sanduka örtüsünde süsleme bulunmaktadır. Pencere alınlıklarında tuğlaların dikey olarak yerleştirilmesinden oluşan süslemeye (Resim 69), sanduka örtüsünde ise ortada madalyon içinde kâbe tasviri ve Arapça yazılara, örtünün bordür kısmında ise üç dilimli palmet motifine yer verilmiştir.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbe'ye ait inşa kitabesi bulunmaz. Ancak Yusuf Bali oğlu Ahmet tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Türbe, plan ve mimari olarak incelendiğinde kasnaksız ve sekizgen planlı olmasından hareketle XVI. Yüzyılın ilk çeyreğinde yapılmış Şehzade Mahmut Türbesiyle benzerlik göstermektedir. Ancak Şehzade Mahmut Türbesi gerek plan gerekse mimari olarak Pir Emir Türbesine göre daha ileri düzeydedir.

1964 yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından türbenin onarım geçirdiği bilinmektedir (Beşbaş-Denizli 1983: 278). Kitabenin ise son onarımda ilave edildiği kaynaklarda geçer (Beşbaş-Denizli 1983: 284). (Resim 70).

8. Şeyh Muhiddin Üftade Türbesi

İnceleme Yılı: 2009

Resim No: 71-77

Çizim No: -

Yeri:

Bursa'da Şeyh Muhiddin Üftade Camisinin doğusunda yer almaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Yapı, çalışmamız esnasında restorasyon geçirdiği için beden duvarlarının bir kısmı bulunmaktaydı. Ancak türbenin restorasyon önceki fotoğraflarından yapıyı mimari olarak tanıtmak mümkündür (Resim 71).

Yapının asli halinin kare planlı ve ahşap çatıyla örtülü olduğu bilinmektedir (Resim 72).

Türbeye kuzey cephesinde iki yanı mermer malzemeli kapıyla girilmektedir (Resim 73). Girişin iki yanında ikişer tane dikdörtgen formlu pencerelere yer verilmiştir (Resim 74). Girişin üst kısmında ise dikdörtgen panolar içinde beş satırlık kitabe görülmektedir.

Yapının doğu ve batı cephesinde beşer pencereye, kuzey ve güney cephesinde ise dörder pencereye yer verilmiştir. Bu pencereler basık kemerli ve dikdörtgen formludur (Resim 75).

İç mekanda Şeyh Muhiddin Üftade ile Üftadenin oğulları Mustafa, Mehmet, Hayrettin, Ahmet ve kimliği bilinmeyen dokuz ahşap sanduka bulunmaktadır (Resim 76).

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Türbe’de mermer, moloztaş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Mermer malzeme giriş kapısı üzerinde, pencere alınlıklarında tuğla, moloztaş ve tuğla malzeme ise yapının duvarlarında görülmektedir.

Süsleme:

Türbe’de süsleme dış cephedeki giriş ve pencere alınlıklarında rastlanmaktadır. Mermer girişin iki yanındaki friz üzerinde lale motiflerine yer verilirken, pencere alınlıklarında ise tuğlaların dikey olarak yerleştirilmesinden oluşan süslemeler görülmektedir. İç mekanın onarım öncesi fotoğrafları sıvalı olduğundan herhangi bir süsleme unsuru tespit edilememiştir.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Yapı, Hicri 998/ Miladi 1589 yılında vefat eden Üftade için yapılmıştır. Giriş kapısı üzerindeki parçalar halindeki kitabelerde şu ifadeler bulunmaktadır:

Hilafet Abdülmecid Han Cihanbanın
Muizz-i Şevket-ü şah sipihdair.rı Rıza Paşa
Ziyaret kasdına mebni edince Bursa’yı teşrif
Olup etrab-ıehl-ullah’a sertapa cebinfersa

Gördüğüm kıblegah-ı ehl-i celvet bir üftade
Karin-i inhidam olmuş vala kabe –tül ulya (el kabei ülya)
Esasından edüp tecdide nakd-ı himmetin masruf
Bu güne celb-i feyzile oladad ve (sid) ferma

Bu ol kutbü’l himem gavs-i muazzamdır ki dergahı
Mahal-i secdedir kerrubayane arşdan vala
Bu ol ravnaktınaz lanei cud-i himmedir kim,
Eder edna zübabı feyzhemhassiyet uneka

Budur bi şüphe la hevfun aleyhim sırrına mazhar
 Valahüm yahzenun asarı züvvare olur peyda
 Eder rühsud-ü kainreşte havf-i hüzündür an
 Fakat sıdk-ı hulus ister bu şah melek istiğna

Füyuzatı muhit olsun seraser manevi suri
 Dil-i baniyi kim olmuştu akdem ba edersa
 O rütbe hamdenillallah buldu rifat tak vakası
 Uluv-vü kadrine reşk etse layık

Bu şevkile sena-han-ı kadim zaik-ı ahkar
 İki tarih sebet (nakş) etti cevahirden dahi ala
 Yapıldı meşhed-i kutb-i cihan Üftade pek dilkeş¹²⁵⁹
 Rıza Paşa etüp cüd-ü himem sarfile nev bala ¹²⁵⁹

Sakfi zibaları bu veçhile pür nur oldu
 Olsa avize bu tarih seza gerdüne
 Dür gibi Üç Kuzlar Dergehi mamur oldu (Beşbaş- Denizli 1983: 292). (Resim 77).

Türbe, Nuri Paşa'nın Hazinesarı Mustafa Ağa tarafından 1819 yılında onarılmıştır (Beşbaş-Denizli 1983: 294). Albert Gabriel yapının iyi durumda olduğundan bahsetmektedir (Gabriel 1958: 161). Kaynaklarda Üftade; şeyh, edip, şair ve divan sahibi birisi ve sanatının kazazlık olduğu bilinir. Kazazlık yaparken Allaha aşık manasına gelen Üftade lakabını almıştır (Erler 1973-1974: 32).

9. Esir Dede Türbesi

İnceleme Yılı: 2010

Resim No: 78-81

Çizim No: 16

Yeri:

Bursa'da Piriñ Hanın arkasında yer almaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Kare planlı ve kubbeyle örtülüdür (Resim 78).

Yapı'da; gövde, saçak ve kubbeden oluşan üç kademeli bir düzen görülmektedir.

Kuzey cephesinde yer alan üzeri sivri kemerli kapıyla yapıya girilmektedir (Resim 79). Türbenin sadece doğu cephesinde pencere bulunmaktadır. Bu pencere dikdörtgen formlu ve sivri kemer alınlıklıdır.

İç mekanda Esir Dede'ye ait bir sanduka bulunmaktadır (Resim 80).

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Türbe, taş ve tuğla malzemedен inşa edilmiştir. Yapının pencere ve kapı alınlıklarında tuğla, duvarlarında ise taş- tuğla malzeme birlikte kullanılmıştır.

Süsleme:

Yapı'nın dış cephesindeki kapı ve pencere kemerlerinde süsleme bulunmaktadır. Bu süslemeler tuğlaların dikey yerleştirilmesinden oluşmaktadır (Resim 81).

İç mekanda, sanduka üzerindeki örtüde Arapça yazılara, köşelerinde ise lale motifleri bulunmaktadır (Resim 80).

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbeye ait yapım kitabesi yoktur. Ancak türbe sahibinin Piriç Hanı arkasında mescit yaptırdığı onun yanında da türbesinin olduğu bilinmektedir. Esir Dede Osmanlı şeyhülislamı ve Esiri Mehmet Pravadili Bıçakçızade Abdülhalim Efendinin oğludur. Esir Dede, Rodos adasında dört yıl esir düşmesinden dolayı bu isimle tanınmaktadır. Bursa'da doğduğu bilinen Esir Dede, 1681 yılında vefat etmiştir (İspirli 1995: 390-391). Türbe; günümüzde ziyarete açık değildir.

10. Orhaneli Sırl Köyü Kurtçu Mehmet Efendi Türbesi**İnceleme Yılı:** 2010**Resim No:** 82**Çizim No:** 17**Yeri:**

Bursa'nın Orhaneli İlçesine bağlı Sırl Köyünde yer almaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Dört yönde üçer ahşap direklerle taşınan dikdörtgen planlı yapının üzeri kırma çatıyla örtülüdür (Resim 82).

Süsleme:

Kurtçu Mehmet Efendi Türbesinde süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Mezar taşında merhum ihtiyar Kurtçu Mehmet Velilullah Efendi ruhu için El Fatiha sene hicri 1199 Miladi 1784-1785 ifadesi bulunmaktadır (Durukan ve Diğerleri 1986: 436).

B) Asli Halini Yitirmiş Türbeler

1. Günümüze Sadece Mezar Bölümü Ulaşabilenler:

Katalog içinde yer alan türbelerin beş tanesinin sadece mezarı günümüze gelebilmiştir. Bu türbelerden Abdülrezzak, Alaattin Mısri ve Huysuzlar'ın orjinal durumlarının nasıl olduğu bilinirken, Selimzade ve Musa Baba Türbesiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır.

1.1. Selimzade Türbesi

İnceleme Yılı: 2010

Resim No: 83-84

Çizim No: -

Yeri:

Bursa'da Selimzade Mahallesinde, Selimzade Camisinin önünde bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Yapı'dan günümüze kitabesiz beş mezarı kalmıştır (Resim 83). Bu mezarlardan sadece birinin mezar taşı bulunmaktadır (Resim 84).

Süsleme:

Mezar olarak günümüze ulaşan türbede herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbe, 1611 yılında öldüğü bilinen müderris Selimzade Mehmet Efendi'ye aittir (Beşbaş-Denizli 1983: 287). Yapı, 1950 yılından sonra yeniden inşa edilmiş olup, daha sonra yıkılmıştır (Akkılıç 2002: 1487). Bursalı olan Selimzade Mehmet'in müderrislik yaptığı ve Kimya ile uğraştığından dolayı suçlu telakki edildiği kaynaklarda geçer (Baykal 1950: 157).

1.2. Abdülrezzak Türbesi

İnceleme Tarihi: 2010

Resim No: 85-86

Çizim No: -

Yeri:

Bursa'nın merkez ilçelerinden olan Yıldırım'ın Karamazak mahallesinde bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Yapının ahşap örtülü olduğu ve zeminin çini döşemeli olduğu kaynaklarda geçmektedir. Ayrıca çinilerinin Cem Sultan Türbesiyle benzerlik gösterdiği belirtilir (Baykal 1950: 144).

Türbe'nin günümüze dört mezarı ulaşmıştır (Resim 85). Bu mezarlarda; üç kişinin adı geçmekte olup, biri hakkında yazı yoktur. Mermer baş ucu taşlarında Merkad-i Yunus Emre, Merkad-i Aşık Yunus ve Merkad-i Abdülrezzak yazılıdır.

Süsleme:

Zemininde çini olduğu bilinen türbe'den günümüze süsleme ulaşmamıştır.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbenin Hicri 1143 Miladi 1730 yılında Ali isimli biri tarafından yaptırıldığı bilinmektedir (Baykal 1950: 144). Yapı içindeki beş satırlık kitabe'de şu ifadeler geçmektedir (Resim 86).

Asıl Stunde gevher elhak Yedekçi zade
Cüd-ü keremle yekta zat-ı cihan pesendi

Rağbet edip bu cayı ihyaya kıldı himmet
Üçler makamın icra etti gören beğendi

Evvelki Yunus Emre Aşık Yunus ikinci
Üçüncü Abdülrezzak Uşak'ı serbülendi

Hayrat-ı paki olsun makbul-ü kurbu Bari
Ola şefaatile banisi behremendi

İlham oldu geldi bir zat dedi tarih
Üç kabri kıldı ma'mur lillah Ali Efendi 1143 (Beşbaş-Denizli 1983: 250-251).

Kazım Baykal, Bursa Eski Eserleri Sevenler Derneği tarafından iki sene önce onarıldığını belirtir. Ancak sene hakkında bilgi bulunmaz. Ayrıca türbe önünde çeşme bulunduğu bahseder (Baykal 1950: 144). Albert Gabriel ise harap durumda olduğunu söylemektedir (Gabriel 1958: 161).

1.3. İznik Alaattin Mısri Türbesi

İnceleme Yılı: 2010

Resim No: 87-88

Çizim No: -

Yeri:

İznik'te Nilüfer imaretinin güneyinde bulunur.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Asli hali ahşap çatılı olduğu bilinen (Durukan ve Diğerleri 1986: 195), dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilmiş türbenin, günümüzde etrafı duvarlarla çevrilmiştir. Türbe içinde ikisi yazısız, üç mezar bulunmaktadır. Bu mezarlardan kitabeli olan Alaattin Mısri'ye aittir (Resim 87).

Süsleme:

Yapının batı duvarında, gül, karanfil, rozet çiçeği ve çarkıfelek motiflerinden oluşan bitkisel süsleme bulunmaktadır. Bu süslemeler muhtemelen mezarlardan birine aittir (Resim 88).

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Yapı üzerinde herhangi bir kitabe yoktur. Ancak K. Otto Dorn türbenin ahşap çatılı olduğunu belirtmekte ve 18. yüzyıla tarihlendirmektedir (Durukan ve Diğerleri 1986: 195). Alaattin Mısri, Orhan Gazi tarafından inşa edilen Süleyman Paşa Medresesinin ilk hocalarından biri olduğu bilinmektedir (Eker 2007: 147).

1.4. İznik Huysuzlar Türbesi

İnceleme Yılı: 2010

Resim No: 89-90

Çizim No: -

Yeri:

İznik'te Atatürk caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Türbenin asli halinin dikdörtgen planlı ve duvarların belirli bir yüksekliğe kadar moloz taştan örüldüğü, kalan kısmının ise kerpiçle tamamlandığı bilinmektedir (Eker 2007: 148).

Kare planlı yapı, kitabesi olmayan üç mezardan oluşmaktadır (Resim 89). Yapının üzeri açık olup, duvarları briketten örülmüştür.

Süsleme:

Mezar olarak günümüze ulaşan türbede, süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Yapı üzerinde veya mezarlarda herhangi bir kitabe bulunmamaktadır (Resim 90). Ancak Katharina Otto Dorn, yapıdan Hususlar Türbesi olarak bahsetmiş ve 18. yüzyıl'da yapılmış olduğunu belirtmiştir (Durukan ve Diğerleri 1986: 219).

Huysuzlar isminin Şaman inanışa göre yaramaz çocukları uslandırmak için bir süreliğine türbenin içine kapatıp daha sonra çırlıçıplak soyarak eve götürüldüğü bilinmektedir. Uma tanrısından gelen bu inanışa göre elbiselerin çıkarılması tanrıya sunulan adak olabileceği belirtilmektedir (Eker 2007: 148).

1.5. İznik Musa Baba Türbesi

İnceleme Yılı: 2010

Resim No: 91

Çizim No: -

Yeri:

İznik'te bulunur.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Yapının örtüsü yıkılmış ve dikdörtgen planlı bir duvarla etrafı sınırlanmıştır (Resim 91). Türbenin asli durumu hakkında ise bilgi bulunmamaktadır.

Süsleme:

Türbede herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbeye ait inşa kitabesi bulunmaz. Fakat K. Otto Dorn, türbenin XVIII. yüzyılda yapıldığını belirtmektedir. Musa Baba'nın kimliği konusunda bilgi bulunmamakla birlikte türbede yer alan mezar taşında El merhum Muhammed bin Hamza yazısı tespit edilmiştir. Günümüzde ise kitablesiz mermer bir mezar yer almaktadır (Durukan ve Diğerleri 1986: 239).

3. Onarımlarla Asli Halini Yitirmiş Örnekler :

Katalog içinde ele alınan türbelerin yedi tanesi onarımlarla asli halini yitirmiştir. Selahattin Efendi, Şeyh Müftü ve Şeyh Abdülazia Türbesi örtü kısmında meydana gelen değişikliklerle asli özelliklerini yitirmiştir.

İncelenen örneklerden Hatice Sultan Türbesi revak ve duvarları onarım esnasında ciddi manada değişikliğe uğramıştır. Türbenin giriş hariç, diğer duvarlarda belirli bir yüksekliğe kadar taş malzemeye başlanmış, daha sonra taş-tuğla malzemeye dönüştüğü görülmektedir. Yeşil Güranlı Türbesi ise iki sokak birleşiminde bulunmuş olması hem plan hem de mimari bakımdan değişmiştir.

2.1. Hatice Sultan Türbesi

İnceleme Yılı: 2010

Resim No: 92-97

Çizim No: 18

Yeri:

Bursa'nın Çekirge semtinde, Kükürtlü Hamamı'nın güneydoğusunda yer alır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Türbe; kare planlı, sekizgen kasnaklı ve kubbeye örtülüdür (Çizim 18). (Resim 92). Kare planlı türbenin önünde üç gözlü revak bulunur. Revak; yanları kapalı ve tonoz örtülüdür (Resim 93).

Gövde, saçak, kasnak ve kubbeden oluşan türbe’de, dört kademeli bir düzen görülmektedir. Kare planlı gövdeden iki sıra kirpi saçakla sekizgen kasnağa geçilmiştir.

Kuzey cephede yer alan giriş, dışa taşıntısız ve sivri kemerlidir (Resim 94).

Türbe; doğu ve batıda üçer, güney cephede bir ve kasnakta üç pencereyle aydınlatılmaktadır. Doğu ve batı cephedeki pencerelerin, alt ve üst kısımdakiler birbirinden farklıdır. Alt kısımdaki pencereler dikdörtgen formlu iken, üst kısımdakiler daha küçük boyutlu ve sivri kemerli olarak yapılmıştır (Resim 95). Kuzey cephe’de pencereye yer verilmezken, güney cephede dikdörtgen formlu ve sivri kemerli bir pencere bulunmaktadır.

Türbe içinde onbir sanduka bulunmaktadır. Sandukalardan birinin Hatice Sultan’a ait olduğu bilinmektedir. Ancak Albert Gabriel onaltıgen kasnaklı, üçgen geçişli olan yapının iç mekanında onbir sanduka olduğunu, üç beşik tonozlu ve üç sütun aralı revakın altında ise bir sanduka daha olduğundan bahsetmektedir (Gabriel 1958: 162).

Yapının güney duvarında mihrap bulunmaktadır. Mihrabın kavsara kısmının ahşapla kaplı olduğu ve çinilerle süslendiği bilinmektedir (Resim 96).

Kare planlı ve sekizgen kasnaklı türbenin kubbeye geçişleri, prizmatik üçgenlerle sağlanmıştır. Ancak türbe iç mekanı sıvanmış olduğundan prizmatik üçgenler belirgin değildir.

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Türbe, kesme taş ve tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Tuğla malzeme; kirpi saçaklarda ve yan duvarların belirli yükseklikten sonra kesme taş malzemeyle birlikte kullanılmıştır (Resim 97). Kesme taş malzeme ise revaklarda ve duvarlarda görülmektedir.

Süsleme:

Hatice Sultan Türbesinde, süsleme unsuru bulunmamasına karşın mihrabının kavsarasında çiniler olduğu bilinmektedir. Türbe iç mekanının sıvalı ve dış cephelerde onarım hatalarının olması asli halinde süsleme olabileceğini göstermektedir.

Türbe; asli halini yitirmiş vaziyette olup, gerek iç gerekse dış mimarisinin elden geçmesi gerekmektedir

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbe, II. Bayezid'in kızı (Kara Mustafa Paşa'nın hanımı) Hatice Sultan için Bursa subaşısi Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır (Baykal 1950: 33). Yapının XVI. Yüzyılın başlarında yapıldığı kabul edilmektedir (Beşbaş-Denizli 1983: 266). Ancak yapıdaki onarımların aslına uygun olmaması tarihlendirme konusunda sıkıntı yaratır. Türbenin kesme taş malzemeyle başlanıp duvarlarda taş-tuğla malzemeyle devam edilmesi ve Albert Gabriel'in onaltıgen kasnaklı kubbeden bahsederken günümüzde sekizgen kasnak üzerine kubbenin oturması onarımlarla meydana gelen değişikliklerdir. Bursa'daki XVI. yüzyıl türbeleri incelendiğinde onaltıgen kasnaklı ve tamamen kesme taştan yapılmış türbe yoktur. Bu noktadan hareketle yapının onarımlarda yapılan müdahalelerle bu hale geldiği söylenebilir.

1959 yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından onarılan türbenin (Beşbaş-Denizli 1983: 266), halk arasında cilt hastaları ve çıbanı olanların Cumartesi gün doğmadan Hatice Sultan Türbesinden bir miktar çamur veya toprak alıp arkalarına bakmadan geri dönüp yaranın üzerine sürmeleri halinde iyileştiğine inanılırdı (Pay 2002: 442). Yapı, günümüzde ziyarete kapalıdır.

2.2. Mustafa Kemal Paşa Şeyh Müftü Türbesi

İnceleme Yılı: 2010

Resim No: 98-100

Çizim No: 19

Yeri:

Bursa'nın Mustafa Kemal Paşa İlçesinde, Şeyh Müftü Camisinin kuzeybatısında bulunur.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Altıgen planlı gövdenin üzeri, kubbeye örtülüdür (Resim 98).

Türbe'de; gövde, saçak ve kubbeden oluşan üç kademeli bir düzen görülmektedir.

Yapının, doğu, batı ve kuzeybatı cephelerinde sivri kemerli üç pencere bulunmaktadır. Kuzeybatı cephedeki pencerenin köşelerinde iki rozete yer verilmiştir (Resim 99).

İç mekanda, iki ahşap sanduka yer alır. Bu sandukaların kime ait olduğu bilinmemektedir.

Süsleme:

Şeyh Müftü Türbesinde kitabenin olduğu cephe'de yer alan iki rozetin dışında süsleme unsuru bulunmaz

Yapının ilk halinin belirlenip, aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmesi gerekir.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbe, ilk olarak 1544-1545 yılları arasında öldüğü bilinen Şeyh Müfti adına yapılmıştır. İlk yapı asli haliyle günümüze gelememiş olup, 1894-1895 yıllarında Naip Şefik Bey'in, Kaymakam Haydar Bey'in ve ismi belli olmayan bir hakimin yardımlarıyla yeniden yapılmıştır (Durukan ve Diğerleri 1986: 530). Türbe üzerindeki Türkçe yazılmış kitabeye göre Kadiri Tarikatına mensup ve asıl isminin Abdülkerim-ül Kadiri olduğu yazılıdır (Resim 100). Yapı, günümüzde ziyarete açıktır.

2.3. Eskici Mehmed Dede Türbesi

İnceleme Tarihi: 2009- 2010

Resim No: 101-105

Çizim No: 20

Yeri:

Bursa'da Tahtakale olarak adlandırılan semtte bulunur.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Kare planlı, sekizgen kasnaklı ve kubbeyle örtülüdür (Resim 101). Yapının kapı ve pencerelerin olmadığı, kubbe üstünün çökmüş olduğu ve mihrap izine rastlanmadığı kaynaklarda geçer (Baykal 1950: 83).

Türbenin doğu ve batısında aynı özelliklere sahip dikdörtgen formlu iki giriş bulunur. Doğu giriş; günümüzde kullanılan giriş iken (Resim 102), batı giriş ise kapalıdır.

Yapının, batı cephesinde iki, doğu, kuzey ve güney cephelerde ise birer pencereye yer verilmiştir. Bu pencereler dikdörtgen formlu ve mermer sövelidir (Resim 103).

Kare planlı sekizgen kasnaklı türbenin kubbe geçişleri prizmatik Türk üçgeniyle sağlanmaktadır (Resim 104).

İç mekanda sanduka bulunmamaktadır. Eskici Mehmet Dede'ye ait mezar, türbenin bahçesinde yer almaktadır (Resim 105).

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Türbe'nin duvarlarında, moloz taş ile tuğla kullanılmıştır. Duvar köşelerinde kesme taş, kubbe ve kirpi saçaklarda ise tuğla malzemeye yer verilmiştir.

Süsleme:

Eskici Mehmed Dede Türbesinde, üç sıra kirpi saçak dışında yapıyı hareketlendirecek mimari unsur yoktur.

Türbe'de onarım hataları bulunmakta olup, kaynaklarda bahsedilen duruma bağlı kalarak yeniden elden geçirilmesi gerekmektedir.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Yapının inşa kitabesi yoktur. Ancak Eskici Mehmed Dede kabristanındaki mezarların ikisinde “ Merhum ve mağfur leh Hacı Ali Efendi, Hoca Mehmet Efendi ismi ve sene 963/ 1555 tarihi bulunmaktadır. Eskici Mehmed Dede mezarı taşında ise Hüve'l- baki Hazret-i Üftade müridlerinden Hüdayi Mahmud Dedeyi irşad eden Eskici Mehmed Dede ruhi için el-Fatiha. Sene 988 / (1580) ibaresi yazılıdır.

Türbe bahçesi, bazı kaynaklara göre Abdülmümin Camisinin bahçesi olduğu ve mezarlardan birinin de Abdülmümin Efendiye ait olduğu söylenmektedir. Türbedeki diğer mezar taşında ise Hüvel Baki Eskici Mehmed Dedenin türbedarı cennet- mekan Firdevs-i aşıyan merhum es Seyyid Mehmed Emin Efendi sene 1246 (1888) Safer ayının 24. günü ifadesine yer verilmiştir.

Eskici Mehmet Dede'nin Amasyalı olduğu ve Bursa'ya yerleşerek Bezestan'da ticaretle uğraştığı bilinmektedir (Beşbaş – Denizli 1983: 258).

2.4. Yeşil Güranlı Türbesi

İnceleme Yılı: 2009- 2010

Resim No: 106-109

Çizim No: 21

Yeri:

Bursa'nın Hisar semtinde, Güranlı sokakta bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Türbe; düzgün olmayan dörtgen şekilli olup, üzeri düz tavanla örtülmüştür (Resim 106).

Yapı'da gövde, saçak ve çatıdan oluşan üç kademeli bir düzen görülmektedir.

Mescit mihrabının yanındaki dikdörtgen kapıdan yapıya giriş sağlanmaktadır (Resim 107).

Türbe, giriş cephesi hariç üç kenarında yer alan dikdörtgen pencerelerle aydınlatılmaktadır (Resim 108).

İç mekanda Hüseyin Erzincaniye ve kimliği belli olmayan iki kişiye ait sanduka bulunmaktadır (Resim 109). Bu sandukaların üzerinde sonradan ilave edilmiş Arapça yazılı örtüler bulunmaktadır.

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Yapının duvarları; taş ve tuğladan malzemeden oluşmakta olup, aralarda tuğlaların dikey olarak yerleştirildiği görülmektedir. Ayrıca pencere sövelerinin bazılarında mermer malzeme kullanılmıştır.

Süsleme:

Yeşil Güranlı Türbesinde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

Türbe iki sokak birleşiminde yer almasından ve yapının önünden yol geçmesinden dolayı plan ve mimar olarak aslı halinden uzaklaşmıştır.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbe; Erzincan'ın Güran köyünden gelip, Bursa'ya yerleşen Hüseyin adlı bir kişiye aittir. Bu kişi 1595 yılında ölünce türbeye defnedilmiştir (Kaplanoğlu 2003: 140).

Yapı, yeşil boyalı demirlerden dolayı Yeşil Güranlı adını aldığı kaynaklarda geçmektedir (Gabriel 1958: 161).

2.5. Keles Dedeler Köyü Selahattin Efendi Türbesi

İnceleme Yılı: 2010

Resim No: 110-113

Çizim No: 22

Yeri:

Bursa'nın Keles İlçesine bağlı Dedeler Köyünde bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Türbenin aslı halinin dikdörtgen planlı ve üzeri çatıyla örtülü olduğu bilinir (Durukan ve Diğerleri 1986: 436). Ancak günümüzde yapının önüne dikdörtgen mekan ve aydınlık fenerli kubbe yerleştirilmiştir (Resim 110).

Yapı; güney cephesinde yer alan iki pencereyle aydınlatılırken, cephelerde, kubbe ve aydınlık fenerinde açılan pencerelerle daha ferah bir iç mekan oluşturulmuştur (Resim 111).

Dikdörtgen formlu basit bir girişle iç mekana geçilmektedir (Resim 112).

İç mekanda iki sanduka bulunmaktadır. Sandukalar, Selahattin Efendi ve eşine aittir (Resim 113).

Süsleme:

Selahattin Efendi Türbesinde asli durumunu yansıtan süsleme unsuru bulunmamaktadır.

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Asli halinin kesme taş malzemeli olan yapının üzeri günümüzde sıvayla kapatılmıştır

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbenin yapım kitabesi yoktur. Ancak türbe penceresinde 1817-1818 yıllarının yazılı olduğu kaynaklarda geçer (Durukan ve Diğerleri 1986: 436). Yapı yıkılıp, tekrar yapıldığı için herhangi bir tarih bulunmamaktadır.

2.6. Mustafa Kemal Paşa Koşuboğazı Köyü Şeyh Abdülaziz Dağıstani Türbesi

İnceleme Tarihi: 2010

Resim No: 114-116

Çizim No: 23

Yeri:

Bursa'nın Mustafa Kemalpaşa ilçesine bağlı Koşuboğazı Köyünde bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Türbe; asli özelliklerini yitirmiş olup, dikdörtgen planlı ve üzeri tonozla örtülüdür (Resim 114).

Giriş; kuzey cephede olup, üzerinde pencereye yer verilmiştir. Bu pencerenin dışında yapıyı aydınlatacak açıklık bulunmamaktadır.

İç mekanda bir tane sanduka bulunmaktadır. Bu sanduka Şeyh Abdülazia Dağıstani'ye aittir (Resim 115).

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Yapı, kesme taştan inşa edilmiştir.

Süsleme:

Şeyh Abdülazia Dağıstani Türbesi'nde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbenin doğu cephesi üzerindeki girişte dört parçalı kitabe bulunmaktadır (Resim 116). Bunlardan birinde Şeyh Abdülazia Dağıstani'nin 1882- 1883 yılında öldüğü ve türbenin 1873-1874 yıllarında yapıldığı yazılıdır. 1964 yılında türbe yıkılmış ve yerine bugünkü yapı inşa edilmiştir (Kaplanoğlu 2003: 54).

3. XVI. Yüzyıldan Önceye Ait Olup, Bugünkü Durumlarıyla Geç Dönem

Türbe Mimarisi Gösteren Örnekler:

“Bursa İlinde Türbeler” adlı çalışmadaki Osmangazi, Orhangazi ve Emir Sultan Türbeleri 1855 yılındaki deprem nedeniyle yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Bu türbelerden Osman ve Orhangazi Türbesi 1863 yılında, Emir Sultan Türbesi ise 1868 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Türbeler; plan bakımından erken dönem Osmanlı'da yaygın olarak kullanılan kare ve sekizgen planlı olarak yapılırken, mimari ve süslemeleri geç dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

3.1. Osmangazi Türbesi

İnceleme Yılı: 2009- 2010

Resim No: 117-130

Çizim No: 24

Yeri:

Bursa'nın Tophane semtinde bulunur.

Plan ve Mimari Özellikleri:

İçten ve dıştan sekizgen planlı türbenin üzeri kubbeyle örtülüdür (Resim 117). (Çizim 24). Türbenin kuzey cephesinde dikdörtgen planlı ve aynalı çapraz tonozla örtülü mekana yer verilmiştir. Bu mekanın önünde ise tek bölümlü revak bulunmaktadır.(Resim 118)

Türbe; gövde, saçak ve kubbeden oluşan üç kademeli bir düzenleme gösterir. Sekizgen gövde'de geniş silmelerle oluşturulan kornişe, kasnak üzerinde ise kurşun kaplı kubbe yer verilmiştir (Resim 119).

Kuzey cephedeki tonoz örtülü mekanı geçtikten sonra yuvarlak kemerli bir kapıyla türbeye girilmektedir (Resim 120). Yuvarlak kemerli kapının ortasında dışa taşkın biçimde bezemeli kemer kilit taşına ve üst kısmında dört satırlık kitabeye yer verilmiştir.

Türbe; tonozlu bölümün doğu, batı ve kuzey cephelerinde ikişer ve sekizgen gövdenin her kenarında birer pencereden oluşmaktadır. Pencereleler; dikdörtgen formlu ve yuvarlak kemerli yapılmıştır (Resim 121).

İç mekanda, on yedi sanduka bulunmaktadır. Bu sandukalar Osmangazi, I. Murad'ın oğlu Savcı Bey, (1362-1385) Alaaddin Paşa, (ölm. 1337) Osman Gazi'nin oğlu İbrahim, (1317-1359) Orhan Gazinin eşi Asporçe Hatun ve sultanlara aittir (Resim 122).

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Türbe’de, kesme taş ve mermer malzeme ağırlıktadır. Kesme taş malzeme; türbenin duvarlarında kullanılırken, mermer malzeme pencerelerin sövelerinde ve alınlık kısımlarında faydalanılmıştır. Osmangazi’nin sanduka şebekeleri ise ahşap üzerine sedef kakmalıdır.

Süsleme:

Türbe iç mekanı, kalem işleriyle süslü iken dış mekan mimari elemanlarla hareketlendirilmiştir. Dış cephede duvar köşelerinde, plastırlara; korniş’te ise silmelere yer verilmiştir.

Yapı iç mekanında, zengin kalem işi süslemeler görülmektedir. Bu süslemeler sıva üzerine yapılmış olup, kubbe, pendentif, pencere alınlıkları, plastırlar ve sandukalarda yer almaktadır.

Kubbenin ortasında, sekiz kollu rozet çiçeğine yer verilmiştir (Resim 123). Rozet çiçeğinin etrafı çelenk motifleriyle süslenmiştir. Çelenk motifi, sekizgen içersine alınmıştır. Sekizgenin etrafı, dikdörtgen pano içerisindeki sekiz kollu rozet çiçeğinden oluşmaktadır. Kubbe eteğinde ise iki ucu bağlı çelenk motiflerinden oluşan geç dönem özellikli süslemeler dikkat çekmektedir (Resim 124).

Yapının kasnak kısmında iki sıra bordür bulunmaktadır. Bu bordürlerden alt kısımdaki geniş bordürde rumillerle meydana getirilen kartuş şeklinde süslemeler görülmektedir. Üst kısımdaki bordürde ise iç içe girmiş çok kollu geometrik süslemelerden oluşan kompozisyona yer verilmiştir (Resim 125).

Türbenin sekiz kenarında yer alan plastırlar dekoratif amaçlı olup, başlık kısmı akant yapraklarından oluşmaktadır (Resim 126).

Sekizgen gövdenin her kenarında birer pencereye yer verilmiştir. Pencerelerin alınlık ve sövelerinde kalem işi süslemeler bulunmaktadır (Resim 127). Pencerelerin alınlıklarında

perde motifine yer verilirken, iç sövelerindeki kare bir alan içinde oval bir madalyona rastlanmaktadır. Madalyonun üst kısmında ise içerisinde rumi motifli süslemelerin olduğu vazö şekli görölmektedir (Resim 128).

Osmangazi'ye ait ahşap üzerine sedef kakmalı sanduka, oldukça gösterişli olarak yapılmıştır. Sanduka'da, oval madalyonlara, madalyon içinde ve aralarında ise akant yapraklarından oluşan süslemelere yer verilmiştir (Resim 129). Madalyonların alt, üst ve iç kısımlarında kabaralar, yanlarda ise kare içinde sekiz kollu yıldızlar görölmektedir. Sanduka üzerindeki sırma işlemeli kadife örtüde Arapça yazılarla stilize edilmiş yaprak motifli bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Örtü üzerindeki Arapça kitabede :

Bu satırların altında merhum sultanın doğum ölüm saltanat yılları verildikten sonra sikke kazıcılar başı hattat Abdülfettah imzasını atmıştır.

Hüviyetleri belli olan diğer sandukaların önlerinde levhalar bulunmaktadır. Bunların metinleri için Ahmed Tevhid Bey'in makalesine bakılabilir (Önköl 1992: 268).

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbeye ait yapım kitabesi yoktur. Ancak türbe kapısında, şair Nevres'in metnini Hattat Mehmet Zeki Dede'nin yazdığı Hicri 1280 tarihli onarım kitabesi vardır (Resim 130). Ayrıca 2004 yılında sandukanın kadife örtüsü ve sedef kakmalı şebekesi Sedefkar Zafer Karazeybek tarafından onarılmıştır. Hicri 1280 tarihli kitabede şu ifadeler geçmektedir:

Mefhari Osmaniyan zıllullahi'l- alemin Hazreti Abdölaziz ol padişahı bahrü ber.Sayesinde olduhep mamur mülkü devleti Makdemi ile bulak cayı hilafet zibu fer Ceddi paki hazreti Osman Gazi Türbesin kıldı ihya ol şahı farukkussiyer. Namına yapup nişan kabrine ta'lik eyledi. Hiç müyesser olmadı bir şahe bu bala eser. Ravzai cennette Yarab ceddi kıldıkça hıram Ola tahtı saltanat ol şahı zişana makam mühmeline çakeri Mevres dadi tarihini. Türbe-i Osmangazi oldu pür nür sertişer ketebehü el Mevlevi Zeki Dede sene 1280 (Beşbaş-Denizli 1983: 280-281).

Osmangazi Türbesinin Bizans dönemindeki durumu hakkında seyyahlar bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre yapı; kalın duvarlı olup, içte ve dışta nişlerden oluşmaktadır. Nişlerin aralarında ise çifte sütunlar bulunmaktadır. Ayrıca yüksek kasnaklı ve basık kubbeli yapıyı kasnakta açılmış sekiz pencerenin olduğu bilinmektedir.

Semavi Eyice, türbenin yerinde daha önceden erken Bizans devri mimarisinde görülen yuvarlak planlı yapı olabileceğini ve ilk yapının vaftiz binası veya martyrion olduğunu ifade eder. Yapıya sonradan ilave edilen nartekle birlikte şapel olarak kullanılmaya başlanmış yapının 6. yüzyıldan sonra yapılma ihtimalinin olmadığını belirtir (Eyice 1962: 143).

Osmangazi, ilk olarak Söğüt'te öldüğü zaman babası Ertuğrul Gazi Türbesine gömülmüştü. Osmanlıların Bursa'yı almasından sonra cesedi Bizans dönemine ait Saint Elia Kilisesine taşınmıştır. İlk yapılan türbe 1855 depreminde yıkılınca 1863'te Sultan Abdülaziz tarafından yeniden yaptırılmıştır (Eyice 1962: 143).

3.2. Orhangazi Türbesi

İnceleme Yılı: 2009-2010

Resim No: 131-140

Çizim No: 25

Yeri:

Bursa'nın Tophane semtinde Osman gazi Türbesinin doğusunda yer almaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Türbe; kare planlı ve üzeri kubbeyle örtülü olup, kubbe dört sütunla taşınmaktadır (Resim 131). (Çizim 25). Yapının, dışarıdan uzunluğu 16.80 metre'dir (Beşbaş-Denizli 1983: 287).

Türbe; gövde, saçak ve kubbeden oluşan üç kademeli bir düzenleme görülmektedir. Kare planlı yapının köşelerinde plastırlara yer verilmiş, gövdenin üst kısmında ise

silmelerle oluşturulan korniş bulunmaktadır. Konsollarla hareketlendirilen yuvarlak gövdeli kasnağın üzeri kurşun kaplı kubbeye sonlanmaktadır (Resim 132).

Güney cephenin ortasında iki yanı plastırlarla sınırlanmış dilimli kemerli giriş bulunmaktadır (Resim 133). Giriş; mermerden yapılmış, girişin üzerindeki kitabelik ise boş bırakılmıştır.

Girişin olduğu cephede iki, diğer cephelerde yer alan üçer pencereyle aydınlatılmaktadır. Pencerele, yuvarlak kemerli ve demir korkuluklardan oluşmakta olup, kemer kilit taşlarında akant yapraklarına yer verilmiştir (Resim 134).

Kubbe, dört sütun ve onun üzerindeki dört sivri kemerle taşınmaktadır. Sivri kemerlerin kilit taşları dışa taşkındır. Kubbeye geçişler, pandantifle sağlanmaktadır (Resim 135). Kubbeli bölüm ile duvarlar arasında kalan koridorun üstü yarım beşik tonozlarla örtülüdür.

Türbede, yirmi sanduka bulunmaktadır. Ancak sandukalardan bir kısmının kime ait olduğu bilinmemektedir. Orta kısımda, etrafı pirinç parmaklıklarla çevrili Orhan Gazinin sandukası görülmektedir (Resim 136). Sanduka üzerinde gümüş işlemeli kadife örtü bulunmaktaydı. Ancak örtü ziyaret esnasında çalınmıştır.

Orhan Gazin sandukasından başka Orhan Gazinin hanımı Nilüfer Hatun, II. Beyazıt'ın oğlu Şehzade Korkut, Orhan Gazinin oğlu Şehzade Kasım, Yıldırım Beyazıt'ın kızı Fatma Hatun ve Cem Sultan'ın oğlu Abdullah'ın sandukası bulunmaktadır. Ayrıca Yıldırım Beyazıt'ın oğlu Musa Çelebi'nin de bu türbede levhasına yer verilmiştir. Ancak Musa Çelebi'nin Yıldırım Beyazıt'ın Türbesine defnedildiği bilinmektedir.

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Türbede, mermer ve kesme taş malzeme kullanılmıştır. Kesme taş malzeme duvarlarda, mermer malzeme ise pencere alınlıklarında ve sövelerinde görülmektedir.

Süsleme:

Türbe dış mekanı; konsol, plastırlar ve silmelerle hareketlendirmeye çalışılmıştır. Bu mimari öğeler giriş, kasnak, korniş ve duvar köşelerinde kullanılmıştır. Giriş ve duvar köşelerinde plastırlara; kornişlerde silmelere, kasnakta ise konsollara yer verilmiştir.

İç mekan'da; tonoz, pendentif, pencere alınlıkları ve kemer kilit taşlarında süsleme görülmektedir.

Pendentif'te sıva üzerine kalem işi süslemeler görülmektedir. Bu süslemeler madalyonu iki yandan kuşatan Barok karakterli akant yapraklarından oluşmaktadır (Resim 137). Kubbe ve tonozların birleştiği yerlerde ise kıvrık dal motifli kalem işi süslemelere rastlanmaktadır (Resim 138).

Pencere alınlıklarında, pendentif geçişlerde görülen madalyonu iki yandan kuşatan Barok karakterli akant yapraklarından oluşan süslemeler bulunmaktadır. (Resim 139).

Kemer kilit taşları dışa taşkın olarak yapılmış olup, akant yapraklarına yer verilmiştir

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbenin yapım kitabesi yoktur. Ancak bazı sandukaların önünde levhalar yer almaktadır. Bu levhalardan Hattat Şerif imzasını taşıyan levhada Orhan Gazi hakkında o, diri ve ebedidir. Sultan Osman Gazinin oğlu cennet mekan Sultan Gazi hazretleri. Doğumu: 680 cülusu 1326 vefatı 1360 saltanat müddeti 35, ömrü 81 şeklinde ifadesi bulunmaktadır (Önköl 1992: 271).

Yapının 1863 yılında Osman Gazi Türbesiyle birlikte yeniden yapıldığı bilinmektedir. 1863 yılında inşa edilen Orhan Gazi Türbesinin yerinde olan önceki yapının şekli ve işlevi konusunda Semavi Eyice, Albert Gabriel ve Charles Texier araştırmalarda bulunmuştur. Semavi Eyice; ilk yapının dört sütun veya dört payeli, doğu kısmında apsisi olan ve yunan haçı şeklinde olduğunu dört sütunlu kubbeli bir vaftiz veya martyrion

binasından oluştuğunu günümüzdeki türbenin temellerinin ise bu yapının şeklinden ve döşeme mozaiklerinden hareketle bu sonuca vardığını belirtir (Resim 140).

Albert Gabriel, Bursa'nın fethinden sonra kilise olarak kullanılan yapının camiye çevrildiğini ve türbedeki kişilerin Orhan Gaziyle yakınlarına ait olduğunu ifade eder. Charles Texier'e göre ilk yapının apsisli, ortada dört sütuna oturan bir kubbeye örtülü eski bir Bizans eseri olduğunu söylemektedir (Önkal 1992: 270).

Orhan Gazi Türbesinin çeşitli dönemlerde onarım gördüğü bilinir. Bu onarımlardan bazıları eski yapıya aittir. Eski yapının 1145/1732 senesinde, 1811'de Aziz Ahmed Paşa tarafından ve 1801 yangınından sonra tamir olduğu kaynaklarda geçer (Önkal 1992: 270).

3.3. Emir Sultan Türbesi

İnceleme Tarihi: 2010

Resim No: 141-153

Çizim No: 26

Yeri:

Bursa'da Emir Sultan Camii avlusunda bulunmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Türbe; içten ve dıştan sekizgen planlı olup, sekizgen kasnaklı gövde üzerine oturan kubbeye örtülüdür (Resim 141). (Çizim 26).

Yapı; gövde, saçak, kasnak ve kubbe olmak üzere dört kademeli bir düzenleme gösterir. Sekizgen gövde, çift kasnaklı olarak yapılmış ve üzerindeki geniş silmelerle oluşturulan kornişe yer verilmiştir. Duvar köşelerinde, plastırlar görülürken; kasnak üzerinde ise kubbe bulunmaktadır.

Yapının iki girişi bulunmaktadır. Kuzey cephedeki giriş; taç kapı şeklinde dışa taşıntılı ve yuvarlak kemerli olup, ön kısmında kaş kemerlerden oluşan revaklara yer

verilmiştir (Resim 142). Doğu cephedeki giriş ise dışa taşıntılı ve yuvarlak kemerli yapılmıştır (Resim 143).

Giriş ve kasnak hariç, her kenarda birer tane yuvarlak kemerli pencereden oluşmaktadır. Pencereler, dikdörtgen formlu ve mermer sövelerden oluşmakta olup, kilit taşında dışa taşkın akant yapraklarına yer verilmiştir (Resim 144).

Sekizgen gövde, çift kasnaklı olarak yapılmış ve üzerindeki geniş silmelerle oluşturulan kornişe yer verilmiştir. Duvar köşelerinde, plastırlar görülürken; kasnak üzerinde ise kubbeye rastlanmaktadır.

Türbe’de beş sanduka bulunmaktadır. Bu sandukalar Emir Sultan, Emir Ali Çelebi, Hundi Sultan ve Hundi Sultan’ın iki kızına aittir (Resim 145).

İnşa Malzemesi ve Teknik:

Türbe’de, kesme taş ve mermer malzeme kullanılmıştır. Kesme taş malzeme, türbenin duvarlarında görülmektedir. Mermer malzeme ise giriş kapısında, dış cephedeki pencerelerin kemerinde ve sövelerinde rastlanmaktadır. Ayrıca iç mekandaki yuvarlak kemerlerin yanlarında ve altında da mermer malzemeye yer verilmiştir.

Süsleme:

Yapı dış mekanında; pencerenin kemer kilit taşları, giriş ve revaklarda süsleme görülmektedir. Kuzey cephedeki yuvarlak kemerli giriş ve pencere alınlıklarındaki kemer kilit taşında dışa taşkın biçimde akant yapraklarına yer verilirken; girişin üst kısmındaki kitabenin üzerinde ortada istiridye yivli büyük madalyona, madalyonun iki yanında ise daha küçük birer madalyondan oluşmaktadır (Resim 146).

Revakların tonoz örtüsü ve kemerlerde süslemeler görülmektedir. Kemerlerdeki süslemelerde dikdörtgen şekiller ve kaş kemerin ortasında madalyona yer verilmiştir (Resim 147). Revakların tonoz kısmında ise iç kısmı ve etrafı kalem işi süslemeli dikdörtgen bir çerçeve bulunmaktadır. Bu çerçevenin dört köşesinde madalyon içinde çok

kollu yıldızlara ve etrafında yer alan rumi ve yaprak motifli kalem işi süslemeler görülmektedir (Resim 148).

İç mekanda süsleme; pencere alınlıkları üzerindeki dikdörtgen panolar içinde, sanduka şebekelerinde, kubbe ve kasnak'ta bulunmaktadır. Pencere alınlıklarındaki dikdörtgen panolarda, rumi motiflerinden oluşan kalem işi süslemelere yer verilmiştir (Resim 149). Emir Sultan'a ait sanduka şebekelerinde ise rozet çiçeğinin alt ve üst kısımlarında yer alan stilize edilmiş yaprak motifli bitkisel süslemelerden oluşmaktadır (Resim 145). Sanduka örtüleri bezemesiz olup, üzerinde Arapça yazılar bulunmaktadır.

Süslemenin en yoğun olduğu yerlerden biri kubbedir. Kubbe; sekiz parçalı bir düzenleme gösterir (Resim 150). Bu sekiz parçanın her birinde kıvrık dal ve rumilerden oluşan bitkisel bezemeler bulunmaktadır (Resim 151). Kasnak üzerinde rumi motifli bitkisel süslemelere yer verilmiştir (Resim 152).

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbe, ilk olarak Emir Sultan'ın eşi Hundi Fatma Sultan tarafından yaptırılmıştır. Ancak zamanla harap olmuş türbe, II. Abdülhamit şehzadeliği sırasında yenilemiştir. 1868'de yenilenmeden önce camiyle birlikte 650 kuruşa 1796 yılında onarıldığı kayıtlarda geçer. Camiye bakan pencerelerin üzerinde Hicri 1285 Miladi 1868 onarım kitabesi yer almaktadır (Resim 153). Bu kitabe'de şu ifadeler bulunmaktadır:

Şahinşeh-i derya –neval sultan memduhu'l hısal
 Abdülaziz zü'l kemal alemlere dad eyledi
 Hakan-ı din ol kamkar-u kambin
 Ol mekrime-i ehli yakın terkim-i damat eyledi
 Cennet nazir derler kamu berne-vü-pir
 Emir hep halkı irşad eyledi
 Bu türbeye bunda Yatup Sultan
 Zelzeleden olmuştu harap düşmezdi amma kim türab
 Ruhu Emir kamyab zira ki imdad eyledi
 Tamirin ol şah-ı enam emreyledi

Hakkı bu lütfu misteham.. dil şad eyledi.
Ol tacıdarın dembedem şükren ala tilken niam
Şükkan-ı dünya ve irem da'vatını yad eyledi
Ruhu emir olsun hemin ve her kar ve emrinde muin
Hakka ki bi tarz-ı Güzin çok şeyler icad eyledi
Dilk-i emel bil-iftiharyazdı hemen tarihi tam
Sultan Emirın türbesin türbesin bünyadü abad eyledi (Beşbaş-Denizli 1983: 257-258).

Türbede; üç gümüş kandil, bir altın kandil, beş büyük gümüş eski kandil, bir gümüş gülapdan, altı seccade, iki büyük gümüş şamdan, iki gümüş buhurdan, bir asılı gümüş buhurdan altı seccade ve altı pirinç şamdan olduğu bilinmektedir (Ayverdi 1972: 289).

Bursa halkının Emir Sultan Türbesiyle ilgili bazı inanışları bulunmaktadır. Bu inanışlar içinde herhangi bir düşman ordusu Bursa'ya hücum eder ve şehri zapt ederse mağlup ve yaklaştığında kaskatı kesilip taş olacağı düşünülürdü (Pay 2002: 446). Ayrıca doğum zorluğu çekenler, ruh ve akıl hastaları da Emir Sultan Türbesine gelerek şifa bulduğu bilinen inanışlardandır (Pay 2002: 441-442).

C) Günümüze Hiçbir İz Kalmayanlar:

İncelenen örneklerden Altıparmak Türbesiyle ilgili hiçbir iz günümüze ulaşamamıştır. Bu türbenin yakın yıllara kadar mezarının olduğu yer belli iken yapılan kazı çalışmaları sonucunda ortadan kaldırıldığı bilinmektedir.

1. İznik Altıparmak Türbesi

Yeri:

İznik'te bulunur.

Plan ve Mimari Özellikleri:

Yapı, günümüzde mevcut değildir. Ancak yapının duvarlarının moloz taş ve tuğladan yapıldığı örtüsünün ise ahşap olduğu bilinmektedir (Durukan ve Diğerleri 1986: 195).

Tarihlendirme ve Onarımlar:

Türbenin kime ait olduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak Katherina Otto Dorn türbeyi inceleyip XVIII. yüzyıla ait olduğunu ifade eder (Durukan ve Diğerleri 1986: 195).

DEĞERLENDİRME- KARŞILAŞTIRMA

A) Plan Tipleri: Klasik Osmanlı türbe mimarisinin oluşumunda önemli bir paya sahip olan Bursa, XVI. yüzyılın ortalarına kadar plan, mimari ve süsleme bakımından İstanbul'daki türbelerle yarışacak düzeye ulaşmıştı. XVI. yüzyılın son çeyreğinden sonra ise türbelerin daha çok ulema veya din büyükleri için yapıldığından dolayı plan, mimari ve süsleme bakımından dönemine göre daha geri özellikler göstermektedir.

“Bursa İlinde Türbeler (XVI.-XIX. Yüzyıl)” adlı çalışmanın büyük bir bölümünü kare ve sekizgen planlı yapılar oluşturmaktadır. Bu yapılar Bursa merkezde bulunmaktadır. Muradiye Türbeler Topluluğunda inşa edilen kare ve sekizgen planlı yapılar, şehzade veya sultan için yapıldıklarından dolayı aynı plan şemasına sahip Bursa ilindeki diğer türbelerden tarih olarak önce yapılmış olmasına rağmen daha ileri düzeydedir.

Erken Osmanlı döneminde yaygın olarak görülen baldaken plan şemasının yerini XVI-XIX. yüzyıl Bursa Türbelerinde dikdörtgen planlı türbeler almıştır. Dikdörtgen planlı türbeler; plan ve mimari açıdan yenilik getirmeyip, basit özellikler göstermektedir.

Katalog'daki türbelerden biri münferit planlıdır. Bu türbe plan olarak düzgün olmayan dörtgen planlı bir düzenlemeye sahiptir.

1. Kare Prizmal Gövdeli Türbeler:

Kare gövde üzerine oturan kubbeli türbe örneklerine Anadolu'dan önce İran ve Orta Asya'da rastlanmaktadır. Samanoğulları devrinde yapılan İsmail Samani Türbesi ve XII. Yüzyılda Karahanlılar devrinden kalan Şeyh Fazıl Türbesi bu tipin erken uygulamaları arasında yer alır (Aslanapa 1999: 37).

Kare prizmal gövdeli plan şemasının Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemi yapılarında kullanıldığı bilinmektedir. Anadolu Selçuklular döneminde kare prizma gövdelilerin sayısı 22 dir (Önkal 1996: 453). Bu plan tipi Anadolu Selçuklularda Eskişehir Hoca Yunus (Altınsapan 1999: 77) ve Sivas Burucerci Türbesinde görülmektedir (Kaya 2007: 155). Beylikler Devrinde görülen kare prizmal yapılara ise Çivril Emir Hisar Köyü,

(Uysal 2006: 241) Sandıklı Menteşe Köyü (Uysal 2006: 245) ve Sandıklı Muradin Türbesi örnek olarak verilebilir (Uysal 2006: 243). Erken Osmanlı Devrinde ise Bursa Yıldırım Beyazıt (1406) (Uzunçarşılı 1995: 332) ve Bursa Gülçiçek Hatun Türbesinde (1399-1400) görülmektedir (Daş 2003: 53).

İncelenen Bursa türbelerinde kare prizmal gövdeli sekiz yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan Gülruh Sultan, Mükrim Hatun, Hatice Sultan, Şirin Hatun ve Eskici Mehmed Dede Türbeleri kare planlı, sekizgen kasnaklı ve kubbeye örtülüdür. Kare planlı olup, kasnaksız kubbeye örtülü olan yapılar Orhangazi ve Esir Dede Türbesidir. Şeyh Muhiddin Üftade Türbesi ise kare planlı gövdenin üzeri çatıyla kaplıdır.

2. Poligonal Gövdeli Türbeler:

Poligonal gövdeli türbeler, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlılar zamanında en çok uygulanan plan şemalarındandır. Anadolu Selçukluları döneminde başta sekizgen olmak üzere, ongen ve onikigen plan şemasına da yer verilmiştir. Sekizgen planlı yapılara Niksar Kırkkızlar, (Tuncer 1986: 24) Kemah Mengücek Gazi (Önkal 1992: 47) ve Kırşehir Fatma Hatun Türbeleri; (Önkal 1992: 159) onikigen plana ise Kayseri Döner Kümbet (Önkal 1992: 195) ve Erzurum Padişah Hatun Türbesi örnek olarak verilebilir (Önkal 1992: 196). Ongen plan ise Anadolu Selçuklularda Konya II. Kılıçarslan Türbesinde rastlanmaktadır (Önkal 1992: 189).

Beylikler Devrinde sekizgen gövdeli yapılar yaygın olarak görülmekte olup, örnek olarak Kayseri Ali Cafer (Öney 1989: 21) ve Tavşanlı Şeyh Dede Türbesi; (Uysal 2006: 258) beşgen gövdeli yapılara ise Tire Karakadın Mecdeddin Türbesi söylenebilir (Önkal 1988: 66).

Erken Osmanlı devrinde sekizgen ve altıgen planlı yapılar önemli yer tutar. Altıgen planlı yapılara Bursa Hatuniye, (Ayverdi 1972: 326) Manisa Aynı Ali (Acun 1999: 408) ve Tire Cağaloğlu Türbesinde (Acun 1999: 48); sekizgen planlı yapılara ise Manisa Yirmiki Sultanlar, (Acun 1999: 413) İstanbul Davut Paşa, (Yüksel 1983: 241) Mahmut Paşa (Tahaoğlu 1988: 68) ve II. Bayezid Türbeleri örnek olarak verilebilir (Kuban 2007: 207).

Bursa'daki XVI. yüzyıldan sonra yapılan türbelerde sekizgen prizmal gövdeli olarak inşa edilmiş altı türbe bulunmaktadır. Bu türbelerden Şehzade Ahmet, Emir Sultan ve Osmangazi Türbeleri sekizgen kasnaklı olarak yapılırken; Şehzade Mahmut, Pir Emir ve Şehzade Mustafa Türbeleri kasnaksız kubbeden oluşmaktadır. Altıgen planlı örnek ise Şeyh Müftü Türbesidir.

3. Dikdörtgen Planlı Türbeler:

Dikdörtgen planlı türbeler, gerek Anadolu Selçuklu gerekse erken Osmanlı'da yaygın değildir. Ancak bu tipte yapılmış az sayıda da olsa örnek bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu'da dikdörtgen planlı yapılara Kemah Behram Şah ve Kayseri Pınarbaşı Sancaktar Türbesi; (Önköl 1992: 343-347) erken Osmanlı'da ise Amasya Pir İlyas Paşa, Bursa Şeyh Edep Ali ve Geyikli Baba Türbeleri söylenebilir (Daş 2003: 379-380).

XVI. yüzyıl'dan sonra yapılan Bursa türbelerinin altı tanesi dikdörtgen planlıdır. Bu yapılardan Şeyh Abdülaziz, Keles Selahattin Efendi ve Kurtçu Mehmet Efendi Türbesi'nin örtü kısmı bulunmaktadır. Günümüze mezar olarak ulaşanlar ise Alaattin Mısıri, Huysuzlar ve Musa Baba Türbesidir.

4. Münferit Planlı:

16. yüzyıldan sonra yapılmış Bursa türbelerinden Yeşil Güranlı, düzgün olmayan dörtgen şekilli ve düz tavanla örtülüdür.(Resim 110)

Katalog'da incelenen türbelerden üç tanesinin planı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu yapılar Altıparmak, Abdülrezzak ve Selimzade Türbeleridir.

B) Malzeme ve Teknik:

Türbelerin malzemesi genellikle dönemin ekonomik ve coğrafi şartlarına göre değişmektedir. Anadolu Selçuklu Devri yapılarında başta kesme taş olmak üzere tuğla ve moloz taş en çok kullanılan malzemelerdendir. Kesme taş malzemeli örnekler, Sivas I.

İzzeddin Keykavus (Kaya 2007: 158) ve Kayseri Gevher Nesibe Hatun Türbelerinde görülmektedir (Önköl 1992: 380).

Erken Dönem Osmanlı türbelerinde en çok kullanılan malzeme taş-tuğladır. Bu malzeme Bursa Yıldırım, (Ayverdi 1989: 467) Bursa Gülçiçek Hatun (Ayverdi 1989: 463) ve Gelibolu Hallac Türbesi'nde görülmektedir (Ülkü 1998: 154). Kesme taş malzeme ise daha çok İstanbul'daki yapılarda rastlanmakta olup, örnek olarak İstanbul Eyüp Sultan (Ayverdi 1973: 356) ve Davut Paşa Türbesi söylenebilir (Aslanapa 1999: 287).

Katalog'da incelenen örneklerde üç sıra tuğla, bir sıra kesme taş malzemeyle yapılanlar Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmut ve Mükrim Hatun Türbesi olarak söylenebilir. İki sıra tuğla, bir sıra kesme taş malzemeli yapılara ise Gülruh Sultan, Pir Emir ve Şirin Hatun Türbesidir. Bir sıra tuğla, bir sıra taş malzeme Esir Dede Türbesinde görülmektedir. Hatice Sultan Türbesi ise belirli yüksekliğe kadar kesme taş malzeme kullanılmış daha sonra ise iki sıra tuğla, bir sıra kesme taş şeklinde devam etmiştir (Resim 95). Osmangazi, Orhangazi, Emir Sultan, Selahattin Efendi ve Şeyh Abdülaziz Türbesi tamamen kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

İncelenen türbelerde taş-tuğlanın yanısıra moloz taş-tuğla kullanımı da yaygındır. Moloztaş-tuğla karışımı Şeyh Muhiddin Üftade, Eskici Mehmet Dede ve Yeşil Güranlı Türbesinde görülmektedir. Altıparmak Türbesinin asli halinin moloz taş ve tuğla karışımı olduğu bilinmektedir (Durukan ve Diğerleri 1986: 195). Asli hali moloz taşla başlayıp, kerpiç malzemeyle tamamlanan yapı ise Huysuzlar Türbesidir (Eker 2007: 148).

XVI. yüzyıl'dan sonra yapılan Bursa'da türbelerinin revak, sanduka, giriş kemeri ve pencere sövelerinde mermer malzeme görülmektedir. Revaklarda mermer malzeme Şehzade Ahmet ve Şehzade Mahmut Türbesinde; pencere sövelerinde Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Mükrim Hatun, Şehzade Mahmut, Osmangazi, Orhangazi ve Gülruh Sultan Türbesinde rastlanmaktadır. Sandukalarda mermer malzeme ise Şehzade Ahmet ve Şirin Hatun Türbesinde görülmektedir. Mermer malzemeli giriş Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Mükrim Hatun, Şehzade Mahmut, Şirin Hatun, Gülruh Sultan, Osmangazi, Orhangazi ve Şeyh Muhiddin Üftade Türbesinde kullanılmıştır.

C) Mimari Öğeler:

1. Kapı:

Anadolu Türk mimarisinde yapıların en dikkat çekici unsurlarından biri de giriş cephelerinin ortasına yerleştirilen ve cephe üzerinde dikdörtgen prizmal şekilli bir çıkıntıyla vurgulanan taç kapılardır. Taç kapılar, özellikle Anadolu Selçuklu dönemi mimarisinin en gözde unsurlarındandır. Düzen bakımından yapı türüne bağlı bir farklılık göstermeyen bu dönem taç kapılarının en belirgin özellikleri anıtsal boyutları, dengeli en boy oranları ve zengin taş süslemeleridir.

Osmanlı mimarisinde taç kapılar çeşitli değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerin temel nedeni plan ve cephe tasarımları ile malzeme kullanımında görülen yenilik olduğu söylenebilir (Çakmak 2001: 85).

Anadolu Selçuklu, Beylikler ve erken Osmanlı'da ana nişi mukarnas kavsarayla örtülü taç kapılar yaygındır. Anadolu Selçuklular'da mukarnas kavsaralı taç kapılara Niğde Hüvend Hatun ve Amasya Halifet Gazi Türbesi; (Önkal 1996: 456) Beylikler Devrinde İbrahim Bey ve Darülhadis Kümbeti; (Ünal 1982: 38) erken Osmanlı Devrinde ise Manisa Yirmi iki Sultanlar, (Acun 1999: 413) Bursa Hatuniye (Çakmak 2001: 143) ve Tire Karakadın Mecdeddin Türbesinde görülmektedir (Önkal 1991: 57).

Katalog'da incelenen örneklerin girişleri genellikle dışa taşıntısız olarak yapılmıştır. Dışa taşıntılı taç kapı formunda olan yapılar Gülrüh Sultan, Mükrime Hatun, Şirin Hatun ve Emir Sultan Türbesidir. Bu yapılardan Şirin Hatun, Gülrüh Sultan ve Mükrime Hatun Türbelerinin taç kapısı sivri kemerli; Emir Sultan Türbesinin ise yuvarlak kemerli yapılmıştır (Resim 151). Gülrüh Sultan Türbesi sivri kemerli mukarnas kavsaralı yapılmıştır. Osmangazi ve Orhangazi Türbeleri ise taç kapı formunda yapılmış olup, dışa taşıntısı bulunmamaktadır (Resim 126-139).

Türbeler arasında dışa taşıntısı olmayan ve kemersiz girişleri olan yapılar da bulunmaktadır. Bu yapılar Eskici Mehmed Dede, Yeşil Güranlı ve Şeyh Abdülaziz

Türbesidir. Dışa taşıntısı olmayan ancak sivri kemerli yapılar Hatice Sultan ve Esir Dede Türbesi, basık kemer ise Pir Emir Türbesinde görülmektedir (Resim 72).

2. Revak:

Anadolu Selçuklu ve Beylikler devri türbelerinin ön kısmında revaklara yer verilmesi yaygın değildir. Buna karşın Osmanlılar zamanında yapıların ön kısmını tamamlayan bir mimari öge durumundadır.

Erken Osmanlı türbelerinde girişin önünde revak veya tek bölümlü ön mekan şeklinde yapılmış uygulamalar bulunur. Revakın olduğu yapılara Seydişehir Muallimhane (Danışık 2007: 42) ve Bursa Yıldırım Beyazıd Türbesi örnek olarak verilebilir (Aslanapa 2004: 35).

XVI. yüzyıldan sonra yapılan Bursa türbelerinin beşinde revak uygulamasına yer verilmiştir. Revaklardan üç tanesi, üç bölümlü olarak yapılırken; iki tanesi, iki sütun üzerine oturan tek bölümlü ön mekan şeklinde yapılmıştır. Dört ayak tarafından taşınan üç bölümlü revak şeklindeki örnekler Şehzade Ahmet, Şehzade Mahmut ve Hatice Sultan Türbeleridir. Hatice Sultan Türbesinde revak son cemaat yeri şeklinde yapılmış olup, Bursa Yıldırım Beyazıd (Aslanapa 2004: 35) ve I. Ahmet Türbesiyle benzerlik gösterir (Alakuş 1990: 109). Tek bölümlü revaklar ise Şeyh Muhiddin Üftade, Emir Sultan ve Osmangazi Türbelerinde görülmektedir.

3. Pencere:

Anadolu'daki türbe mimarisinde pencere açıklığı plan ve mimariye bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Sekizgen planlı türbelerde pencereler genellikle altı üstlü biçimde sıralanırken, kare planlı yapılarda yan yana olduğu görülmektedir.

Anadolu Selçuklu dönemi türbelerde pencerelerin çoğunlukla tek sıra halinde düzenlendiği görülür. Pencereleri iki ve üç sıra halinde düzenlenmiş az sayıda örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden Konya Hacı Cihan iki sıralı, (Daş 2003: 399) Konya Sahip Ata Türbesi ise üst sırada üç pencereden oluşmaktadır (Yavaş 2007: 176).

Erken dönem Osmanlı türbelerinde genellikle her cephede ikişer pencere bulunmaktadır. I. Murad ve II. Murad türbesinin bazı cephelerinde ise üçer pencereye yer verilmiştir. Her kenarda birer pencerenin olduğu yapıya İstanbul Davut Paşa Türbesi örnek olarak verilebilir (Yüksel 1983: 241).

XVI.-XIX. Yüzyıl Bursa Türbelerinde alt ve üst sırada birer penceresi olan yapılar çoğunluktadır. Bu yapılar Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Pir Emir ve Şehzade Mahmut Türbesidir.

Alt sırada iki penceresi olan yapılar; Gülruh Sultan, Şirin Hatun ve Mükrim Hatun Türbesidir.

Giriş hariç, diğer cephelerde üçer pencere Orhangazi Türbesinde bulunmaktadır (Resim 136).

Doğu, batı ve güney cephelerde beş, kuzey cephede dört penceresi olan yapı ise Şeyh Muhiddin Üftade Türbesidir (Resim 77).

Giriş hariç, diğer cephelerde birer pencere olan yapılar Emir Sultan, Osmangazi, Selahattin Efendi, Yeşil Güranlı ve Şeyh Müftü Türbesidir.

Hatice Sultan Türbesi; doğu ve batı cephelerde üç, güney cephede ise bir pencere bulunmaktadır.

Şeyh Abdülazia ve Esir Dede Türbesinin sadece bir cephesinde pencereye yer verilmiştir.

4. Kemerler:

Kemerler, yukarıdan gelen ağırlıkların aşağıya aktarılmasında önemli bir yere sahiptir. İncelenen yirmi beş örnekte en fazla sivri kemer kullanılmıştır. Sivri kemer, genellikle pencere alınlıklarında ve taç kapılarda yer verilmiştir. Pencere alınlıklarında sivri kemerin görüldüğü örnekler, Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmut,

Mükrime Hatun, Şirin Hatun, Pir Emir, Esir Dede, Şeyh Müftü ve Gülrüh Sultan Türbeleridir. Sivri kemerli taç kapılar Gülrüh Sultan ve Şirin Hatun Türbesi; sivri kemerli revaklar ise Hatice Sultan Türbesinde görülmektedir (Resim 96).

Basık kemer, incelenen örneklerde daha çok girişlerde rastlanmaktadır. Bu kemer Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmut, Mükrime Hatun, Gülrüh Sultan, Pir Emir ve Şirin Hatun Türbesinde kullanılmıştır. Basık kemerli pencere ise Şeyh Muhiddin Üftade Türbesinde bulunmaktadır (Resim 77).

Bursa kemeri, girişin önünde yer alan mermer revaklarda ve iç mekandaki giriş açıklığında rastlanmaktadır. Revakları Bursa kemerli olan yapılar, Şehzade Ahmet ve Şehzade Mahmut Türbesidir. İç mekan'daki giriş açıklığı bursa kemerli olan örnek ise Şehzade Ahmet Türbesidir (Resim 4). Bursa kemerli giriş, İstanbul Eyüp Siyavuş Paşa (Demiriz 1989:71) ve Ankara Karacabey Türbesinde görülmektedir (Aslanoğlu 1988: 37).

Yuvarlak kemer; incelenen örneklerde XIX. yüzyıl yapılarında rastlanmaktadır. Osmangazi, Orhangazi ve Emir Sultan Türbesinin pencere alınlıkları ve girişlerinde görülmektedir. Osmanlı sanatında yuvarlak kemerli yapılara Nuruosmaniye (Önkal 1992: 217) ve II. Mahmut Türbesi örnek olarak verilebilir (Aslanapa 2004: 594).

5. Kasnak:

Gövdeden kubbeye geçişte en önemli mimari öğelerden biri kasnaktır. Kasnak, Osmanlı türbe mimarisinde yaygın olarak kullanılırken, Anadolu Selçuklu döneminde az sayıda türbede tercih edilmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde kasnağı olan yapıya Emir Saltuk Türbesi örnek verilebilir (Önkal 1992: 19).

Bursa İlinde XVI. yüzyıldan sonra yapılan türbeler arasında kasnağı olan yapı sayısı sekizdir. Bu yapılar Şehzade Ahmet, Mükrime Hatun, Hatice Sultan, Gülrüh Sultan, Şirin Hatun, Selahattin Efendi, Emir Sultan ve Osmangazi Türbesidir. Şehzade Ahmet, Emir Sultan ve Osmangazi Türbesinde sekizgen gövde üzerine; Hatice Sultan, Mükrime Hatun, Gülrüh Sultan, Selahattin Efendi ve Şirin Hatun Türbesi ise kare gövdenin üzerine

sekizgen kasnağa yer verilmiştir. Hatice Sultan Türbesi'nin kasnağı; asli haliyle onaltıgen iken, onarımlarla sekizgen yapılmıştır (Gabriel 1958: 162).

Kasnaksız olup, üzeri kubbe veya düz tavanla örtülü türbe sayısı altıdır. Sekizgen gövde üzerine oturmalarına karşın kasnağa yer verilmemiş örnekler Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmut ve Pir Emir Türbeleridir. Kare planlı olup, kasnaksız kubbeyeyle örtülü yapı Esir Dede Türbesidir (Resim 81). Şeyh Muhiddin Üftade Türbesi kare plan, Yeşil (Güranlı) Türbesi ise düzgün olmayan dörtgen üzeri düz tavanla örtülüdür.

Katalog'da incelenen türbelerin altısının kasnağında pencere bulunmaktadır. Bu yapılardan Şehzade Ahmet, Mükrim Hatun, Güruh Sultan, Şirin Hatun ve Selahattin Efendi Türbesinde sekizgen kasnağın her kenarında birer pencere yer verilirken, Hatice Sultan Türbesinde ise sadece üç pencere vardır.

6. Geçiş Unsurları:

Kare mekandan kubbeli mekana geçiş sağlayan elemanlardan biri olan tromp, mekanın köşelerine yerleştirilerek sekizgen olmasını da sağlar. İran kökenli olan bu mimari eleman Osmanlı mimarisine Anadolu Selçuklular vasıtasıyla geçmiştir. Anadolu Selçuklu sanatında tromplu geçiş unsuru Kayseri Hasbek, (Çakmaklı 1999: 227) Sivas İzzeddin Keykavus ve Konya Hoca Fakih Türbesinde görülmektedir (Önkal 1992: 463).

Anadolu Selçuklularda geçiş unsuru olarak tromp daha fazla kullanılırken, Osmanlı sanatında pandantif daha yaygındır (Tuncer 1986: 293). Erken Osmanlı'da pandantif geçişli örnekler, İznik Sarı Saltuk, (Eker 2007: 125) Bursa Devlet Hatun (Kılıcı 2007: 167) ve Edirne Şehzade Selim Türbeleri; (Özkan 1995: 40) Anadolu Selçuklular dönemi pandantif geçişli türbelere ise Konya II. Kılıçarslan ve Erzurum Padişah Hatun örnek olarak verilebilir (Önkal 1992: 462).

Katalog'da incelenen örneklerden Güruh Sultan ve Mükrim Hatun Türbelerinin kubbeye geçişleri trompla sağlanmaktadır. Güruh Sultan Türbesi, diğerlerinden farklı olarak trompların içi mukarnaslı yapılmıştır (Resim 65). Erken Osmanlı sanatında mukarnas tromplu geçiş unsuruna Bursa II. Murad ve Alaaddin Türbesinde görülmektedir.

Türk üçgeni, Osmanlı mimarisinin erken dönemlerinde yaygın kullanılan geçişlerinden biridir. Erken Osmanlı Türbelerinde Türk üçgeni Bursa Gülşah Hatun, İznik Çandarlı Halil, (Eker 2007: 135) Seydişehir Halife Sultan (Danışık 2007: 40) ve Bursa Devlet Hatun Türbesinde yer verilmiştir (Kılıcı 2007: 167). Anadolu Selçuklularda Kayseri Şadgeldi Türbesinde; (Çakmakoglu 2009: 227) Beylikler Devrinde, Manisa Yedi Kızlar Türbesinde görülmektedir (Acun 1996: 404). Bursa'daki incelenen örneklerden ise Hatice Sultan ve Eskici Mehmet Dede Türbesi üçgen geçişlere sahiptir.

7. Örtü:

Anadolu türbelerinin örtü biçimi, plan şemasına göre değişiklik arz eder. Eyvan tipi türbeler; dikdörtgen olmasından dolayı genellikle tonozla örtülü iken, daire ve kare planlı türbeler ise kubbeye örtülüdür.

Anadolu Selçuklularda poligonal gövdeli yapılar, gövde yapısıyla uyumlu olarak konik külahla örtülüdür. Bu örtü biçimine örnek Erzurum Padişah Hatun ve Gümüşlü Kümbet söylenebilir (Önkal 1996: 457). Erken Osmanlı devri türbelerinde ise kubbe ön planda olmasına rağmen içten ve dıştan konik külahla örtülü örnekler de bulunmaktadır. Bu yapılara Bursa Mustafa Kemal Paşa'daki Lala Şahin Paşa ve Bursa Saraylılar Türbesi örnek verilebilir.

Katalog'da incelenen örneklerin onbeşi kubbeye örtülüdür. Bu türbelerin sekiz tanesi kare, altısı sekizgen ve biri altıgen gövde üzerine kubbe yapılmıştır. Kare gövde üzerine oturanlar Gülruh Sultan, Şirin Hatun, Mükrimine Hatun, Hatice Sultan, Eskici Mehmet Dede, Keles Selahattin Efendi, Esir Dede ve Orhangazi Türbeleri; sekizgen gövde üzerine Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmut, Pir Emir, Emir Sultan ve Osmangazi Türbeleri; altıgen gövde üzerine ise Şeyh Müftü Türbesidir.

Kubbe dışında düz tavanla örtülü olan ve örtü kısmı günümüze ulaşamayan örneklerde bulunmaktadır. Düz tavanla örtülü olanlar; Yeşil Güranlı ve Şeyh Muhiddin Üftade Türbesidir. Ahşap çatıyla örtülü olanlar Kurtçu Mehmed Efendi Türbesidir.

Türbelerin örtüsü olduğu bilinmesine rağmen günümüze ulaşamayan örnekler bulunmaktadır. Bu yapılar Abdülrezzak, Alaattin Mısri, Selimzade, Altıparmak, Musa Baba ve Huysuzlar Türbeleridir. Şeyh Abdülazia Türbesi ise tonozla örtülüdür.

8. Mihrap:

Mihrap, dini yapılarda namaz kılmak için kible yönünü gösteren mimari bir elemandır (Diez -Aslanapa 1960: 294). İslamiyetin başlangıç yıllarından itibaren kible duvarında nişten ibaret olan mihraplar, zamanla bir cephe düzeni meydana getirecek şekilde tasarlanarak gerek şekil gerekse süslemeleri bakımından İslam sanatı içinde dini mimarinin en önemli elemanlarından biri haline gelmiştir (Bakırer 1976: 125).

Anadolu Selçuklu döneminde türbe mihrapları genellikle yarım daire ve bezemesizdir. Ancak Kayseri Hunat Hatun ve Develi Seyyid Şerif Türbeleri bezeme bakımından oldukça gösterişli önemli örneklerdendir (Önkal 1996: 463).

Katalog'da incelenen türbelerin dördünde mihrap bulunmaktadır. Mihraplardan; Şehzade Ahmet, Gülruh ve Mükrim Hatun Türbeleri dikdörtgen planlı ve mukarnas kavsaralı; Hatice Sultan Türbesi ise dikdörtgen planlı sivri kemerlidir. Erken Osmanlı devrinde dikdörtgen planlı ve mukarnas kavsaralı örnekler oldukça azdır. Bu tip mihraplar Bursa Yeşil ve Hamza Bey Türbesinde rastlanmaktadır.

D) Süsleme:

1. Kalemîşi:

Türk sanatında; cami, türbe, mescit, saray, kasır, köşk, yalı gibi sivil ve dini mimariyi oluşturan binaların iç duvarlarını kubbelerini ve tavanlarını süslemek amacıyla sıva, ahşap, taş, bez ve deri gibi malzemeler üzerine renkli boyalar ve bazen de altın varak kullanılarak kalem tabir edilen ince fırçalarla yapılan bezemelere kalem işi, bu sanatı uygulayan sanatkara da kalemkar veya nakkaş denir (Arseven 1983: 916). Kalemîşleri uygulandığı malzemeye göre sıva üstü, taş üstü, mermer üstü, ahşap üstü, bez üstü, deri üstü ve malakari olmak üzere yedi ana başlıkta toplanabilir.

Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı devrinde en çok kullanılan süslemelerden olmasına rağmen neme karşı dayanıksız olması ve onarımlar esnasında sıvanması sonucu birçoğu günümüze gelememiştir.

Anadolu Selçuklular ve Beylikler dönemine ait yapılarda, genellikle taş, sıva ve ahşap malzemeler üzerine uygulanmış kalem işi örnekleri bulunmaktadır. Anadolu Selçuklular devrinden günümüze çok sayıda kalem işi süslemeli türbe ulaşmamıştır. Bu dönemde görülen kalem işi süslemelere Akşehir Emir Yavtaş ve Ahlat Buğatay Aka Türbesi örnek olarak verilebilir (Acun 1996: 217). Beylikler Devrinde ise kalem işi Manisa İshak Çelebi Türbesinde görülmektedir.

Erken Osmanlı Devri türbelerinin iç mekanında kalem işi süslemeler önemli bir yere sahiptir. Bu dönemden günümüze gelen en eski kalem işi örnek İznik Kırkkızlar (Kırgızlar) Türbesidir (Demiriz 1979: 573). Ancak günümüze bu türbeden kalem işi süsleme ulaşmamıştır. Bu örneğin dışında Bursa Cem Sultan, Hatuniye ve II. Murad Türbesinde de kalem işi süslemeler bulunmaktadır

Çalışma kapsamında incelenen yapılardan Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmut, Mükrime Hatun, Gülrüh Sultan, Şirin Hatun, Osmangazi, Orhangazi ve Emir Sultan türbelerinde kalem işi bezemeler görülmektedir. Bu türbelerde ağırlıklı olarak bitkisel süslemeye yer verilmiş olup, geometrik süsleme daha azdır. Bitkisel süslemelerde; vazodan çıkan selvi ağacı, palmet, sekiz parçalı çiçek, kurdela, gülbezek, kıvrık dal ve yapraklara yer verilirken geometrik süslemeler eşkenar dörtgen, üçgen, daireler, sekiz ve altı kollu yıldızlardan oluşmaktadır.

Şehzade Ahmet Türbesi'nin; kubbe'de ve iç mekandaki giriş açıklığında sıva üzerine kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Bu süslemelerde kıvrık dal ve "S" kıvrımlı bitkisel bezemeler görülmektedir (Resim 10). Kıvrık dal süslemeleri Ankara Poyracı Mescidinde, (Uysal 2002: 588) ve Bursa Cem Sultan Türbesinde görülmektedir.

Şehzade Mustafa Türbesinde; sekizgen yapının her kenarında sıva üzerine kalem işi süslemeler yer verilmiş olup, sivri kemer içerisine alınmıştır. Bu süslemeler vazodan çıkan selvi ağacı, kıvrık dal ve rozet çiçeklerinden oluşan bitkisel bezemelerden

oluşmaktadır (Resim 21). Erken Osmanlı sanatında vazo içinden çıkan selvi ağacı motiflerine Bursa II. Murad ve Cem Sultan Türbesinde görülmektedir.

Şehzade Mahmut Türbesinin kubbe, pencere ve kemer alınlıklarında sıva üzerine selvi ağacı, palmet ve kıvrık dal motiflerinden oluşan kalemişleri bulunmaktadır (Resim 33). Bu süslemeler Bursa Şehzade Mustafa ve II. Murad Türbesindeki kalemişleriyle benzerlik gösterir.

Mükrime Hatun Türbesinde; sıva üzerine bitkisel süslemenin yanısıra geometrik bezemelere de yer verilmiştir. Bu süslemelerde üçgen, kare ve altıgen şekillerden oluşmaktadır (Resim 43). Türbe’de yer alan kandil motiflerinin benzer örneği Bursa Hüma Hatun Türbesinde görülmektedir.

Şirin Hatun Türbesinin batı, güney ve doğu duvarında sıva üzerine bitkisel ve geometrik kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Bitkisel süslemelerde yapının tüm cephesini saran palmet motifine, geometrik süslemelerde ise baklava motifine yer verilmiştir (Resim 52). Sıva üzerine yapılmış palmet motifi Bursa II. Murad ve Cem Sultan Türbesinde görülmektedir.

Gülrüh Sultan Türbesinde sıva üzerine geç ve erken döneme ait kalemişi süslemeler bulunmaktadır. Geç dönem kalemişlerinde mihrap’ta perde motifine ve pencere alınlıklarında “S” kıvrımlarıyla yapılmış buket halinde bitkisel süslemelere yer verilmiştir (Resim 64). Erken dönem kalemişleri ise trompların üst kısmındaki palmet, rumi ve lotuslardan oluşan bitkisel süslemeli kompozisyonlarda bulunmaktadır. Buket halinde geç dönem kalem işi süslemelerin benzer örneğine Eyüp Mihrişah Sultan Türbesinde rastlanmaktadır (Demiriz 1989: 62).

Osmangazi Türbesi; kubbe, kasnak ve pencere alınlıklarında sıva üzerine kalem işi süslemeler yer almaktadır. Kubbe’de, panolar halinde çok kollu rozet çiçeği ve çelenk motiflerinden oluşan süslemelere yer verilmiştir. Kasnak’ta bitkisel unsurlarla meydana getirilen kartuş şeklinde süslemeler ve iç içe girmiş çok kollu geometrik kompozisyonlara yer verilmiştir. Pencerelemin alınlıklarında perde motifine yer verilirken, iç sövelerinde oval bir madalyona rastlanmaktadır. Madalyonun üst kısmında içerisinde bitkisel süslemelerin

olduğu vazo şeklinde motif görülmektedir (Resim 128). Perde motifine Aydın Cihanoğlu Camisinde son cemaat yeri batı duvarındaki mihrabiye üzerinde yer verilmiştir (Arık 1988: 30). Muğla Şeyh Camisi ise “C” kıvrımları kıvrık yaprak ve dallardan oluşan madalyona yer verilmiştir (Arık 1988: 53).

Orhangazi Türbesinde; pendentif, ve pencere alınlıklarında sıva üzerine kalem işi süslemeler görülmektedir. Pendentif ve pencere alınlıklarında madalyonu iki yandan kuşatan Barok karakterli akant yapraklarından oluşan süsleme bulunmaktadır (Resim 137). Ayrıca kubbe ve tonozların birleştiği yerlerde de kıvrık dal motifli kalem işi süslemelere rastlanmaktadır (Resim 138). Batılılaşma devri yapılarından Muğla Kurşunlu Camisiyle kıvrık dal ve çiçeklerin oluşturduğu buket içinde süslemeler bakımından benzerlik gösterir (Arık 1988: 55).

Emir Sultan Türbesinin; kubbe, revak ve pencere alınlıklarında kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Pencere alınlıklarında mermer üzerine, revak ve kubbede ise sıva üzerine yapılmıştır. Pencere alınlıklarındaki dikdörtgen panolarda rumi motiflerden oluşan kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Revakların tonoz örtüsündeki madalyonların içinde oniki kollu yıldız, yıldızların etrafında ise rumilerden oluşan bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Sekizgen kasnak üzerine oturan kubbe, sekiz parçalı bir düzenleme gösterir (Resim 150). Bu sekiz parçanın her birinde kıvrık dal şeklinde yapılmış rumilerden oluşan bitkisel bezemeler bulunmaktadır (Resim 151). Palmet, rumi ve kıvrık dallardan oluşan bitkisel süsleme Eyüp Ferhat Paşa Türbesi’nin kubbesinde görülmektedir (Demiriz 1989: 35).

2. Çini:

Bir çeşit beyaz topraktan yapılan ve fırında pişirilen levha biçiminde bir yüzü renkli ve sırlı keramik işlerine çini denir (Arseven 1983: 410). Çini, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devri türbelerinde önemli gelişim sağlamıştır. Anadolu Selçuklu döneminde çiniler; sır altı, lüster, minai, tek renk sırlı, tek renk sırlı yaldızlı, çini mozaik ve kabartma tekniğinde erken Osmanlı sanatında ise renkli sır, sır altı, tek renk sırlı, tek renk sırlı yaldızlı ve çini mozaik tekniğinde çiniler üretilmiştir. Anadolu Selçuklularda çini bezemeli örnekler Konya II. Kılıçarslan, (Öney-Çobanlı 2007: 32) Sivas I. Keykavus, (Öney-

Çobanlı 2007: 34) Tokat Ebul Kasım (Önköl 1996: 251) ve Konya Sahip Ata Türbesi söylenebilir (Önköl 1996: 369).

Beylikler devri çiniliği, Selçuklu çini sanatı etkilerini taşımakla birlikte aynı zenginlikte değildir. Bu dönem yapılarından Kayseri Sırçalı Kümbet (Aslanapa 1999: 203) Birgi Aydınolu Mehmet Bey (Ünal 2001: 119) Karaman Alaaddin Bey (Öney 2007: 40) Kütahya II. Yakup Bey (Uysal 2006: 164) ve Konya Cemal Ali Dede Türbelerinde çini süslemeye yer verilmiştir (Öney 2007: 40).

Erken Osmanlı devri türbelerinde çini süsleme oldukça yaygındır. Bu devrin en önemli örneği renkli sır tekniğinin kullanıldığı Bursa Yeşil Türbesi'dir. Bu örneğin dışında Eyüp Sultan ve Cem Sultan Türbeleri çini bezemenin görüldüğü önemli örneklerdendir.

XVI. yüzyıldan sonraki Bursa Türbelerinin beşinde mavi-beyaz sır altı tekniğinde çini süslemeler bulunmaktadır. Bu süslemeler Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmut, Abdülrezzak ve Hatice Sultan Türbesinde rastlanmaktadır. Bu yapılardan Abdülrezzak ve Hatice Sultan Türbesi asli halinde çini olduğı bilinirken çinileri günümüze ulaşmamıştır.

Muradiye Türbelerindeki örneklerde çini süslemeler türbelerde yaklaşık iki metre kadar devam etmiş olup, dikdörtgen panolar, mihrap ve alt pencerelerin üst kısmında sonlanmıştır. Bitkisel süslemelerde; papatya, karanfil, zambak ve palmet motiflerine yer verilirken, geometrik süslemelerde altıgenler kullanılmıştır.

Şehzade Ahmet Türbesinin iç mekanında mihrap ve mihrabın etrafında dikdörtgen şeklindeki plakalarda çini görölmektedir. Bu çini plakalarda, lacivert ve firuze renklerle oluşturulan altıgen şeklinde geometrik kompozisyona yer verilmiştir (Resim 8). Mihrabın iki yanında ise altıgenlerin birleşmesinden oluşan papatya motifi bulunmaktadır. Dikdörtgen çini plakaların etrafını çevreleyen şerit halindeki bordürde ise beyaz zemin üzerine, mavi renkli sır altı tekniğinde palmet, rumi ve şakayıklardan oluşan süsleme yer alır. Tek renk sırlı altıgen çinilere Bursa Yeşil Türbe'nin sandukalarında görölmektedir.

Şehzade Mustafa Türbesi'nde çiniler alt pencerelerin üzerindeki yazı kuşaklarında ve dikdörtgen panolarda bulunmaktadır. Panolardaki süslemelerde; beyaz zemin üzerinde lacivert, firuze, yeşil, kırmızı renklerle lale, sümbül, karanfil ve zambak motiflerine yer verilmiştir (Resim 20). (Çizim 3-4). İlk bordürde lacivert zemin üzerine beyaz yeşil firuze renklerle şakayık ve şemse motiflerinin atlamalı olarak yerleştirildiği aralarda da nar çiçeği ve yapraklar görülmektedir. İkinci bordürde ise kobalt mavisi zemin üzerine beyaz kırmızı ve yeşil renkli şakayık ve rozet çiçeklerinin aralarına lale motifleri kullanılmıştır. Lale ve karanfil motiflerinin görüldüğü yapıya III. Murad ve I. Ahmet Türbesi örnek olarak verilebilir.

Şehzade Mahmut Türbesinde çiniler alt sıra pencereleri sonuna kadar devam etmekte olup, yapının tüm duvarlarını kuşatmaktadır (Resim 31). Bu süslemelerde altıgenlerden oluşan tek renk sırlı, altın yaldızlı baskı tekniğiyle lacivert ve firuze renklerle yapılmıştır. Altıgenlerin ortasında dairelere yer verilmiş, daire içinde ise çiçek ve rumi motiflerine rastlanmaktadır (Çizim 6). Sır altına mavi-beyaz bordürlü çinilerde ise bulut, rumi, şakayık ve çiçek motifleriyle bezenmiştir. Tek ren sırlı yaldızlı çinilere 15. yüzyılın ikinci yarısında Bursa Şehzade Cem Türbesi iç mekân duvarları ve pencere alınlıklarında ve Bursa Yeşil Türbe'de iç mekanının kuzey cephesindeki duvarda görülmektedir.

3. Taş:

Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde en çok tercih edilen malzemelerden biri taştır. Özellikle Anadolu Selçukluların hakim oldukları coğrafya'da taşın bol miktarda bulunması yapıların inşasında ve süslemesinde önemli rol oynamıştır. Taş süsleme; Anadolu Selçuklu Türbelerinde Divriği Sitte Melik, Amasya Halifet Gazi, Konya İzzeddin Keykavus ve Tercan Mama Hatun Türbesinde görülmektedir. Bu türbelerde geometrik süsleme hakimdir. Bitkisel süsleme ise Kayseri Hunad Hatun, Döner Kümbed, Seyyid Şerif ve Niğde Hüdavend Hatun Türbesinde bulunmaktadır (Önköl 1996: 465). İlgin Şeyh Bedrettin Türbesinin kuzey cephesinde ve Niğde Hüdavend Hatun doğu cephesinin kemer köşeliğinde insan başlarına yer verilmiştir (Yalçınkaya 2007: 158-170).

Erken Devir Osmanlı'da taş işçilik; kabartma, renkli taş kakma ve şebeke olarak gruplara ayrılmaktadır (Demiriz 1989: 11). Bu dönem yapılarında taş işçilik Bursa II.

Murad ve Lala Şahin Paşa Türbesinde rastlanmaktadır. II. Murad Türbesinin sütun başlık ve kaidelerinde akant yapraklı süslemelere, Bursa Mustafa Kemalpaşa'daki Lala Şahin Paşa Türbesinin doğu pencerelerin lentolarında ise dini içerikli yazılar yer almaktadır (Özbek 2002: 647).

Bursa'da incelenen örneklerin altısında taş süsleme bulunmaktadır. Taş süslemeler; genellikle yapıların girişlerinde görülmekte olup, geçme motiflerden oluşmaktadır. Bu yapılar Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmut, Mükrim Hatun, Şirin Hatun ve Osmangazi Türbeleridir. Ayrıca Şehzade Ahmet Türbesinde revakları taşıyan ayaklarda kabartma şeklinde, Şehzade Mahmut Türbesi girişindeki basık kemeri taşıyan ayaklarda ise dikdörtgen çerçeve içinde palmet motiflerine yer verilmiştir (Resim 29). Kare çerçeve içine alınmış palmet ve rumi motifleri Edirne Gazi Mihal Camisinde ve İstanbul Firuz Ağa Camisi taçkapı sövelerinde yer almaktadır (Çakmak 2001: 195).

Şehzade Mustafa Türbesinin sivri kemer açıklığında ve Şirin Hatun türbesinin giriş kapısında taş süsleme bulunur. Şehzade Mustafa Türbesi sivri kemer açıklığında iki renkli taşlarla oluşturulmuş süslemeler görülmektedir. Şirin Hatun'a ait basık kemerli girişin üzerinde ise palmet motiflerinden oluşan taş süsleme dikkat çeker (Resim 50). Palmet motifli taş süsleme İzmir Kemalpaşa Hamza Baba Türbesi giriş açıklığı üzerinde (Daş 2003: 425) Tokat Hatuniye ve Amasya II. Beyazıd Cami taç kapılarındaki kuşatma kemerlerinde bulunmaktadır (Çakmak 2001: 195).

4. Ahşap:

Anadolu Türk Sanatında önemli bir yere sahip olan ahşap işçilik, Anadolu Selçuklular ve Osmanlılar döneminde gelişimini devam ettirmiştir. Anadolu Selçuklularda künde-kari, oyma, kabartma, şebekeli oyma ve boyama; Osmanlılar döneminde ise ahşap işçilikte sedef, mozaik, kakma ve künde-kari tekniği kullanılmıştır.

Anadolu Selçuklu yapılarında ahşap işçiliğe Akşehir Seyit Mahmut Hayrani ve Konya Mevlana Türbesi kapı ve pencere kanatları örnek olarak verilebilir (Önkal 1996: 470). Erken Osmanlı döneminde ise Bursa Yeşil Türbe'nin künde-kari tekniğinde yapılmış

kapı ve pencere kanatları ahşap işçiliğın görüldüğü önemli örneklerdendir (Bozer 2002: 915).

XVI. yüzyıl Bursa Türbelerinde ahşap süsleme, kapı ve pencere kanatlarında görülmektedir. Ahşap kapı kanatlarına altı türbede yer verilmiş olup, kündekari tekniğindedir. Bu yapılar Şehzade Ahmet, Şehzade Mahmut, Şehzade Mustafa, Şirin Hatun, Mükrime Hatun ve Gülrüh Sultan Türbelerinde bulunmaktadır. Osmangazi ve Hatice Sultan Türbesinin girişı de ahşap olmasına rağmen kündekari tekniğinde değildir. Ahşap kapı kanatları; Şehzade Ahmet, Şehzade Mahmut, Şehzade Mustafa, Şirin Hatun Türbesinde farklı büyüklükteki dikdörtgen şekillerin yatay ve dikey olarak yerleştirilmesinden, Gülrüh Sultan ve Mükrime Hatun Türbesinde ise on kollu yıldızdan gelişen geometrik süslemelerden oluşmaktadır. Erken Osmanlı yapılarından Cem Sultan Türbesi ahşap kapı kanatları on kollu yıldız ve beşgenlerden, Gülşah Hatun Türbesi ise dikdörtgenlerin şekillerin yatay ve dikey olarak yerleştirilmesinden oluşmaktadır.

Pencere kapaklarındaki ahşap süsleme altı yapıda görülmektedir. Bu yapılar Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa, Şehzade Mahmut, Mükrime Sultan, Şirin Hatun ve Gülrüh Sultan'dır. Pencere kapaklarının tümü alt ve üstü kare, ortası dikdörtgen silmelerden oluşmaktadır.

5. Tuğla:

Tuğla, Türk sanatında en çok kullanılan süsleme şekillerindendir. Bu süsleme genellikle türbelerin pencere alınlıkları, kasnak, mihrabiyeler ve girişlerde yer verilmiştir. Anadolu Selçuklular zamanında tuğla malzeme yerini taşa bıraksa da tuğla süslemeli örnekler bulunmaktadır. Bu süslemelere örnek olarak Niksar Kırkkızlar ve Kemah Mengücek Gazi Türbesi söylenebilir (Önköl 1996: 467).

Erken Osmanlı sanatında tuğla süsleme; on dört örnekte yer verilmiş olup, türbelerin yedisinin tuğla süslemesi pencere alınlıklarındadır. Pencere alınlığı tuğla bezemeli yapılara Bursa Gülçiçek Hatun, İshak Paşa, Karacabey ve Abdülatif-i Kudsi Türbesi örnek olarak verilebilir.

Katalog'daki türbelerin yedisinde tuğla süsleme bulunmaktadır. Bu süsleme pencere alınlıkları, taç kapılardaki sivri kemerler ve kasnakta görülmektedir. Pencere alınlıklarındaki süslemeler; Şehzade Ahmet, Şehzade Mahmud, Şirin Hatun, Gülrüh Sultan, Pir Emir, Esir Dede ve Şeyh Muhiddin Üftade Türbelerinde yer almaktadır. Bu süslemeler tuğlaların dikey olarak yerleştirilmesinden oluşmaktadır. Bu süslemenin benzer örnekleri Bursa Gülşah Hatun, Hatuniye, II. Murad ve Cem Sultan Türbesinde görülmektedir.

Taç kapıdaki süslemeler kemer üzerinde yer almaktadır. Bu süslemeler pencere alınlıklarındakiyle benzer şekilde olup, Gülrüh Sultan ve Şirin Hatun Türbesinde rastlanmaktadır. Bu süslemelerin benzer örneği Bursa Gülşah Hatun ve Hatuniye Türbesinde görülmektedir.

Kasnakta tuğla süslemeler üç türbede yer verilmiştir. Şirin ve Gülrüh Hatun Türbesinde tüm yapıyı çevreleyen meandır motiflerinden, Şehzade Ahmet Türbesi ise palmet ve Süleyman mühründen oluşmaktadır (Resim 7).

6. Sanduka Şebekeleri ve Örtüleri

Sanduka Şebekeleri, sandukanın çevresini kuşatarak ona mekandan ayrı bir yer vermek, sandukaya belli bir ölçüyle yaklaşabilmek, saygı ve sevgiyle sandukanın çevresinde dolaşabilmek ve dua etmek için duracak yeri ince bir uyarıyla belirtmek ve sandukayı estetik yaklaşımla süslenmiş sıcak bir çerçeve ile kuşatmak amacıyla oluşturulmuştur.

Sanduka Şebekelerinin ağaç ve metal malzemeden yapılmış örnekleri bulunur. Bu örneklerin dışında sedef, bağa, fildişi ve taş gibi süsleyici öğeler de kullanılmaktadır (Barışta 2005: 465).

Katalog'da incelenen örneklerden Osmangazi, Orhangazi ve Emir Sultan Türbesinin sandukalarının etrafı parmaklıklarla çevrilidir.

Osmangazi Türbesi sanduka şebekeleri ahşap üzerine sedef kakmalı olarak yapılmıştır. Sanduka'da, oval madalyonlar içinde ve aralarında akant yapraklarından oluşan süslemelere yer verilmiştir (Resim 128). Madalyonların alt, üst ve iç kısımlarında kabalar, yanlarda ise kare içinde sekiz kollu yıldızlar görülmektedir. Osmangazi Türbesinin sedef kakmalı sanduka şebekelerinin benzer örneği İstanbul Türbeler Müdürlüğü Arşivindeki sanduka parçalarında rastlanmaktadır (Barışta 2005: 475).

Orhangazi Türbesi sanduka şebekeleri bezemesiz ve pirinç parmaklıklı olarak yapılmıştır. Pirinç parmaklıklı yapılmış olması bakımından Bursa I. Murad ve İstanbul Karaca Ahmet Türbesiyle benzerlik gösterir.

Emir Sultan'a ait metal malzemeden yapılmış sanduka şebeklerinde rozet çiçeğinin alt ve üst kısımlarında yer alan yaprak motifli bitkisel süslemelerden oluşmaktadır (Resim 153). Bitkisel bezemeli yaprak ve çiçek motifli olarak yapılmış sanduka şebekelerine İstanbul I. Ahmet, Ulviye Sultan, Gülcemal Hanım ve Nergizev Hanım Türbesi örnek olarak verilebilir (Barışta 2005: 476).

Sandukaların üzerine yeşil renkli çuhadan veya o devrin ağır kumaşlarından üzeri sırma ile ayet ve hadis işlenmiş örtülere puşide denir (Alakuş 1990: 120). Toplumun bilgi, beğeni, uğraş ve kültür düzeyi hakkında ipuçları veren puşidelerin bitkisel, yazılı, nesnel ve karışık bezemelerle yapılmış örnekleri bulunmaktadır. Konya Mevlana Müzesindeki 638 envanter numaralı puşide levhasında pek çok işleme sikke formunda verilmiştir (Barışta 1996 :143).

Osmanlılar döneminde puşidelerin en önemli örnekleri Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, I. Ahmet ve IV. Murad Türbesi puşideleridir. I. Ahmet Türbesi sanduka örtüsü altın ve gümüş simle kâbenin temsili resmi, IV. Murad Türbe örtüsü ise yeşil atlas üzerine altın sırma ile işlenmiştir (Alakuş 1990: 120).

Osmangazi, Pir Emir, Yeşil Güranlı ve Şehzade Mustafa Türbelerinde sandukaları üzerinde puşideler bulunmaktadır. Ancak bu örtülerden Osmangazi Türbesi hariç, diğerlerinin orijinal olup olmadıkları konusunda herhangi bir bilgi bulunmaz. Orhangazi Türbesinin sanduka örtüsü ise çalınmış olup, yeniden yapılmaktadır.

Osmangazi Türbesi'nin sandukası üzerindeki sırma işlemeli kadife örtüde Arapça yazılarla stilize edilmiş yaprak motifli bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Bu örtünün motif olarak benzer örneği I. Murat Türbesinde görülmektedir.

SONUÇ

Roma, Bizans ve Osmanlı devleti egemenliğinde kalan Bursa, tarihin her döneminde siyasi, kültürel ve ekonomik alanda önemini korumuştur. Osmanlı devletiyle birlikte başkent olan Bursa'nın sanatsal faaliyetleri artmış, özellikle dini mimari'de önemli yapılar meydana getirmişlerdir.

Bursa'da dini mimaride gelişim gösteren yapı birimlerinden biri türbelerdir. Bursa türbeleri, erken dönem Osmanlı türbe mimarisinin ilk örneklerinin verildiği ve İstanbul'daki klasik Osmanlı türbe mimarisinin oluşmasında özel bir yere sahiptir.

“Bursa İlinde Türbeler (XVI.-XIX. Yüzyıl)” adlı çalışmada yirmi beş türbe ele alınmıştır. Bu türbelerden on tanesi asli haliyle, beşi mezar, bir tanesinden günümüze hiçbir iz kalmamış, dokuz tanesi de asli halini yitirmiş vaziyettedir. Türbelerin sekiz tanesi kare, altı tanesi dikdörtgen ve sekizgen, birer örnek ise altıgen ve münferit planlı yapılmıştır. Ayrıca günümüze mezar olarak ulaşan Abdülrezzak ve Selimzade Türbelerinin planı hakkında ise bilgi yoktur. Günümüze hiçbir iz kalmayan Altıparmak Türbesi'nin de planı bilinmemektedir.

Türbeler arasında en dikkat çeken örnekler Muradiye Türbeler topluluğunda yer almaktadır. Bu türbeler birbirine yakın yıllarda yapılmış olmalarına rağmen şehzadelere ait olanlar hükümdar eşi veya kızları için yapılan türbelerden plan, mimari, süsleme ve malzemenin kullanımı açısından daha ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Şehzade Ahmet, Şehzade Mustafa ve Şehzade Mahmut Türbeleri gerek çini ve kalem işi süslemelerde gerekse mermer malzeme ve sekizgen planlı olarak yapılmış olması bakımından İstanbul'daki padişah için yapılan türbelerle yarışacak düzeydedir.

İncelenen örnekler arasında Osmangazi, Orhangazi ve Emir Sultan Türbeleri 1855 Bursa depreminde zarar gördükten sonra XIX. yüzyılda yenilenmiştir. Bu türbeler erken Osmanlı döneminde yapılmış olmasına rağmen XIX. yüzyıl özelliklerine sahip olduğu için katalog'da yer verilmiştir.

Asli haliyle günümüze ulaşan türbelerin yedisi hanedan üyelerine aittir. Bu türbeler taş-tuğla malzemeden yapılmıştır. Hanedan üyeleri dışındakiler ise malzeme bakımından genellikle moloz taş ve moloz taş-tuğladan yapılmış olmalarından dolayı büyük bir kısmının örtüsü ve duvarları günümüze kadar sağlam gelememiştir. Günümüze gelen örnekler ise onarımlarla asli halini yitirmiş durumdadır. Türbe duvarlarının sekizinde taş-tuğla, beşinde kesme taş, ikisi yalnız moloz taş, biri ahşap ve dördü moloz taş-tuğladan inşa edilmiştir. Türbelerin beş tanesi ise mezar olarak günümüze ulaşmasından dolayı malzemesi hakkında bilgi yoktur.

Türbelerdeki pencere düzenleri gövdenin formuna ve yapının büyüklüğüne göre değişmektedir. Kare planlı yapılarda pencereler yatay sırada yerleştirilmiş olup, türbenin boyutuna göre değişmektedir. Bu plan şemasının çoğunda her kenarda ikişer pencereden oluşurken, cephelerde bir, üç, dört ve beş pencerenin olduğu yapılar da bulunmaktadır. Sekizgen planlı yapılar ise genellikle düşey formu ve her kenarda ikişer pencerelidir.

Erken Osmanlı döneminde türbelerinde de yaygın olarak kullanılan revak ve taç kapılar incelenen örneklerde genellikle hanedan üyelerine ait türbelerde görülmektedir. Revak yedi, taç kapı ise dört örnekte mevcuttur. Revaklardan üç tanesi, üç bölümlü; iki tanesi ise tek bölümlüdür. Üç bölümlü Hatice Sultan Türbesinin revakları son cemaat yeri şeklinde yapılmıştır. Taç kapıların ise üç tanesi sivri, biri ise yuvarlak kemerli yapılmıştır.

Türbeler genellikle kubbeyle örtülüdür. Kubbeyle örtülü türbe sayısı onbeş, düz tavanlı iki, tonozlu ve ahşap bir ve günümüze ulaşamayan ise altı yapı bulunmaktadır. Kubbeyle örtülü yapıların altısı kare, sekiz tanesi sekizgen ve bir örnek altıgen planlı yapılmıştır. Düz tavanlı yapıların ise biri düzgün olmayan dörtgen, diğeri ise kare planlıdır.

Çalışmada yer alan türbelerin dört tanesinde mihrap görülmektedir. Bu mihrapların birinin kavsarası sivri kemerli, diğerleri ise mukarnas kavsaralı yapılmıştır.

XVI.-XIX. Yüzyıl Bursa Türbelerinde çini, ahşap, taş, tuğla ve kalem işi süsleme bulunmaktadır. Bu süslemeler arasında en az görülen çinidir. Çini süsleme; beş türbede görülmekte olup, günümüze ulaşan örneklerin sayısı üçtür. Türbelerin bitkisel

süslemelerinde papatya, karanfil, rumi, şakayık, zambak ve palmet motiflerine; geometrik süslemelerde ise altıgenler görülmektedir.

Kalem işi süsleme dokuz türbede görülmektedir. Bu türbelerde genellikle bitkisel süslemeye yer verilmiş olup, geometrik süsleme azdır. Bitkisel süslemelerde; vazo içinden çıkan selvi ağacı, palmet, rumi, kurdela, gülbezek, kıvrık dal ve yapraklara yer verilirken geometrik süslemeler eşkenar dörtgen, üçgen, daireler, sekiz ve altı kollu yıldızlardan oluşmaktadır. Kalem işi süslemelerde erken Osmanlı döneminde yaygın olarak görülen palmet, rumi ve kıvrık dal motifleri de kullanılmıştır.

Anadolu Selçuklular zamanında yaygın şekilde kullanılan taş süsleme Beylikler ve erken Osmanlı'da azalmıştır. İncelenen türbelerin altısında taş süsleme bulunmaktadır. Bu süsleme genellikle yapıların girişlerinde görülmekte olup, geçme ve palmet motiflerinden oluşmaktadır.

Ahşap süsleme, kapı ve pencere kanatlarında görülmektedir. Ahşap kapı kanatlarına altı türbede yer verilmiş olup, kündekari tekniğindedir. Bu türbelerin beş tanesi dikdörtgen şekillerden, ikisi ise on kollu yıldızdan gelişen geometrik süslemelerden oluşmaktadır. Pencere kapaklarındaki ahşap süsleme altı yapıda görülmektedir. Pencere kapaklarında alt ve üst kare, ortası dikdörtgen şekilli silmelerden oluşmaktadır. Pencere kapakları ve kapı kanatlarındaki süsleme erken Osmanlı'da en yaygın örneklerdendir.

Katalog'daki türbelerin yedisinde tuğla süsleme bulunur. Tuğla süsleme pencere alınlıkları, taç kapılarındaki sivri kemerler ve kasnakta görülmektedir. Bu süslemelerde meandır, palmet, Süleyman mührü ve tuğlaların dikey olarak yerleştirilmesinden oluşmaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde yeterince kullanılmayan tuğla süsleme erken Osmanlı ve Bursa türbelerinde en çok tercih edilen malzemelerden biri olmuştur.

XVI.-XIX. Yüzyıl Bursa Türbelerinde sanduka şebekeleri ve örtüleri yaygın değildir. Sanduka şebekelerine üç, sanduka örtülerine ise dört örnekte rastlanmaktadır. Sanduka şebekelerinden Osmangazi'ye ait ahşap üzerine sedef kakmalı örnek dikkat çekicidir. Bu sanduka şebekelerinin benzer örnekleri İstanbul'daki 19. ve 20. yüzyıl hanedan üyelerine ait türbelerde yaygın olarak görülmektedir. Sanduka örtüleri ise Osmangazi Türbesi hariç

diğer örneklerin sanduka örtüleri bezeme yönünden fakirdir. Osmangazi Türbesi sanduka örtüsü sırma işlemeli kadife örtülü olup, üzeri yaprak motifleriyle süslenmiştir. Erken Osmanlı yapılarından I.Murat Türbesine ait sanduka örtüsündeki yaprak motifli bezemelerle benzerlik gösterir.

İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte ikinci merkez durumuna düşen Bursa'da, XVI. Yüzyıl ortalarına kadar anıtsal türbe yapma geleneği devam etmiştir. Bu dönemde özellikle hanedan üyeleri için yapılmış Bursa türbeleri Anadolu'daki mütevazı ölçülü yapıların aksine başkent İstanbul'daki türbelerle yarışacak düzeye ulaşmıştır. XVI. yüzyılın son çeyreğinden sonra ise Bursa türbelerinin daha çok moloztaş ve tuğla malzemedan yapılması yapıların asli haliyle günümüze ulaşmasını engellemiştir. Bu dönem türbelerinin aslına uygun onarılması ve sıva altında kalan süslemelerinin ortaya çıkarılması İstanbul'daki klasik ve geç dönem Osmanlı türbelerini daha iyi kavramak açısından önemli bir aşama olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

Anonim. *Bursa İl Yıllığı*, Bursa 1973.

Anonim. *Bursa*, Kültür Bakanlığı Tanıtma Yayınları, İstanbul 1996.

Acun, Hakkı. *Manisa 'da Türk Devri Yapıları ve Şehrin Gelişimi*, C: 2, Ankara 1996.

Acun, Hakkı. *Manisa 'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1999.

Akkılıç, Yılmaz. *Bursa Ansiklopedisi*, C: 1, İstanbul 2002.

Aksun, Ziya Nur. *Osmanlı Tarihi*, C:1, İstanbul 1994.

Alakuş, Taner. *İstanbul'daki 16-17. Yüzyıllar Arası Yaptırılan Osmanlı Padişah Türbelerinin Süslemeleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 1990.

Altınsapan, Erol. *Orta Çağ'da Eskişehir ve Çevresinde Türk Sanatı (11.-15 yüzyıllar Mimarisi)*, Eskişehir 1999.

Altıntaş, Zeynep. *Muradiye Külliyesi ve Haziresindeki Türbeler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çanakkale 2008.

Altun, Ara. *Orta Çağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet*, İstanbul 1998.

Arık, Mehmet Oluş. "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anadolu*, S: XI, Ankara 1969, 57-119.

Arık, Rüçhan. *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara 1988.

Armağan, Mustafa. *Bursa'ya Şehrengiz Osmanlı'yı Kuran Şehir*, İstanbul 2006.

Arseven, Celal Esad. “Çini” Maddesi, Sanat Ansiklopedisi C:1, İstanbul 1983.

Arseven, Celal Esad. “Kalemkar” Maddesi, Sanat Ansiklopedisi C: 2, İstanbul 1983.

Aslanoğlu, N. İnci. *Karacabey Külliyesi*, Ankara 1988.

Aslanapa, Oktay. *Mimar Sinan’ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988.

Aslanapa, Oktay. *Türk Sanatı*, İstanbul 1999.

Aslanapa, Oktay. *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 2004.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Murad Devri*, İstanbul 1972.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Fatih Devri III*, İstanbul 1973.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, İstanbul 1989.

Bakırer, Ömür. *On üç ve On dördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrablari*, Ankara 1976.

Barışta, Örcün. İşlemelerde Bazı Mevlevi Sembolleri (19. Yüzyıl-20. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluk Dönemi), *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 2, Konya 1996, 143-154.

Barışta, Örcün. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi 19. ve 20. Yüzyıl Sedef İşlerine İstanbul Türbelerinden Sanduka Parmaklıkları Örnekler, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, C: 6, Ankara 2005, 465-480.

Başol, Samettin. *Kentleşme, Ekonomi ve Sosyal Hayat Yönleriyle 17. Yüzyıl Bursa Vakıfları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2008.

Baykal, Kazım. *Bursa ve Anıtları*, Bursa 1950.

Beşbaş, Neriman; Denizli, Hikmet. *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler III*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983.

Bozer, Rüstem. “Ortaçağ Anadolu’da Türk Ahşap Sanatında Kündekari Tekniği”, *Türkler Ansiklopedisi*, C: 7, Ankara 2002, 911-916.

Cezar, Mustafa. *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul 1977.

Çakmak, Şakir. *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar*, Ankara 2001.

Çakmakoglu, Kuru Alev. *Fetih’ten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri’de Türk Devri Mimarisi*, Ankara 1999.

Çoruhlu, Yaşar. *Erken Devir Türk Sanatının ABC’si*, İstanbul 1998.

Çoruhlu, Yaşar. *Türk İslam Sanatının ABC’si*, İstanbul 2000.

Danışık, Şerife. *Seydişehir’deki Türk Devri Yapıları*, Konya 2007.

Daş, Ertan. *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri*, İzmir 2003.

Demir, Mehmet. *Osmanlı Tarihinde Çelebi Mehmed Döneminin Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Şanlıurfa 2006.

Demiriz, Yıldız. *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I, Erken Devir (1300-1453)*, İstanbul 1979.

Demiriz, Yıldız. *Eyüp’te Türbeler*, Ankara 1989.

Diez, Ernst - Aslanapa, Oktay. “Mihrap” *İslam Ansiklopedisi*, C: VIII, İstanbul

1958, 294-304.

Dostoğlu, Neslihan Türksün. *Osmanlı Döneminde Bursa*, C: 1, Antalya 2001.

Durukan, Aynur ve Diğerleri. *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler IV*,
Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1986.

Eker, Uğur. *İznik’te Türk Devri Eserleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
İstanbul 2007.

Ergenç, Özer. *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa (Yerleşimi, Yönetimi Ekonomik ve
Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma)*, Ankara 2006.

Erler, Şeref. *Bursa’da Eski Eserler Eski Şöhretler ve İlçe Çevre İncelemesi*,
Bursa 1973-1974.

Eyice, Semavi. Bursa’da Osman ve Orhangazi Türbeleri, *Vakıflar Dergisi*, S: 5,
Ankara 1962, 131-147.

Gabriel, Albert. *Bir Türk Başkenti Bursa* (çev. Neslihan Er- Hamit Er- Aykut
Kazancıgil), C:1, Paris 1958.

Godssi, Ahad Paressay. *Büyük Selçuklu Mezar Anıtlarının Gelişmesi*,
Yayınlanmamış Doktora Tezi (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk İslam Sanatı Kürsüsü), İstanbul 1976.

Gök, Gürhan, Sevinç. *Bursa'daki Türk Yapılarında Yer Alan Çini Süslemeli
Örnekler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2000.

Günay, Reha. *Mimar Sinan ve Eserleri*, İstanbul 2002.

Gündoğdu, Hamza. *Dulkadir Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986.

Hasol, Doğan. *Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul 1993.

İnalcık, Halil. “Bursa” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: 6, İstanbul 1992, 445-449.

İspirli, Mehmet. “Esir Dede” Maddesi *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: 2, İstanbul 1995, 390-391.

Kaplanoğlu, Raif. *Doğal ve Anıtsal Eserleri İle Bursa*, Bursa 2003.

Kaya, Aslı. *Sivas İl Merkezinde Türk Devri Türbe Mimarisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2007.

Keleş, Hamza. Vakfiyelere Göre XV. Yüzyıl’da Bursa’da İmar Faaliyetleri, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C: 21, Ankara 2001, 177-188.

Kepecioğlu, Kamil. “Okçu Baba”, *Uludağ Dergisi*, Bursa 1943, 5-9.

Kılıcı, Ali. *Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV. Yüzyıl) Baldaken Tarzı Türbeler*, Ankara 2007.

Koca, Emine. *Yıldırım Devri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Şanlıurfa 2007.

Kuban, Doğan. *Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları I*, İstanbul 1965.

Kuban, Doğan. *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul 2007.

Kuran, Abdullah. *Mimar Sinan*, İstanbul 1986.

Kuyulu, İnci. “Hamza Baba Türbesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C: VII, İzmir 1994, 127-133.

Lowry, W. Heath. *Seyyahların Gözüyle Bursa (1326- 1923)*, (çev. Serdar Alper), İstanbul 2004.

Oğuzoğlu, Yusuf. Osmanlı Döneminde Bursa, *Kültür Bakanlığı Yayınları*, İstanbul 1996, 36-45.

Ostrogorsky, George. Bizans Devleti Tarihi, (çev. Fikret Işıltan) Ankara 1981.

Pay, Salih. “Bursa’da Türbe Kültürü”, *Bursa Halk Kültürü Uludağ Üniversitesi I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bursa 4-6 Nisan 2002, C: 2, 437-451, Bursa 2002.

Ögel, Bahaddin. *İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara 1962.

Öney, Gönül. *Beylikler Devri Sanatı XIV-XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara 1989.

Öney, Gönül; Çobanlı, Zehra. *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Keramik Sanatı*, İstanbul 2007.

Önkal, Hakkı. Türk Türbe Mimarisinde Cenazelik Katının Gelişmesi, *Türk Kültürü*, S: 307, Ankara 1988, 732- 738.

Önkal, Hakkı. *Tire Türbeleri*, İzmir 1991.

Önkal, Hakkı. *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992.

Önkal, Hakkı. *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara 1996.

Önkal, Hakkı. *Selçuklu- Osmanlı Sultanları ve Türbeleri*, İzmir 1999.

Özbek, Yıldırım. *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453)*, Ankara 2002.

Özendes, Engin. *Osmanlı’nın İlk Başkenti Bursa: Geçmişten Fotoğraflar*, İstanbul 1999.

Özergin, Muammer Kemal. “Şeyh Sinan Türbesi (890-1485)”, *Sanat Tarihi Yıllığı*

IV, İstanbul 1970-1971, 68-72.

Özkan, Selma. *Edirne Türbeleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Edirne 1995.

Ramazanoğlu, Gözde. *Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı*, Ankara 1995.

Sözen, Metin. *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul 1971.

Tahaoğlu, Tahsin Ömer. *İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi*, İstanbul 1988.

Tunçel, Gül. *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları*, Ankara 1989.

Tuncer, Orhan Cezmi. *Anadolu Kümbetleri (Anadolu Selçuklu Dönemi)*, Ankara 1986.

Tüfekçioğlu, Abdülhamit. *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara 2001.

Uysal, Ali Osman. "Gelibolu Türbeleri", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu, Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan*, İzmir 10-13 Ekim 2001, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 567-578, İzmir 2002.

Uysal, Ali Osman. *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri*, Ankara 2006.

Uysal, Zekiye. "Ankara Mescitlerinde Kalem İşi Süslemeler", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu, Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan*, İzmir 10-13 Ekim 2001, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 579-589, İzmir 2002.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*, C:1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

Ülkü, Osman. *Gelibolu'da Bulunan Türk Mimari Eserleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum 1998.

Ünal, Hüseyin Rahmi. *Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir 1982.

Ünal, Hüseyin Rahmi. *Birgi Tarih, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, (Ertan Daş) Ankara 2001.

Yalçınkaya, Aslı. *Anadolu Türk Mimarisinde 12-14. Yüzyıllar Arasına Tarihlenen Cami, Medrese, Şifahane ve Türbe Yapılarındaki Taş Üzerine Yapılmış İnsan Fıgürlü Bezemeleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir 2007.

Yavaş, Alptekin. *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Eserleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara 2007.

Yıldırım, Savaş. *Erken Osmanlı (1300-1453) Yapılarında Çini Süsleme*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara 2007.

Yüksel, İ. Aydın. *Osmanlı Mimarisinde II. Beyazid Yavuz Selim Devri*, İstanbul 1983.

Yüksel, Sayan. *Türkmenistan'daki Mimari Eserler (XI-XVI. Yüzyıl)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

WEB

[http:// wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=28223](http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=28223) (14.04. 2010)

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=28223&sid=c49da9305f0e0ac5b7c715319657a9d0> (14.04.2010)

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=28223&start=5&sid=c49da9305f0e0ac5b7c715319657a9d0> (14.04.2010)

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=28223&start=0>(14.04.2010)

[www. bursaworld.com/bursa/images/image001.jpg](http://www.bursaworld.com/bursa/images/image001.jpg) (15.04. 2010)

RESİMLER

Resim 1 : Şehzade Ahmet Türbesi Genel Görünüm

Resim 2: Revak

Resim 3: Basık Kemerli Giriş

Resim 4: Pencere Düzeni

Resim 5: Mihrap

Resim 6: Sivri Kemerli Geçişler

Resim 7: Palmet ve Süleyman Mührü Süslemeleri

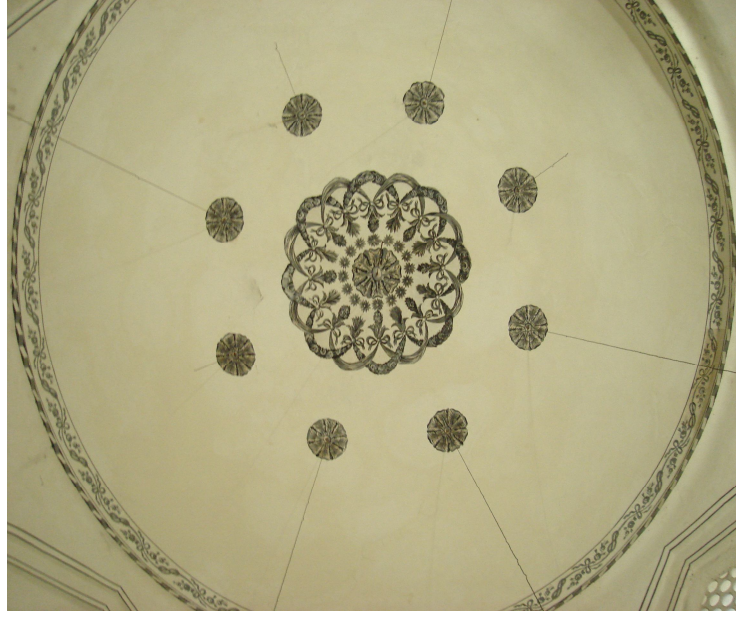
Resim 8: Dikdörtgen Panolarda Altıgen Süsleme

Resim 9: Pano üzerindeki süslemeler

Resim 10: Giriş Açıklığı'ndaki Kemer Üzerindeki Süsleme

Resim 11: Kubbe Süslemeleri

Resim 12 : Şehzade Mustafa Türbesi Genel Görünüm

Resim 13: Giriş

Resim 14: Pencere Sistemi

Resim 15: Giriş Açıklığı

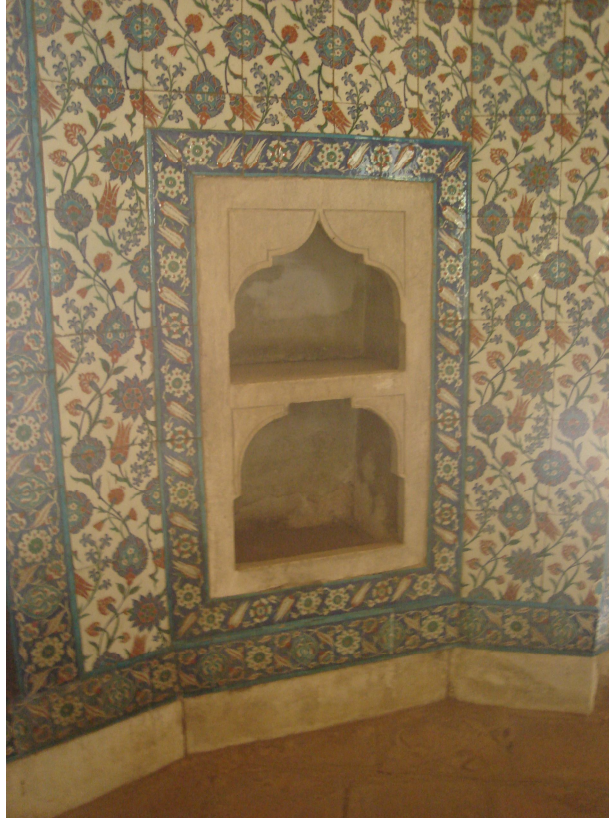
Resim 16: Sandukalar

Resim 17: Kapı Kanatları

Resim 18: Türbe İç Mekanı

Resim 19: Mihrabiyeler

Resim 20: Türbe İç mekanındaki yazı kuşağı

Resim 21: Kalem işi Süslemeler

Resim 22: Giriş Sövelerindeki Süsleme

Resim 23: Kubbe

Resim 24: Kitabesi

Resim 25: Şehzade Mahmut Türbesi

Resim 26: Revak

Resim 27: Basık Kemerli Giriş ve Kapı Kanatları

Resim 28: Pencere Düzeni

Resim 29: Girişin Sövelerindeki Süsleme

Resim 30: Kapı Kanatları

Resim 31: Çini Süslemeler

Resim 32: Kubbe

Resim 33: Selvi Ağacı Motifleri

Resim 34: Mükrime Hatun Türbesi Genel Görünüm

Resim 35: Giriş Cephesi

Resim 36: Mihrabiyeler

Resim 37: Basık Kemerli Giriş

Resim 38: Pencereleler

Resim 39: Mihrap

Resim 40: Kubbe Geçişleri

Resim 41: Kapı Kanatları

Resim 42: Kasnak'taki Meandır Süsleme

Resim 43: Geometrik Süsleme

Resim 44: Alt Kısım Pencere Süslemeler

Resim 45: Şirin Hatun Türbesi Genel Görünüm

Resim 46: Taçkapı

Resim 47: Basık Kemerli Giriş

Resim 48: Cephe Düzeni

Resim 49: Kubbe Geçişleri

Resim 50 : Giriş Kapısındaki Süsleme

Resim 51: Kasnak'taki Meandır

Resim 52: İç Mekan Süslemeleri

Resim 53: Güney Duvardaki Süsleme

Resim 54: Gülruh Hatun Türbesi Genel Görünüm

Resim 55 : Giriş Cephesi

Resim 56: Mihrabiye

Resim 57: Basık Kemerli Giriş

Resim 58: Cephe Düzeni

Resim 59: Geçiş Unsurları

Resim 60: Mihrap

Resim 61: Gövde'deki Meandır Süslemeleri

Resim 62: Kapı Kanatları

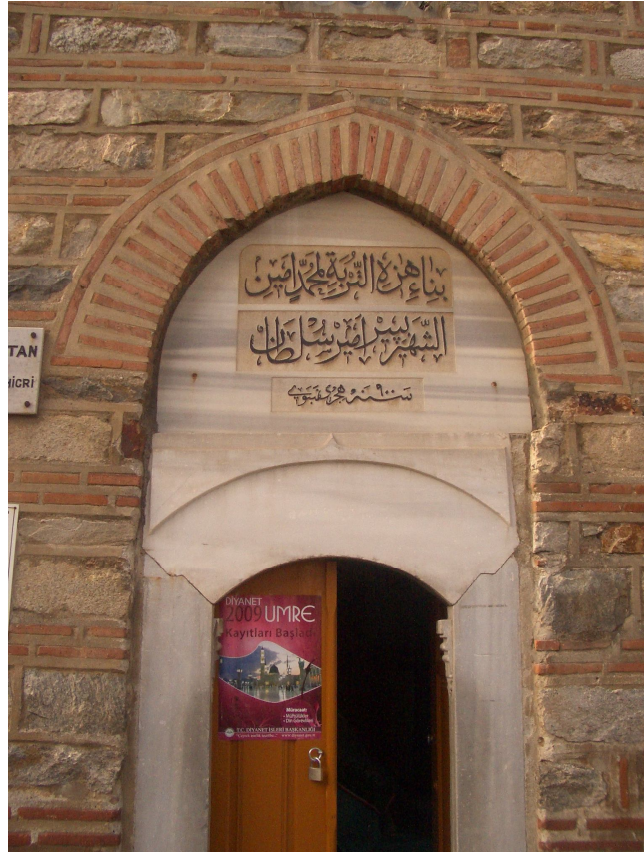
Resim 63: Trompların altındaki yazı kuşağı

Resim 64: Mihrap ve pencere alınlıklarındaki kalem işi süsleme

Resim 65: Pir Emir Türbesi Genel Görünüm

Resim 66: Giriş

Resim 67: Cephe Düzeni

Resim 68: Sanduka

Resim 69: Pencere Alınlıkları

Resim 70: Kitabe

Resim 71: Üftade Türbesi Restorasyon

Resim 72: Üftade Restorasyon Öncesi
(<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=28223>)

Resim 73: Giriş

Resim 74: Restorasyon Öncesi Giriş Cephesi
(<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=28223&start=5&sid=c49da9305f0e0ac5b7c715319657a9d0>)

Resim 75: Pencereleer

Resim 76: Sandukalar

(<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=28223&start=5&sid=c49da9305f0e0ac5b7c715319657a9d0>)

Resim 77: Kitabe

(<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=28223&start=0>)

Resim 78: Esir Dede Türbesi

Resim 79: Giriş

Resim 80: Sanduka

Resim 81: Tuğla Süsleme

Resim 82: Kurtçu Mehmet Efendi Türbesi Mezarı

Resim 83: Selimzade Türbesi Genel Görünüm

Resim 84: Selimzade Türbesi Mezarı

Resim 85: Abdülrezzak Türbesi

Resim 86: Kitabesi

Resim 87: Alaattin Mısri Türbesi

Resim 88: Türbe Süslemeleri

Resim 89: Huysuzlar Türbesi

Resim 90: Sandukalar

Resim 91: İznik Musa Baba Türbesi

Resim 92: Hatice Sultan Türbesi Genel Görünüm

Resim 93: Revak

Resim 94: Giriş

Resim 95: Pencere Düzeni

Resim 96: Mihrap

Resim 97: Malzeme Farklılığı

Resim 98: Şeyh Müftü Türbesi

Resim 99: Rozet Süslemeleri

Resim 100: Kitabe

Resim 101: Eski Mehmed Dede Türbesi

Resim 102: Giriş

Resim 103: Pencere Düzeni

Resim 104: Kubbe Geçişleri

Resim 105: Eski Mehmed Dede Mezarı

Resim 106: Yeşil (Güranlı) Türbe

Resim 107: Giriş Kapısı

Resim 108: Pencereleler

Resim 109: Sandukalar

Resim 110: Selahattin Efendi Türbesi

Resim 111: Pencerelele

Resim 112: Giriş

Resim 113: Sandukalar

Resim 114: Şeyh Abdülazia Türbesi

Resim 115: Sanduka

Resim 116: Kitabe

Resim 117: Osmangazi Türbesi Genel Görünüm

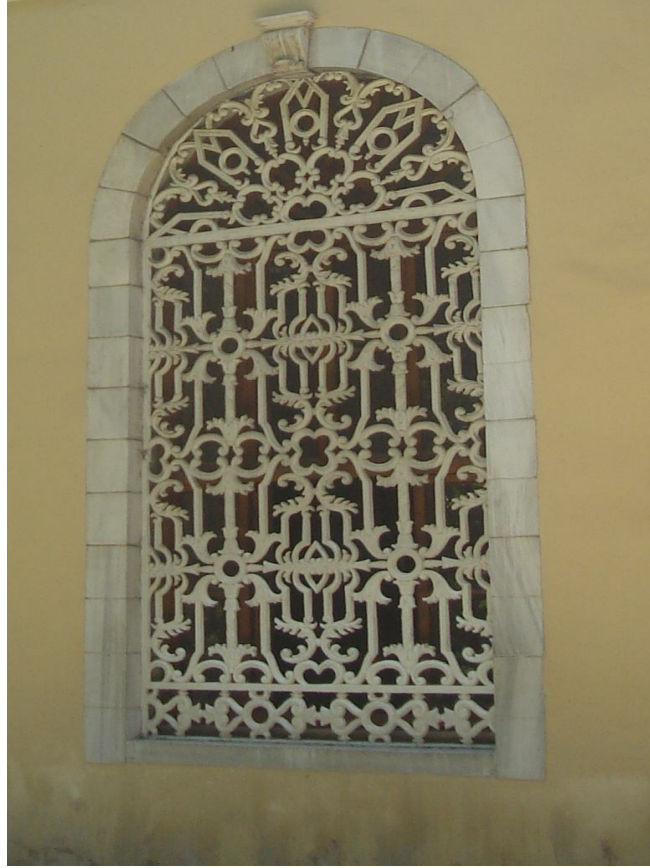
Resim 118: Tek Bölümlü Revak

Resim 119: Silmeler, Plastırlar ve Kubbe

Resim 120: Yuvarlak Kemerli Giriş

Resim 121: Pencere

Resim 122: Sanduka

Resim 123: Kubbe Ayrıntı

Resim 124: Dikdörtgen Pano Süsleme

Resim 125: Kasnak Süslemeleri

Resim 126: Plastırlar

Resim 127: Pencere Süslemeleri

Resim 128: Pencere Ayrıntı

Resim 129: Sanduka

Resim 130: Kitabe

Resim 131: Orhangazi Türbesi Genel Görünüm

Resim 132: Kubbe

Resim 133: Giriş

Resim 134: Giriş Cephesi

Resim 135: Kubbe Geçişleri

Resim 136: Sanduka

Resim 137: Kubbe Geçişleri Süsleme

Resim 138: Tonoz örtü kenarlarındaki süsleme

Resim 139: Pencere Alınlıklarındaki Süsleme

Resim 140: Zemin

Resim 141: Emir Sultan Türbesi Genel Görünüm

Resim 142: Kuzey Cephe Girişi

Resim 143: Doğu Cephedeki Giriş

Resim 144: Pencere

Resim 145: Sanduka

Resim 146: Kuzey Cephedeki Giriş Süslemeleri

Resim 147: Revak'taki Geometrik Süslemeler

Resim 148: Kuzey Giriş Önündeki Revak Üst Örtüsü Süslemeleri

Resim 149: Pencere Alınlıkları Ayrıntısı

Resim 150: Damarlı Kubbe

Resim 151: Kubbe Ayrıntı

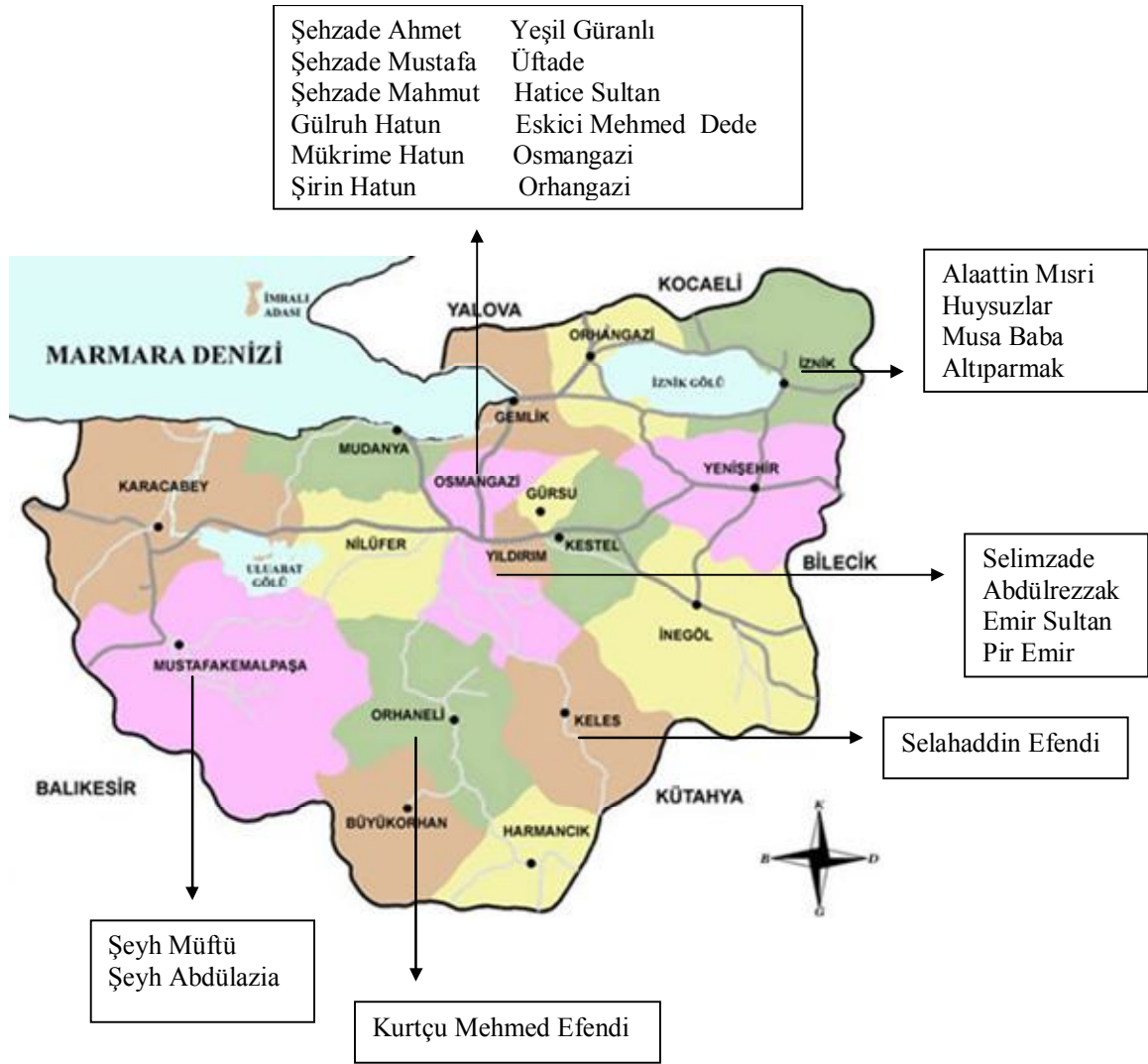

Resim 152: Kasnak Süslemeleri

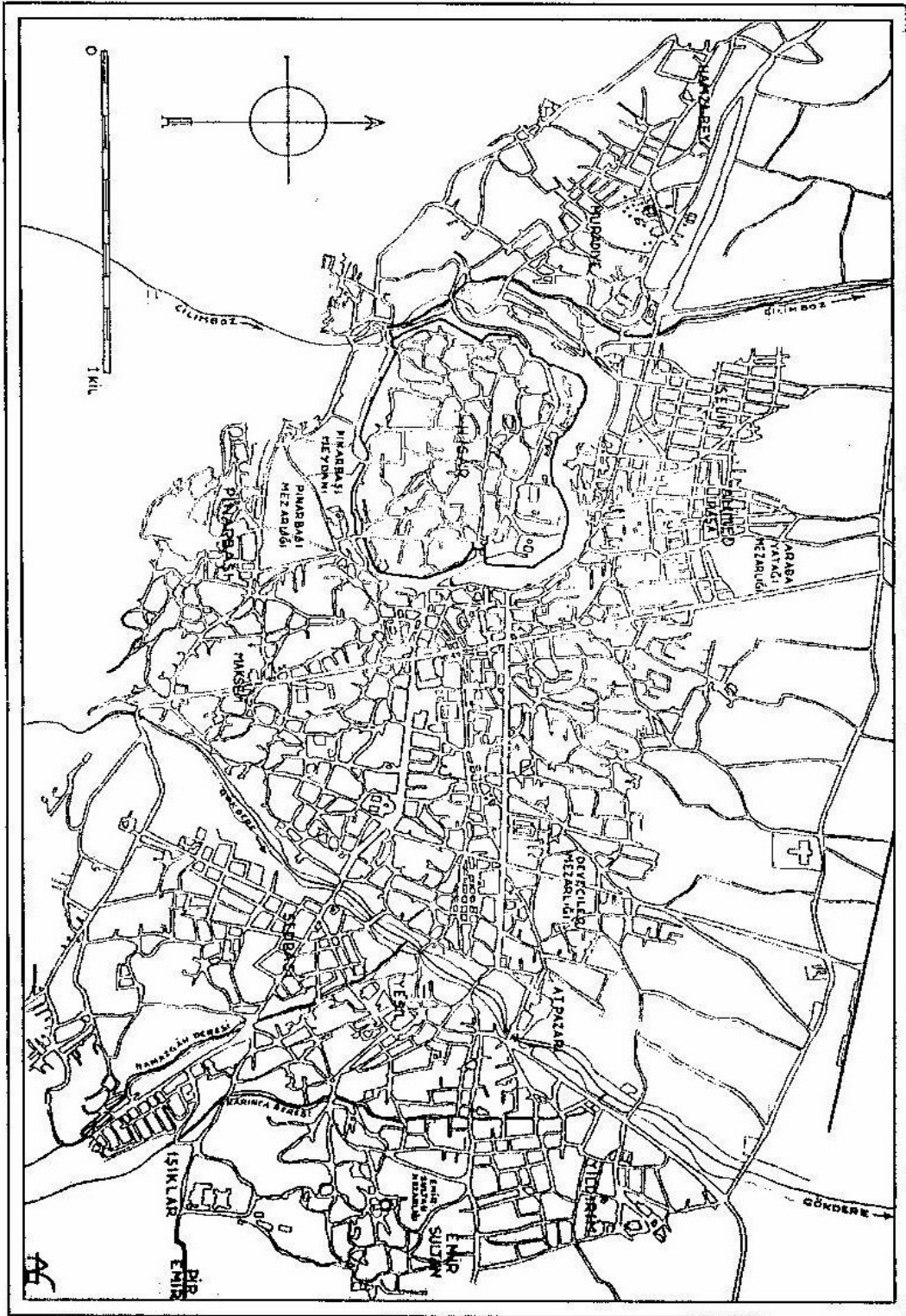

Resim 153: Kitabe

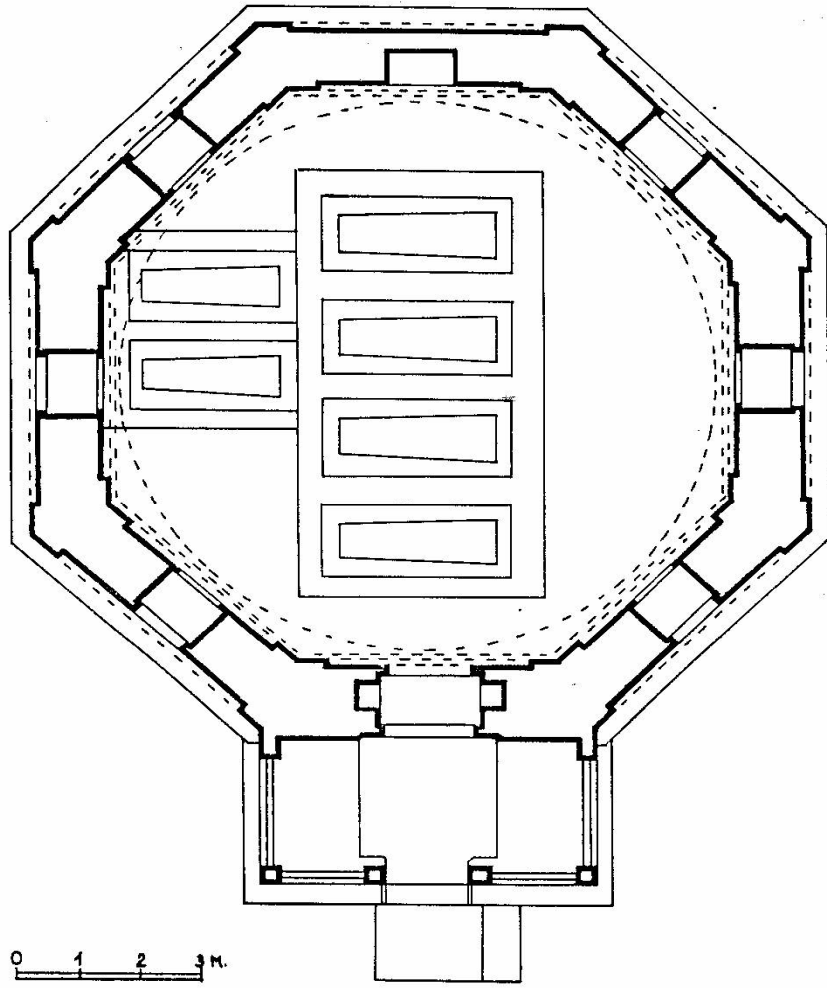
ÇİZİMLER

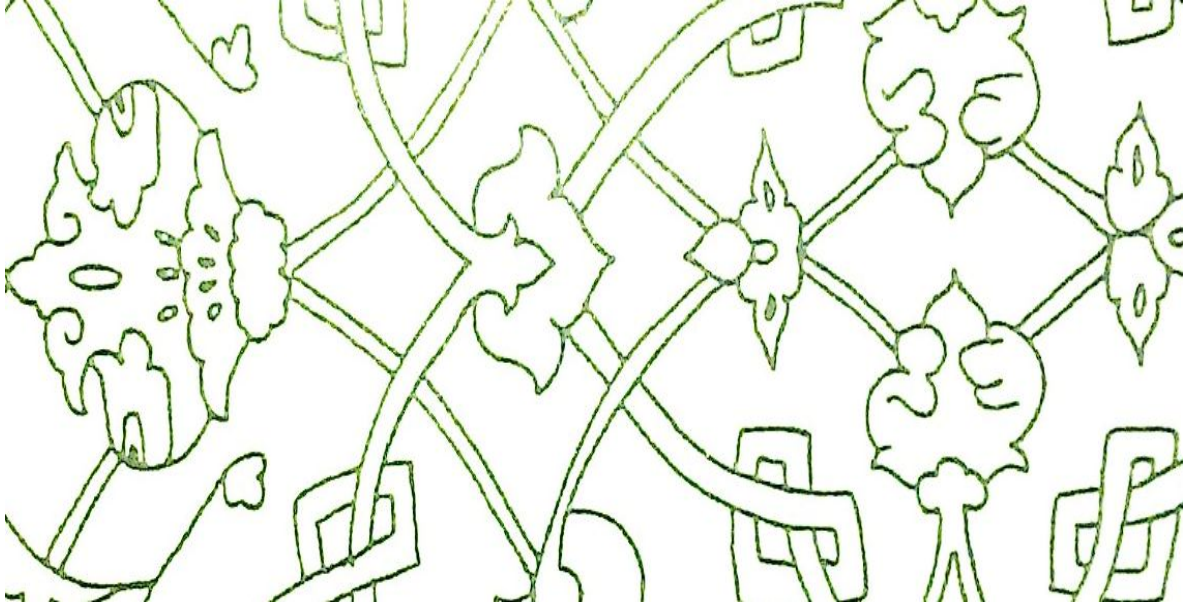
Çizim 1: Bursa Fiziki Haritası
(www.bursaworld.com/bursa/images/image001.jpg)

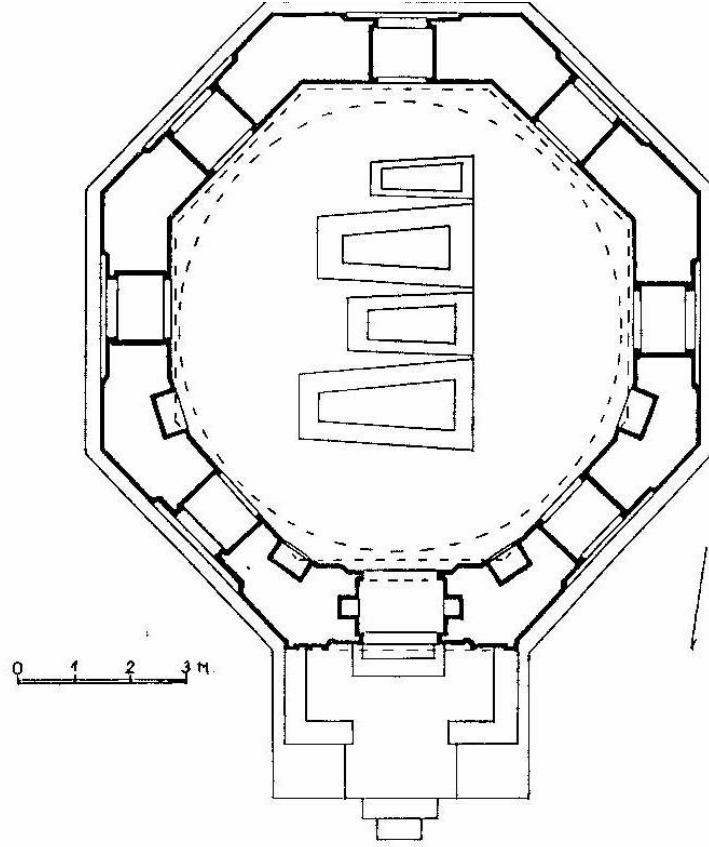
Çizim 2: Bursa'nın Mahalleleri (Gabriel 1958: 9)

Çizim 3: Şehzade Ahmet Türbesi (Önkal 1990: 121)

Çizim 4: Şehzade Ahmet Türbesi Duvarlardaki Bordür Süslemesi (Gürhan 2000: 93)

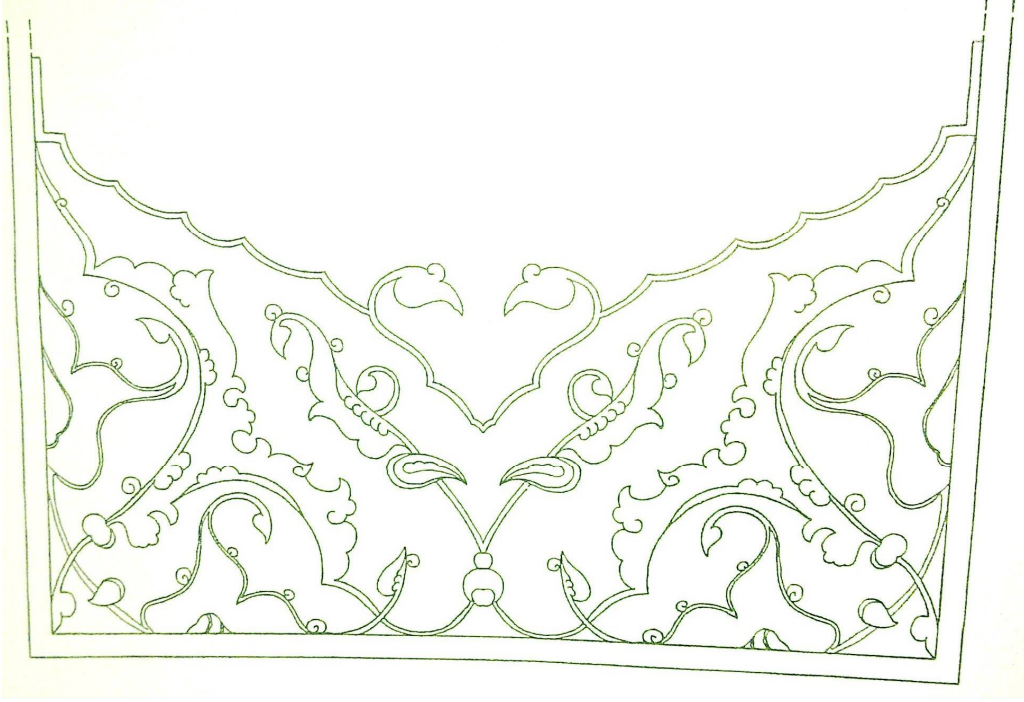
Çizim 5: Şehzade Mustafa Türbesi (Önkal 1990: 163)

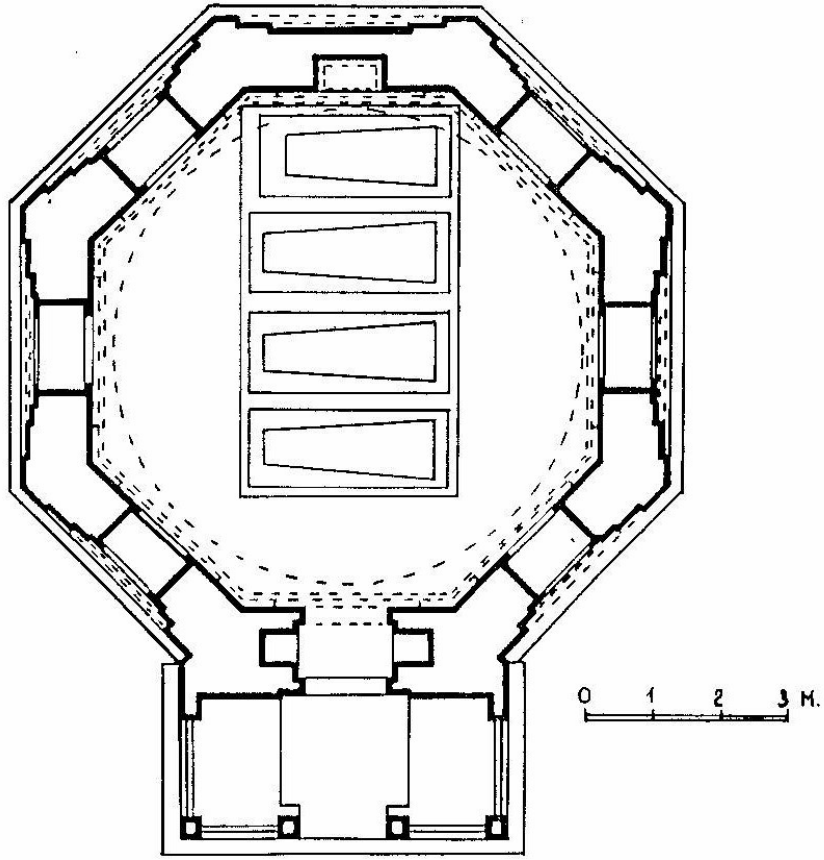
Çizim 6: Şehzade Mustafa Türbesi Duvar Yüzeyi Süslemesi (Gürhan 2000: 103)

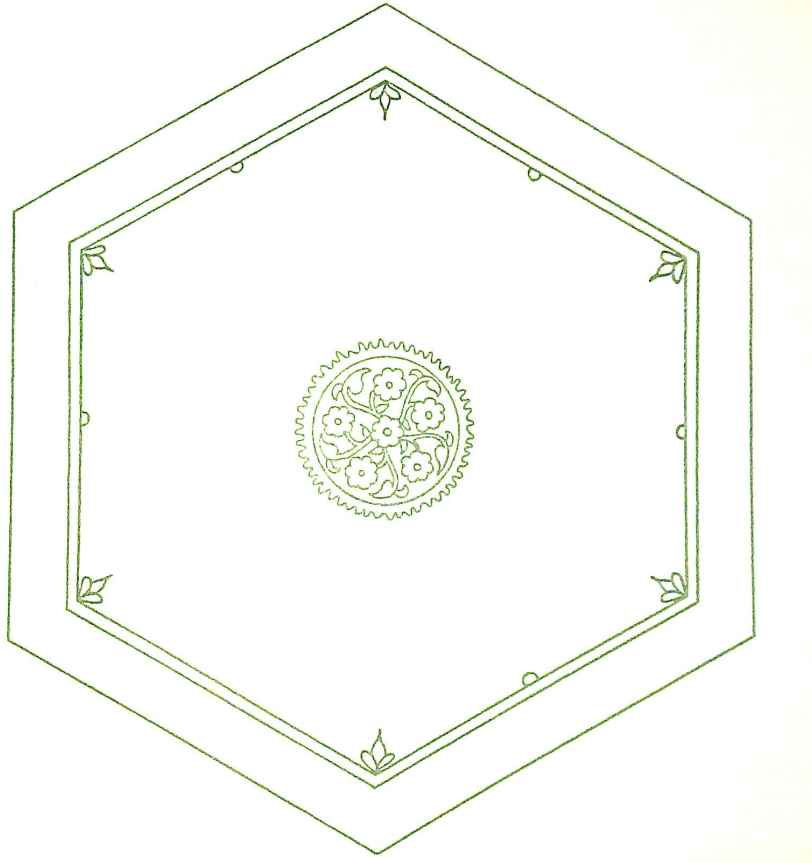
Çizim7: Şehzade Mustafa Türbesi Duvar Yüzeyi Bordür (Gürhan 2000: 104)

Çizim 8: Şehzade Mustafa Türbesi Kitabe Süslemesi (Gürhan 2000: 105)

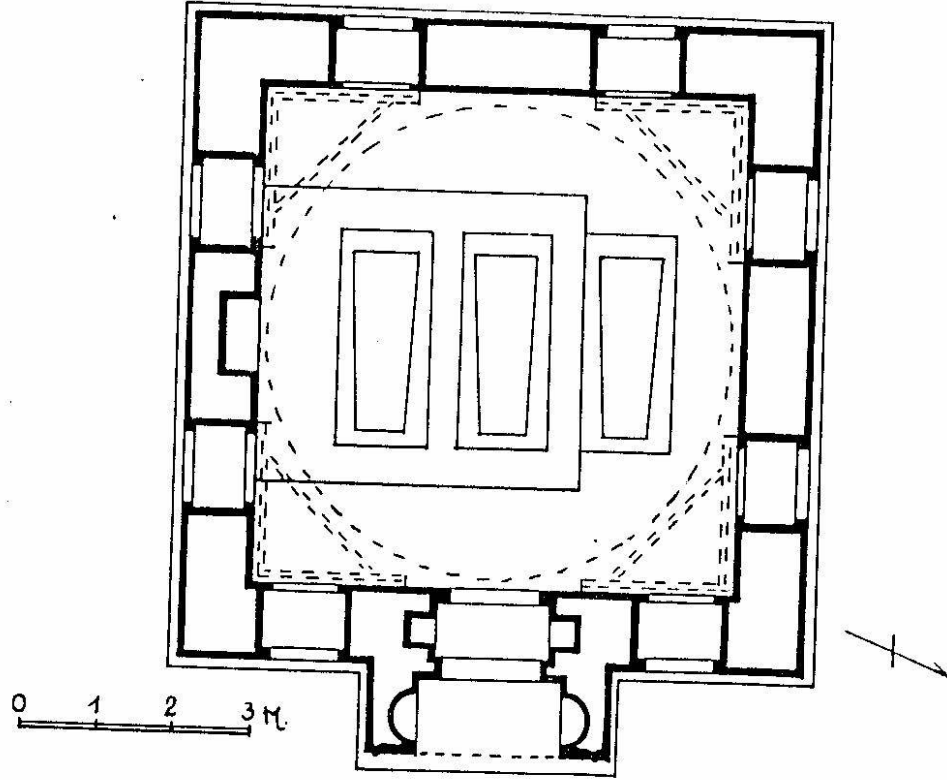
Çizim 9: Şehzade Mahmut Türbesi (Önkal 1990: 106.)

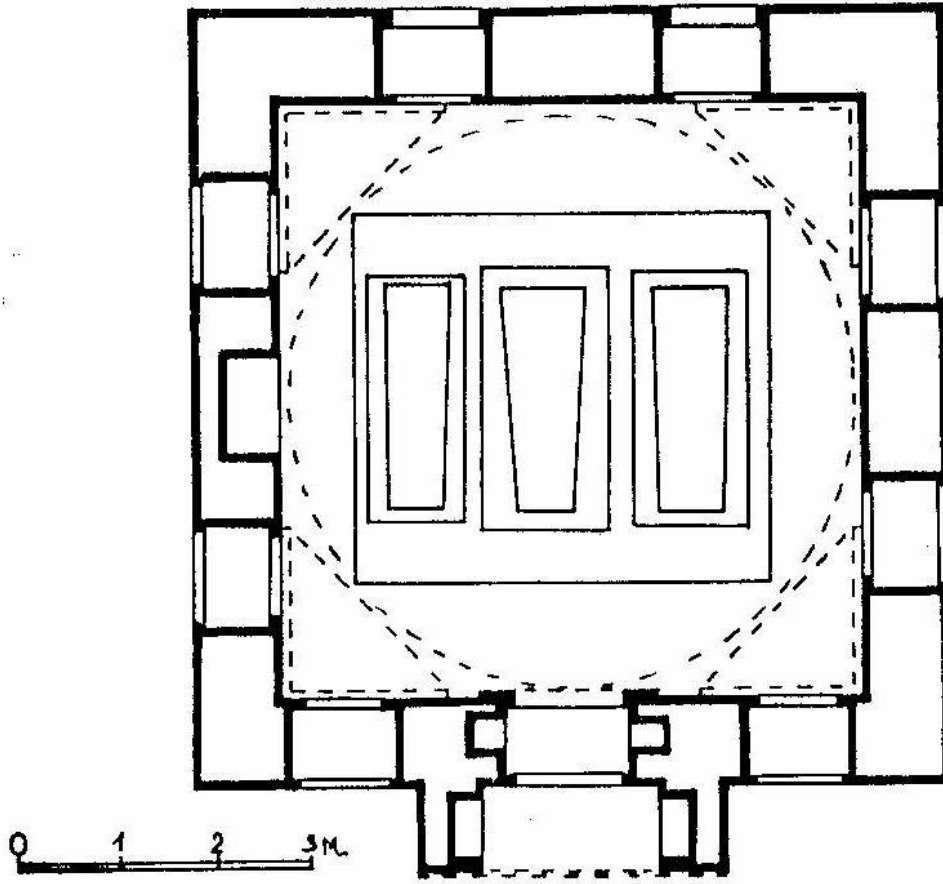
Çizim 10: Şehzade Mahmut Türbesi Duvar Çinileri (Gürhan 2000: 91)

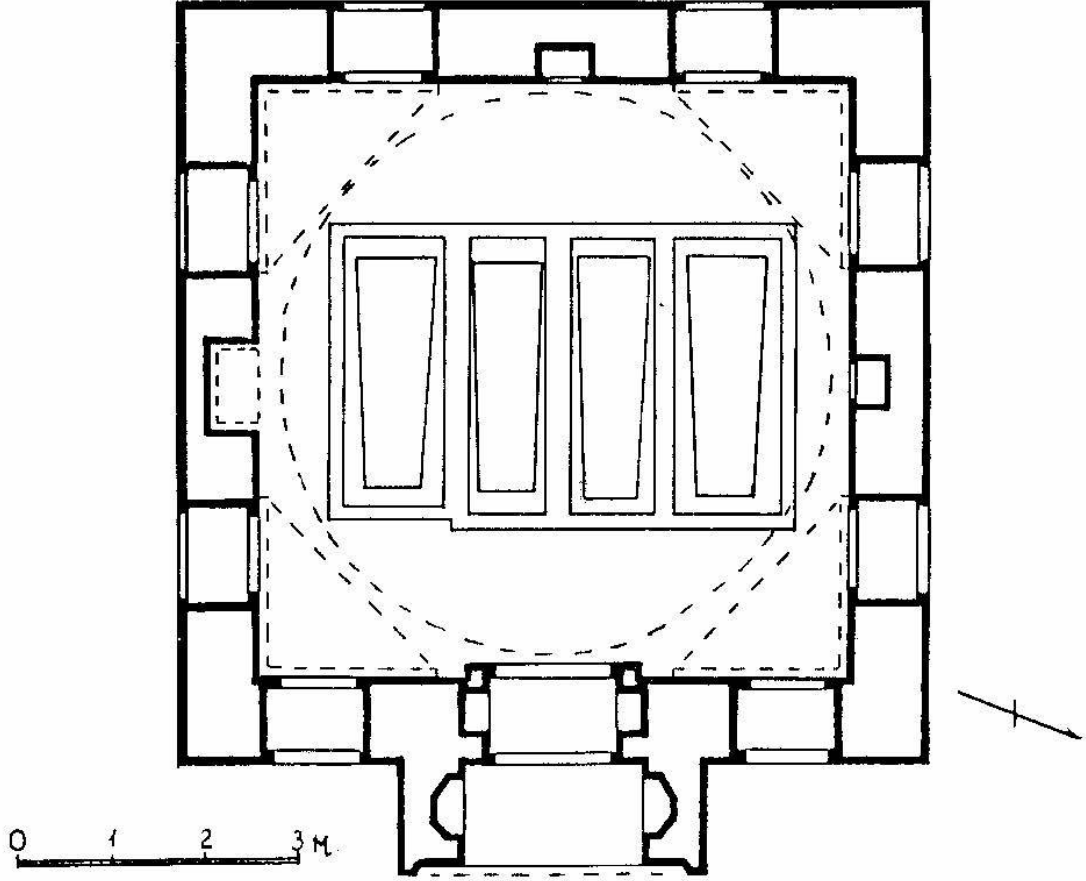
Çizim 11: Şehzade Mahmut Türbesi Duvar'daki Bordür Süslemesi (Gürhan 2000: 91)

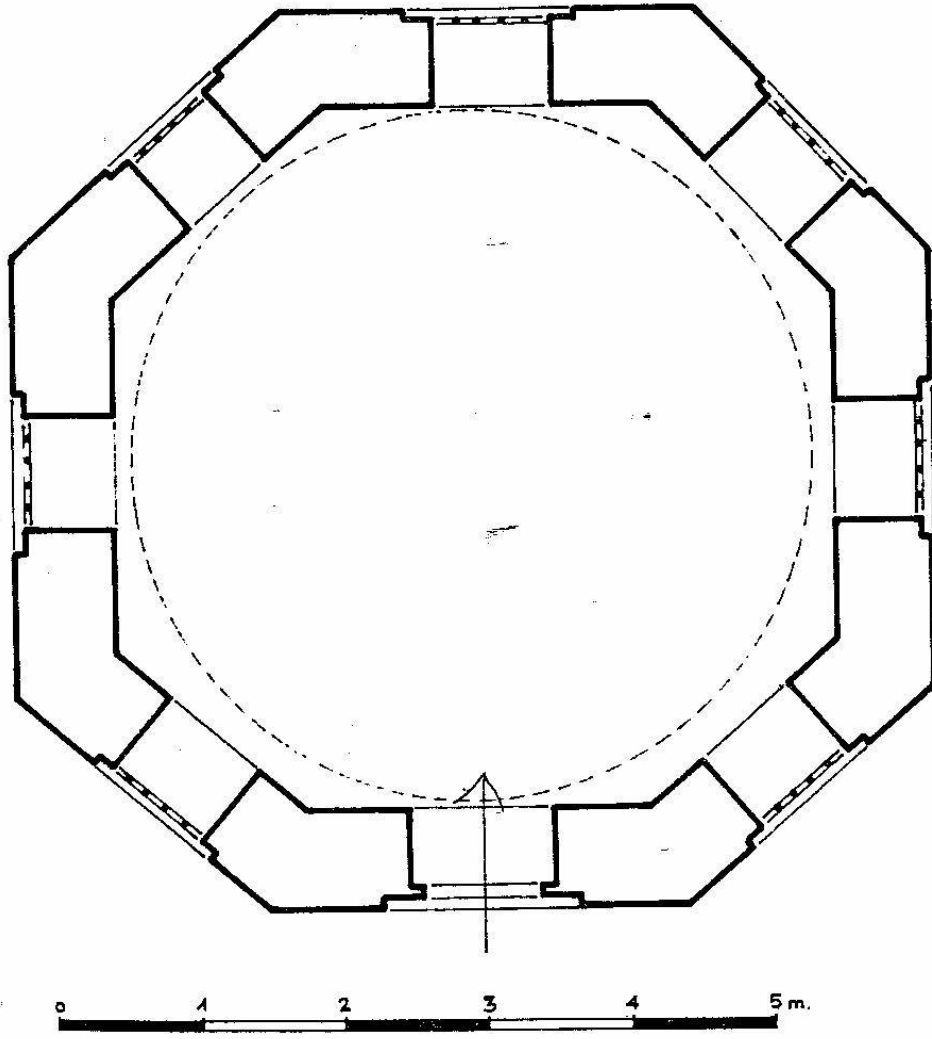
Çizim 12: Mükrim Hatun Türbesi (Önkal 1990: 98)

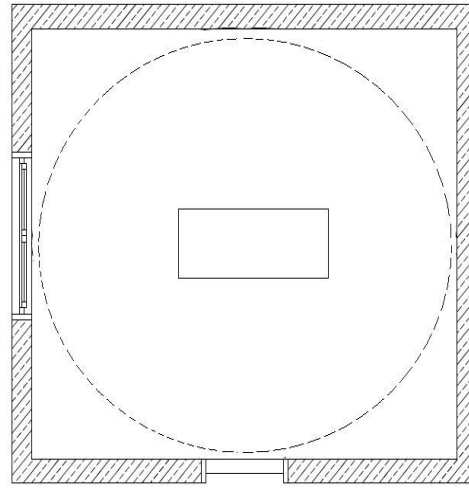
Çizim 13: Şirin Hatun Türbesi (Önkal 1990:109)

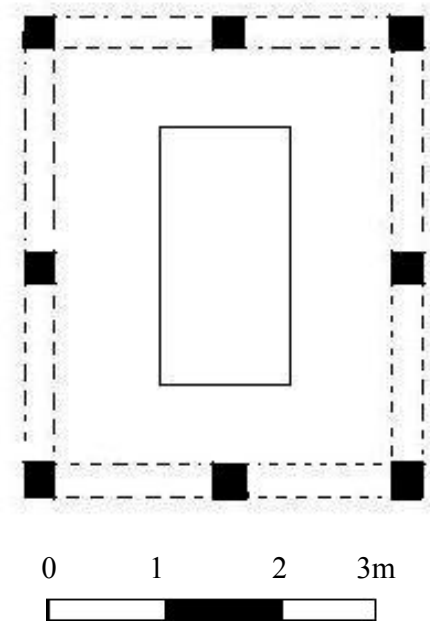
Çizim 14: Gülruh Hatun Türbesi (Önkal 1990: 134)

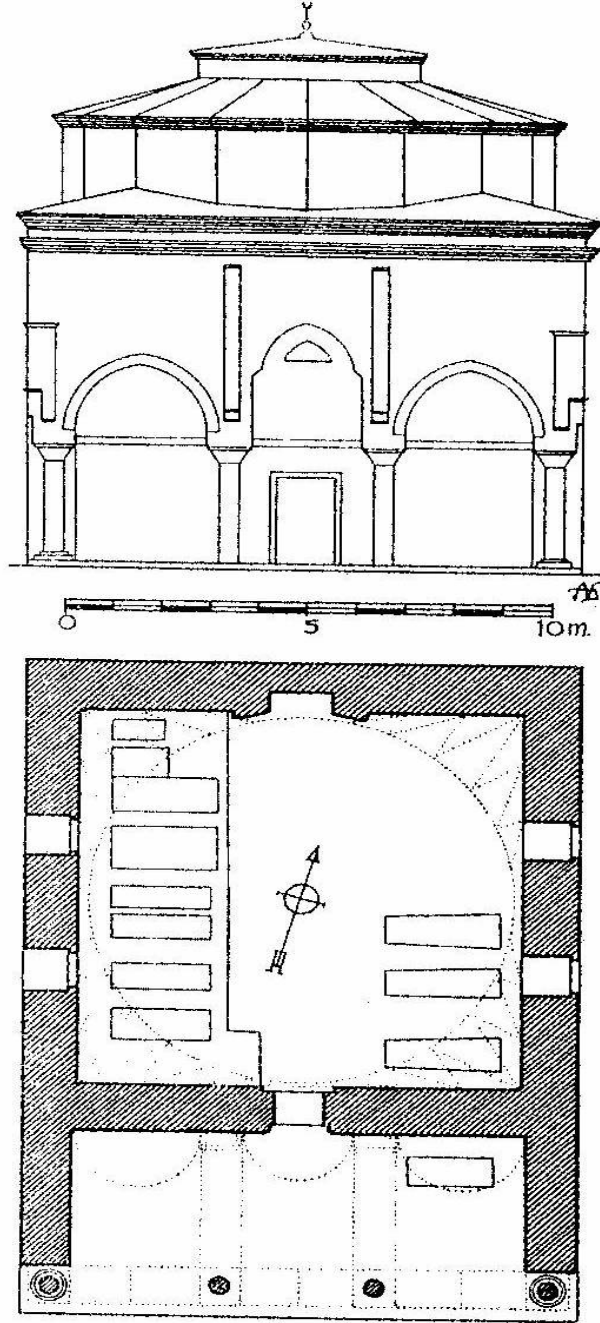
Çizim 15: Pir Emir Türbesi (Beşbaşı, Neriman- Denizli, Hikmet1983: 284)

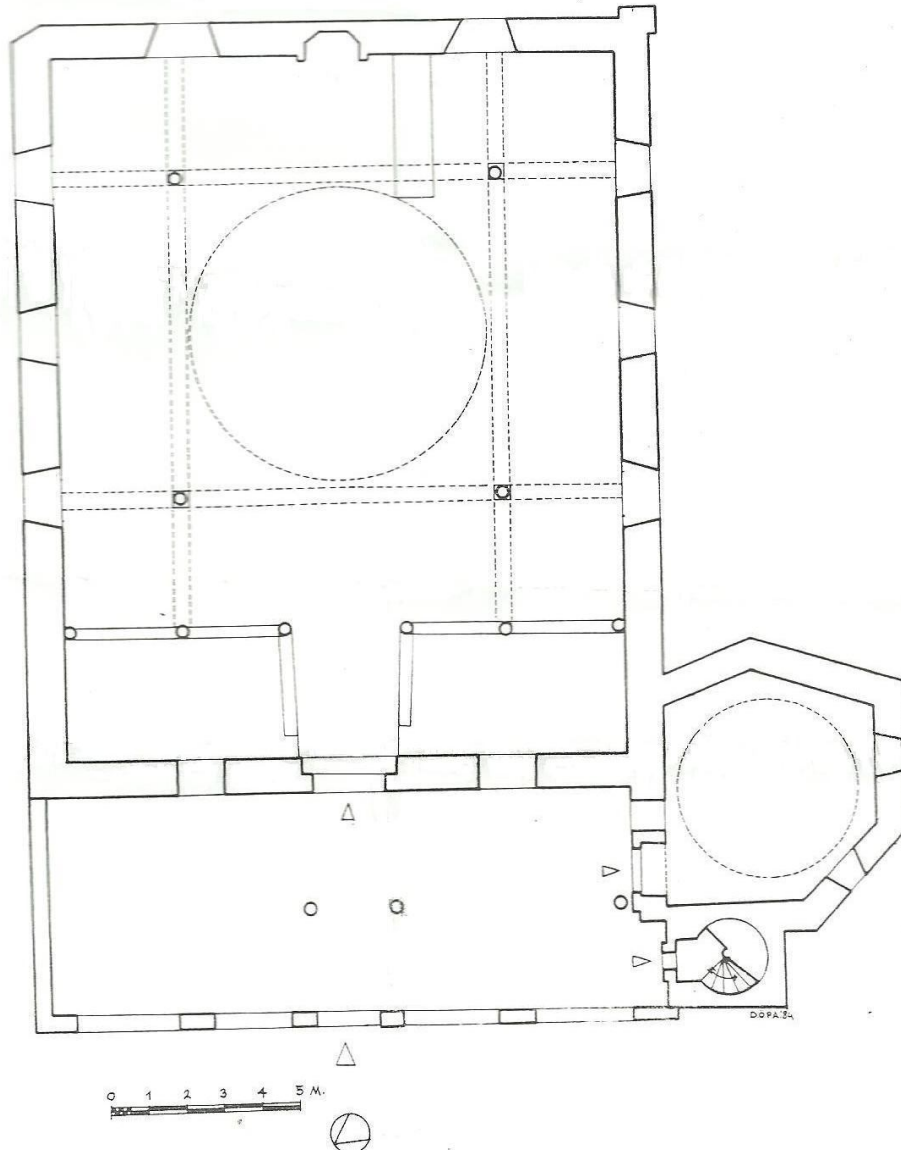
Çizim 16: Esir Dede Türbesi

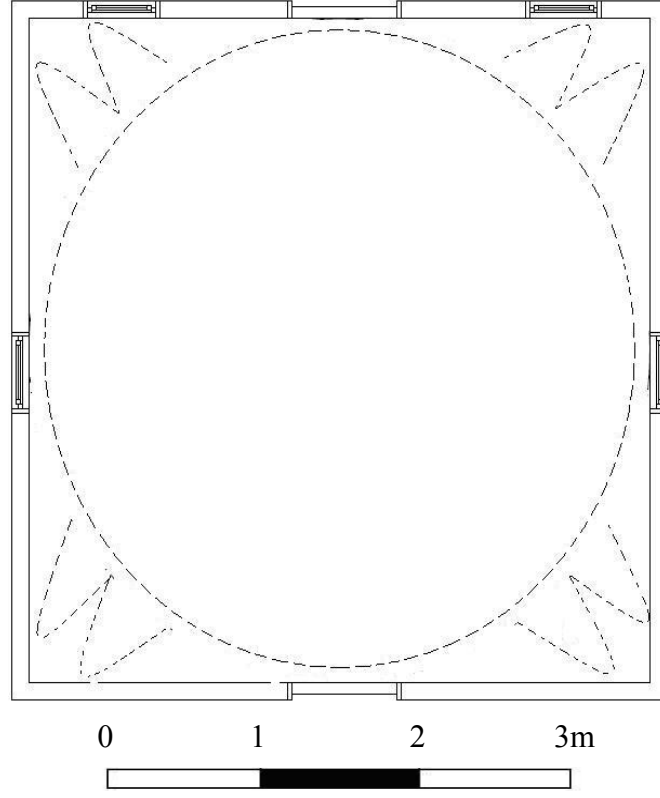
Çizim 17: Kurtçu Mehmet Efendi Türbesi

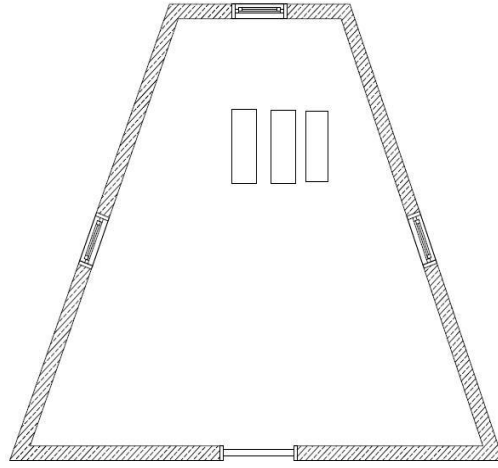
Çizim 18: Hatice Sultan Türbesi (Gabriel 1958: 163)

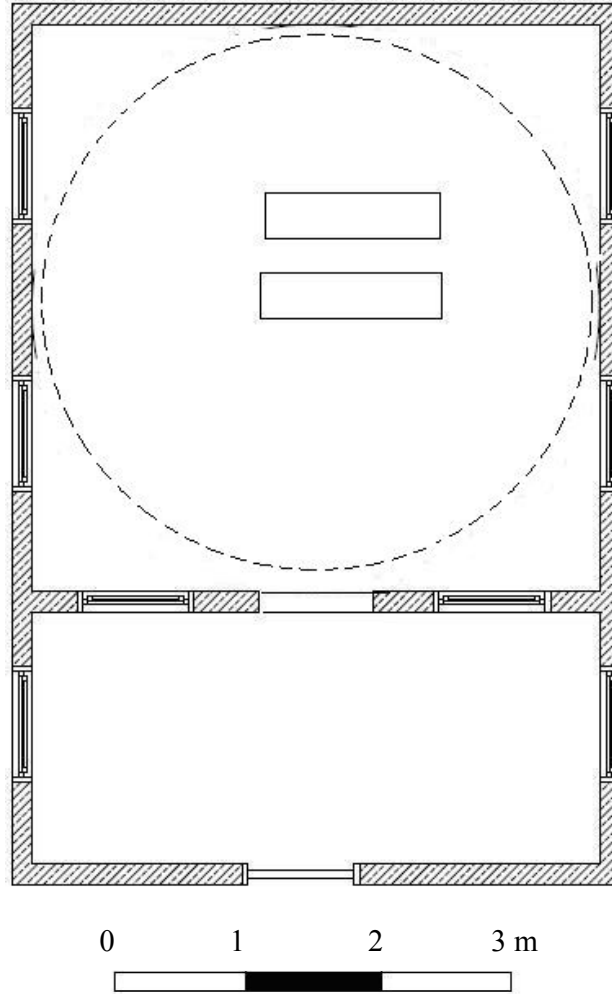
Çizim 19: Şeyh Müftü Camii ve Türbesi (Durukan, Aynur ve Diğerleri 1986 :559)

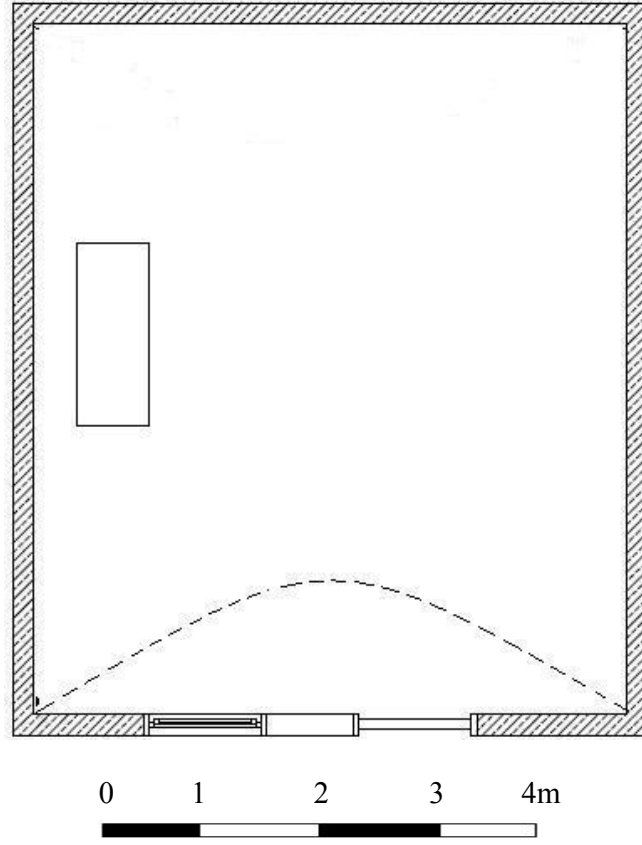
Çizim 20: Eski Mehmed Dede Türbesi

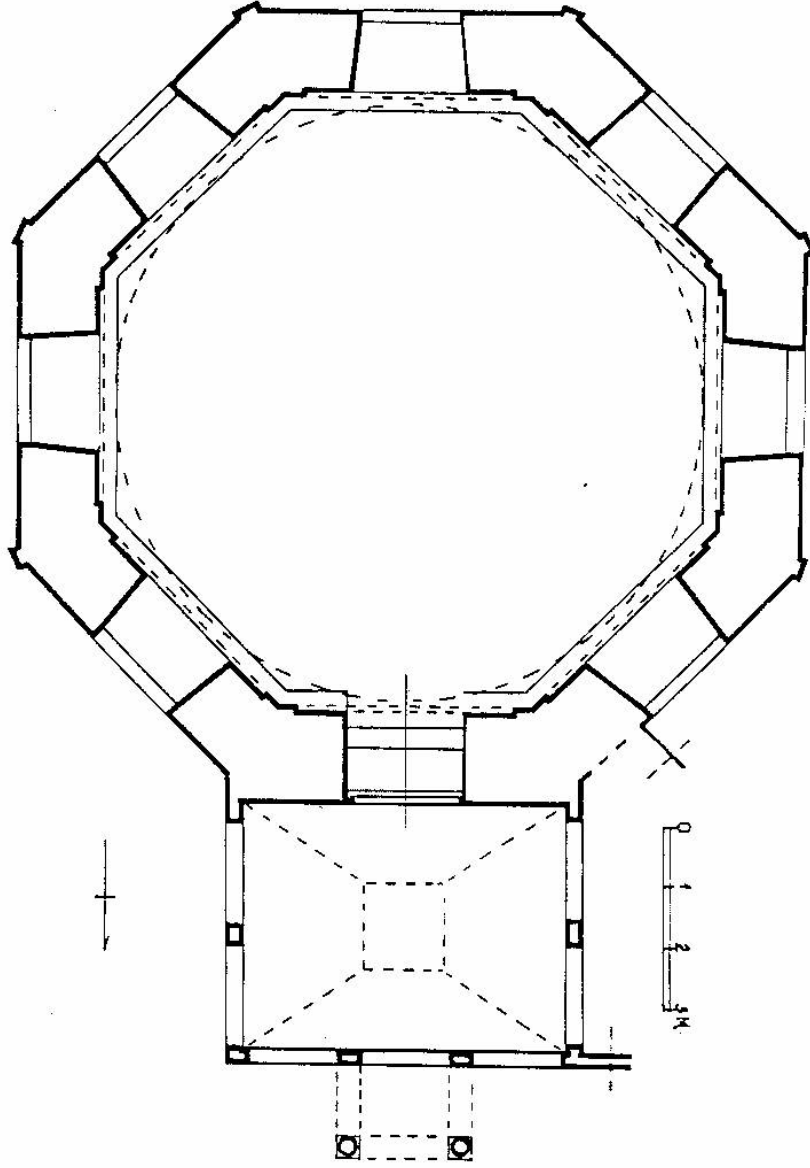
Çizim 21 : Yeşil Güranlı Türbesi

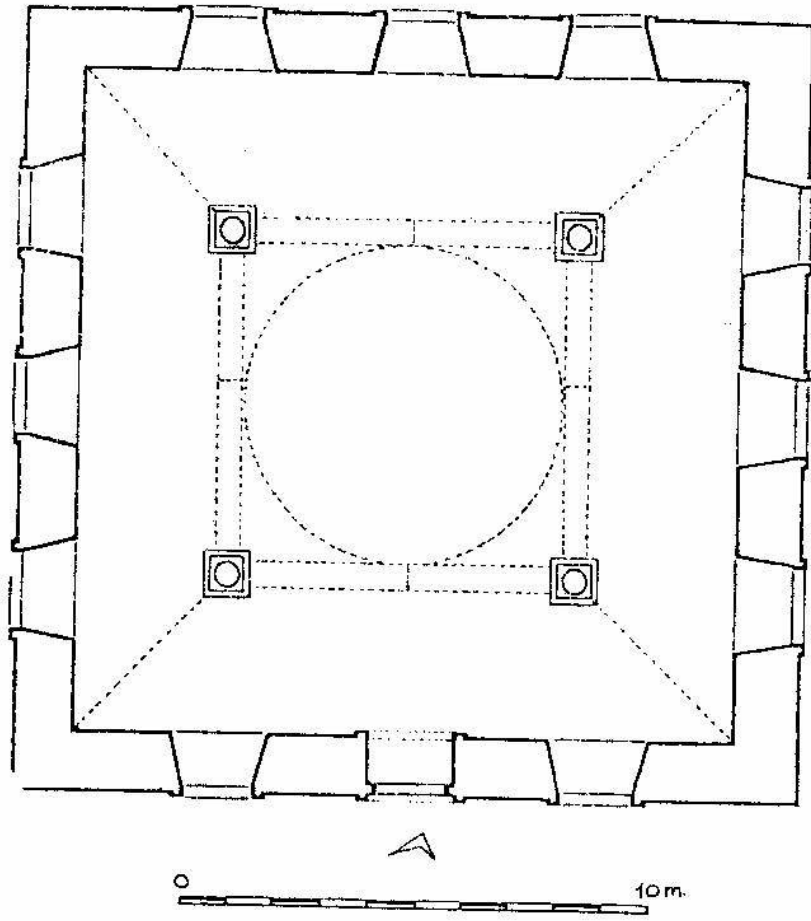
Çizim 22: Selahattin Efendi Türbesi

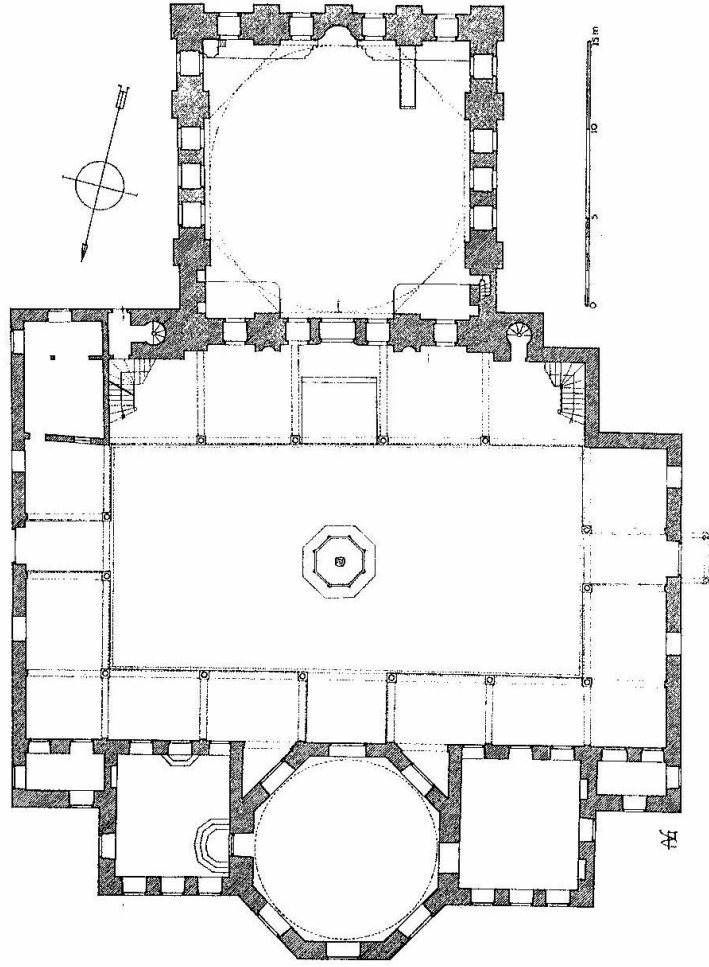
Çizim 23: Şeyh Abdülazia Türbesi

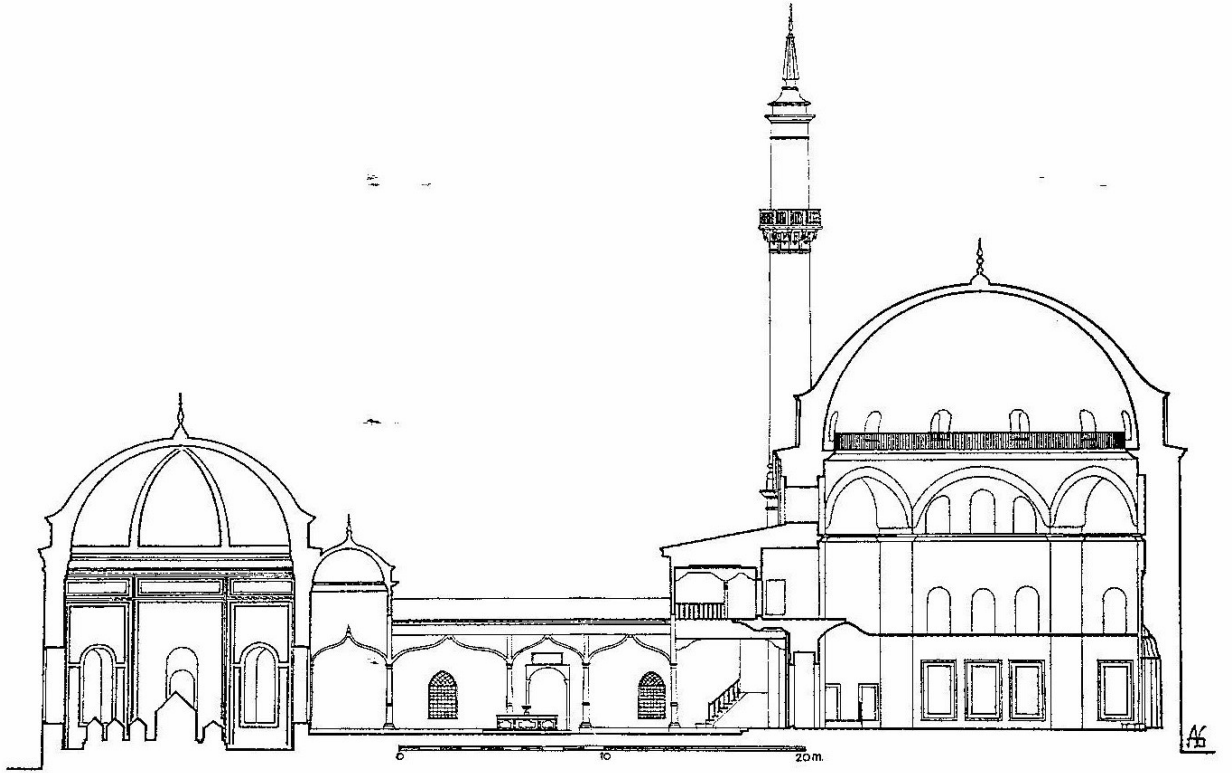
Çizim 24: Osmangazi Türbesi (Önkal 1990: 268)

Çizim 25: Orhan Gazi Türbesi (Beşbaş, Neriman- Denizli, Hikmet 1983: 279)

Çizim 26: Emir Sultan Camii ve Türbesi (Gabriel 1958: 133)

Çizim 27: Emir Sultan Camii ve Türbesi Kesit (Gabriel 1958:132)